श्री

स॰ व्र॰ १

ॐ गणपतये नमः ॥ श्रेयः समादिशतु सालयलंपातैनिद्राणनेत्रपि दृशो भगवाननन्तयमा । संवाद्यमानचरणो वृजनाननर्तैर्लक्ष्मीमुखेक्षण
परस्परमीक्षितो वः ॥ १ ॥ निर्णयेषु निबन्धानि वचनानि विचिन्त्य तान् । श्रीदत्तेन व्रतादीनां सारमाकृष्य लिख्यते ॥ २ ॥ तत्र पूर्वदिने स्नानादिना
शरीरशुद्धिं कृत्वा निरामिषमेकवारं भुक्त्वा दन्तधावनं कृत्वा व्रतदिने प्रातः स्नात्वा संकल्पं देवे व्रतं गृह्णीयात् । तत्र प्रयोगः अद्य सूर्यवारे इत्या
दिप्रकारेण व्रतोपयुक्तकालविशेषं निर्दिश्य भगवत्प्रीत्यर्थं भगवत्प्रीतिदेवतानक्तमुपवासं वा यथाचितं वा व्रतं करिष्ये इत्यभिलप्य संक
ल्पं कुर्यात् अनेकाहसाध्ये व्रते आद्यस्याह्न आद्यदिने इति प्रयोगविशेषः । तत्र देवलः अभुक्त्वा प्रातराहारं स्नात्वाचम्य समाहितः सू
र्याय देवताभ्यश्च निवेद्य व्रतमाचरेत् प्रातर्व्रतमाचरेदिति संबन्धः प्रधानपदार्थान्वयस्याभ्यर्हितत्वात् अभुक्त्वाहारमित्यर्थात्पूर्वदिने एकवच
नानुरोधात् एकभक्तमायाति अनुपादेयस्य व्याख्याविवक्षितत्वाच्चेति केचित् तत्र कोपकल्पने प्रमाणाभावादेकाहारपरत्वेन गृहादेः
नुपपत्तेश्च वाक्यपरिसमाप्तेः सर्वत्र संबन्धः न चेहोदेश्यत्व किंच विशेषेणाहारनिवृत्तिपरत्वायोगात् विशेषाध्याहारापत्तेरेकवचनमपि नि
मिति यामकं केचित्तु प्रातराहारं पर्युज्येति तन्मते द्विवेकभक्तमशास्त्रार्थः एवं चैकभक्ते प्रमाणं नास्तीति वदन्तो ज्ञाता एव किंच बहुषु व्रतेषु
एकभक्ताभिधानादाचारानुग्रहीतत्वाद्व्रतमात्राङ्गतावाधकवेदानुमाने कार्ये अन्यथा बहुकल्पनमाचारवाधश्च स्यादिति यत्रापि व्रतेषु
एकभक्तं नश्रुतं तत्रापि तदङ्गं ज्ञातव्यं सायंप्रातर्द्व्योः सायं प्रातरुपवासे धर्मोपवासे कुर्वीत नैव भुक्तं चतुष्टयमिति वाक्याद्
वैकाल्ये तत्सम्बन्धे तथा एकभक्तं यावद्दिवैक कर्तव्यं पारणदिने च पुनर्भोजनं न कर्तव्यं प्राप्तेतद्दिनयोः सायंभोजननिवृत्तिविधा
नात् व्रतं निशामुखे स्नात्वा वहि स्तारकदर्शनात् इति विरुक्तं प्रायश्चित्तारम्भव्रतविषयं केमात् सर्पादिव्रते त्वपि यत्र पूर्वदिने एव व्रतग्र प्र
हणं श्रुतं तत्र तथा स्तु केचित्सर्वत्र पूर्वदिन एव सायंसंध्याकरणानन्तरं व्रतग्रहणमिच्छन्ति वराहपुराणे व्रतधारणाभिधानात् अभु णा
क्त्वा प्रातराहारं स्यायमर्थः प्रातः स्नात्वा व्रतमुपवासादिकं कुर्यात् ननु प्रातःसंकल्पकर्तव्यतापरत्वमस्य वाक्यस्येत्याह तत्र गृहीते
व्रते पालनीयं तदाह भागलेयः पूर्वं व्रतं गृहीत्वा यो नाचरेत्काममोहितः जीवन्भवति चाण्डालो मृतः श्वा चैव जायते काममो
देश काल निमित्तैश्च संस्कारं यत्कर्मणः स्मृते इति मीमांसकाः प्राहुः तत्पाद पंचकं

नो । द्रव्येष्वति द्विविधान प्रति पत्तव्य उपादानात्

हिते इत्यभिधानात् [illegible] नवे [illegible] दोषाय । तथा च देवलः सर्वव्रतेष्वयं व्याधिः प्रमादो गुरुशासनम् अव्रतघ्नानि कीर्त्यन्ते सकृ
देतानि शास्त्रतः सर्वव्रतेष्वयं व्याधि [illegible] व्रतस्य नयने व्याधिः व्रतकरणासमर्थरोगविशेषः व्रतप्रतिबन्धक प्रमादो विस्मर
णं गुरुशासनं गुरोराज्ञा सकृदित्यभिधानात् एवं चापि निमित्ते व्रतपालने लोपएव कामतस्तु त्यागे प्रत्यवायोपि [illegible]
व्यम् मृतकसूतक [illegible] व्रतत्यागः न व्रतिनां व्रते इति विष्णुनाभिधानात् [illegible] नारंभ व्रतानां तेनारब्ध व्रतपालन मशौचे पि कर्तव्य
मनारब्धे इत्यर्थः व्रते सोमप्रयोगादि [illegible] प्रतिप्रसव प्रतिपादनात् [illegible] नुष्ठानमपि न विरुद्धं [illegible]

विधि [illegible] द्विधाने

त्यस्नानपूर्वकं मानसपूजादिकमिच्छन्ति स्त्रियास्तु प्रारब्धव्रतमध्ये रजो योगे पूजादिकमन्य मकारयितव्यं [illegible] नन्वकिमिदं व्रतं नाम किंवात
[illegible] पुराणीयानन्तर तीयायां [illegible] उपवासादि [illegible] तिथावि [illegible] संकल्प्य व्रतमिति [illegible]

न स्यप्रतिपालनम् व्रतम् उपवासादिपालनं तस्यानुष्ठानमिति [illegible] प्रतिप्रसंगाच्च [illegible] संकल्प्य व्रतमिति मिर
[illegible] लौकिक संकल्प्य व्यापनात् [illegible] संकल्पो व्रतमिति चेन्न व्रतं पालनीयमिति [illegible] नुपपत्तेः पालकस्याप्यसत्वाच्च
[illegible] व्रतमिति चेन्न व्रतत्वेनैव शास्त्रीयत्वात् व्रतत्वेन परिज्ञातं व्रतमिति चेन्न व्रतत्व [illegible] ज्ञानात् व्रतशब्देन
विहितं व्रतमिति चेन्न तर्हि व्रतशब्दवाच्यं किं [illegible] उच्यते [illegible] कर्तव्य विषयो नियतः संकल्पो व्रतं स चादि वि
[illegible] यथा [illegible] कर्तव्यमेव [illegible] लोके [illegible] संकल्पो व्रतं [illegible] व्रत
[illegible] फलसंबंध [illegible] पालनेन [illegible] संकल्प विषयी [illegible] पालनं [illegible]
मपि [illegible] संकल्पात्मक [illegible] व्रतस्य [illegible] पालनं [illegible] संकल्पस्य [illegible] दिति चेन्न
[illegible] दानपदं [illegible] व्रतपदं व्रत विषयी [illegible] व्रतग्रहीत्वा व्रतमा

कारणं केचित्तु व्रतपदं संकल्प

...वदं प्रयोगपरम् तथा हि तत्र पदार्थसंक्रमण वर्तितव्ये पि प्रा
रब्धे तेषु यः प्रारंभस्य प्रयोगस्य पर्यवसानं तत्पदं प्रयोगपरम् तथा हि संकल्पपूर्वकत्वेनैकानुगमात् एवं तत्र वा सा दी
तत्रैव संकल्पः एककर्त्रोपवासादि संक्रमणं तेन चान्ननुगमः संकल्पपूर्वकत्वेनैकानुगमात् एवं तत्पक्षस्यादी
२ नामेव प्राधान्ये संकल्पस्य तु ततो नामिस्मात् तन्नानात्व [illegible] विशेषणत्वायेन संकल्पवाचि व्रतस्यैव युक्तत्वात्।
संकल्पस्य मनोवृत्तित्वमेवेत्येवं नियता कारणमिति [illegible] विषेक्ष्यत्वमवेति अन्य या तदर्शपौर्णमासादेरपि व्रतत्वापत्तेः
संकल्पस्य तत्कर्तृत्वमेवेत्येवं नियतकारणतासिद्धेः ... माधिकरणेऽदर्शितत्वात् किन्त्वसौ कामनानुबन्ध्याद्युपाधिः स
सर्वत्र प्रयोगोपक्रमे समभिलाषः संकल्पः शास्त्रार्थ इति ... माधिकरणे दर्शितमेतेति तत्र तत्रोक्तं नित्यादावपि शौचादेरुपाधित्वात्
कल्पोऽत एव कामना विशेषेऽकरणीयेन मिथ्या संकल्पो दोषभागिनेति विशेषः कान्यस्याति व्रतस्यारब्धस्य वचनात्
सार्वाधिरेव संकल्पः व्रतस्य ... संकल्पो निरुपाधिरित्येव संकल्प इति विशेषः ... तदोषवा
वदं समापनात् तथापि शास्त्रिरूपाधिरिति चेन्न सर्वसाधारणत्वात् एवं च यत्तामायत्ति निषिद्ध ... ति तदोपवा
वक्ष्यमाणात् तथापि शक्तिरूपाधिरिति चेन्न सर्वसाधारणत्वात् एवं च पिता ... एवोपाधिः स्यात् एवं संकल्पस्य प्रधानत्वाद्
संकरिष्यतो चेन्नेत्याद्युपाधिसंकल्पो न तु ततदा स्यात् यदि शास्त्रीय एवोपाधिः स्यात् एवं संकल्पस्य प्रधानत्वाहोरात्रे ते वसमाप्तिः
र्वेलानां संकल्पमितत्वेवोपात्ताद्याचरणे ते प्रमात्रमिति न व्रारब्धस्य तु तस्य ... पारणे इति धात्वनुसारात् अत
उपवासरूपस्य पारणेन ग्रन्तु व्रतो प्रमाणाभावात् न च व्रतपारणेन समाप्तिदर्शनात् पारणे इति धात्वनुसारात् अत
एव पारणान्ते व्रतमिति लोकप्रसिद्धिः एवं च पारणदिने पुनर्भोजनं न विरुद्धं॥ अत एव पूर्वोक्तेन वि
धानेन पारणं पृथग् दाशयेत्॥ यथोक्तं च ततो रात्रौ पुनर्भक्तं चेन्च सर्वदेति पुनर्भोजनानुवादः॥ अत एव द्वा
दश्यां हरिहरस्य स्मादाकादनुपारणं विना वैगुण्यमाह॥ सायं प्रातर्मनुष्याणामशनं देव

निर्मितमिति प्राग्वस्पपुनर्मीजनस्वबाधकोवेतन भविष्यपुराणे क्षमा सत्यं दया दानं शौचमिन्द्रियनिग्रहः देवपूजाग्निह
वनं संतोषः स्तेयवर्जनं॥ सर्वव्रतेष्वयं धर्मः सामान्यो दशधा स्मृतः॥ क्षमा क्रोधत्यागः सत्यं भूतहि
तविसंवादि परज्ञानानुत्पादनं॥ दयाऽऽपद्गतोपगतत्राणं॥ दानं ब्राह्मणाय॥ सर्वत्र ब्राह्मणपदं
प्रदानमन्यत्रयथाकालादिति गौतमनिगदात्॥ शौचं बाह्यं मृदादिसंसर्गवर्जनं॥ स्नानाचमनादि च इं
द्रियनिग्रहः॥ अनवलोकनीयादिवर्जनरिरंसादिमनोदोषवर्जनं च॥ देवपूजा यस्य देवस्य य
त् व्रतं तत्र तस्य पूजा॥ इदं च सप्तमीव्रते तु सूर्यपूजाग्निहवनं द्रष्टव्यं॥ नवमीव्रते तु दुर्गापूजा
अग्निहवनमिति कल्पतरौ भविष्यपुराणवचनात्॥ सामान्यव्रतेष्टदेवपूजाग्निहवन
मपि पापूजादिव्रतातदेशेनैव प्रक्रमात् तत्र तत्राप्यवगन्तव्यं॥ केचिदग्निहवनपदात् व्या
हृतिहोममिच्छंति॥ अत्र च होमे यत्र द्रव्यविशेषो न विहितस्तत्राज्यं द्रव्यं आज्यं द्रव्यमनादेशे
जुहोतिषु विधीयते॥ मंत्रस्य देवतायाश्च प्रजापतिरिति स्मृतिः॥ इति परिशिष्टवचनात्॥ संख्या
याश्चाष्टोत्तरशतमष्टोत्तरसहस्रं वाऽस्तु इति संख्या॥ स्वगृह्यविधिनाऽग्निस्थापना
दि स्मार्ते औपासनाग्निविधिस्तु यत्र क्वचन प्रयुक्तमिति तत्र वा लिखितनालेवाकाग्निमुख्याद्य होत्र

प्र. द्वारा स्वयं वा होमः कर्तव्यः साग्निकानां विवाहाग्नौ कर्म स्मार्तं विवाहाग्नावितिया ज्ञवल्क्यवचनात्स्मार्तं पञ्चाग्न्यादिनामग्नौ
२ नैव तु श्रौताग्न्यनुसाति विहितहोमेतरहोमपरत्वात् अनग्निकानां चार्य प्रयोगिक [illegible] विवाहाग्निः केचित्तु स्वगृह्यकल्पितकर्म
मात्रपरत्वं याज्ञवल्क्यीयस्मार्ते पर [illegible] अनग्नेर्वा विवाहाग्निना स्वपरं कृत्वा व्रताङ्गहोमो लौकिकाग्नि [illegible] कार्य इत्याहुः
स्मार्तो [illegible] व्यतिरिक्त [illegible] एवं [illegible] न्यायेन परार्थाग्न्यहोमं अत्र च देवपूजाहोमदानादीनां क्रमेण
नुष्ठानं व्रतदिने प्रधानं ब्राह्मणानां होमादीनामङ्गत्वात् [illegible] समाप्त्यावत् [illegible] केचित्तु [illegible] सर्वव्रते धर्म
वाचक [illegible] विष्णुपुराणे [illegible] व्रतपरं प्रकृतत्वात् अतो व्रतान्तरे [illegible] होमादीनामङ्गत्वं [illegible]
[illegible] होमाद्याचरणं [illegible] व्रतादेः [illegible] चरणमेवेति अथैते [illegible] व्रतेषु होमादिकं विहितमस्ति तत्रैव
भविष्यपुराणे [illegible] अन्यत्र [illegible] अस्मादेव [illegible]
[illegible] वचनान्यनुवादमात्रमिति [illegible] तस्मात् [illegible] विशेषवचनाभावे [illegible]
[illegible] व्रतेऽधिकारा [illegible] स्त्रीशूद्रयोः [illegible] मासादिवर्जितमित्यादि [illegible] विधिः
[illegible] व्रतोपवासनियमैः शरीरोपतापनं [illegible] सामान्यतः [illegible] धर्म
[illegible] स्त्रीशूद्रयोः [illegible] मात्रनिषेधस्यैव [illegible] मात्रत्वाद्
[illegible] प्रकारः इति [illegible] स्त्रीणां होमानकर्तव्यः [illegible]
[illegible] व्रतप्रक्रमस्य [illegible] व्रतविषयमिति स्त्रीणां होमाभावः [illegible]
[illegible] कारः [illegible] विप्रास्तेषां [illegible] व्रतोपवासनियमैः [illegible] विष्णुपुराणे

३

तेरस्त्रत्राधिकारः स्त्रीकर्तव्यं इति पद

निषेध दानेष्वनधिकारापत्तेः तस्मादस्त्रीत्वामर्थे अधिकारत्वाभावार्थं उपवासस्तु स्त्रीणां भर्त्राज्ञां विना निषिद्धः अत एव तत्र

वृहस्पतिः चन्द्राहिताग्निस्तस्य तेनैव च अनुज्ञया वसिष्ठोक्तिरनेकाक्षिद्धिरनस्तनः इति स्मरणात्‌ समर्थेकृत्रिमस्त्रियाः अपि वृतोपवा

वासादि पृथक्‌ निषिद्धः नास्ति स्त्रीणां पृथग्यज्ञो न व्रतं नाप्युपोषणं पतिं शुश्रूषते यात्तु तेन स्वर्गे महीयते इति मनु

वचनात्‌ पत्यौ जीवति या नारी उपोष्य व्रतमाचरेत्‌ आयुः सा हरते भर्तुः नरकं चैव गच्छति इति मनुवचनात्‌ भर्तृअनुज्ञा

ताविरोधेन निषेधः अतएव पृथङ्निषेधात्‌ भर्तुः सामान्यवृतचारित्वस्मितिर्विशेषवचनात्‌ तेन तथा मनुः पृथगन

धिकारस्तथा वृताद्यपीति मानवयस्तत्पदेन सुतरां च्युते यत्तु विशेषविधिस्तत्र पृथगधिकारोऽस्तीति केचित्‌ प

तिशुश्रूषणाविरोधिव्रतादिकं कन्या तु मत्स्यपि पितृकं मन्वादिनिषेधस्य पतिशुश्रूषास्त्वावकत्वात्‌ कामम मा

न्येन त्वाद्यवृतोपवासनियमेन्याद्दीनामभ्यासः स्त्रीधर्मे इति शेखरलिखितवाक्येनेत्याह इति सामान्यविधिः अथो

पवासविधिः महाभारते एकाहोरात्रं वर पात्रे वारि पूर्णमुदङ्मुखः उपवासं तु गृह्णीयाद्यद्वा संकल्पयेद्बुधः यद

त्तिपत्रं तेन तन्मनः तान्नपात्रे भावे तेकल्पमात्र कपिकेन यत्तु गृहस्थपुष्पकारे पारस्तु स्यात्वा पो गात्‌ कल्प

तरोस्तु ददति तन्त्रादि परमुक्तं एवं वास्यमते वाकारश्च कारार्थे तेनाप्यमर्थः पस्तु तन्त्रादिकं कर्तुमिच्छेत्तदपि

उक्तविधिनेवारगृह्णीयादिति तन्त्रं वाकारपरस्य उपवासपदस्यार्थबलेचपत्रे: वतं संकल्पये गृह्णीयादित्यनेनैवा प

पपत्तेः तत्रोपवासपदे तु तन्त्र अन्यत्राप्ति: किं तन्त्रकर्मा दुरधर्मस्त्रिनेतनन्स्तरमण दे तस्य कैव हैतिनिरि उपवास ति

स्मृति मुख्येन कर्तेयमीप्सदृशः भविष्यपुराणे उपावृत्तस्य पापेभ्यो यस्तु वासो गुणैः सह उपवासः स विज्ञेयः

सर्वभोगविवर्जितः उपावृत्तस्य निवृत्तस्य दोषेभ्यो रागद्वेषमात्सर्यादिनिषिद्धात्स्वधर्मस्य गुणैः स्त्रुतैश्चा

...त्युक्ताः इत्यामृतेषु दन्तोविरलेन तच्च यादृशोऽवमन्तव्यास्तेषां तदन्तं सकार्ष्ण्यमस्य हेतिमोनमेनैव हेः सर्वभोगविवर्जितत्वाद्वा ननु
गंधतीनेनत्वादिस्वरवर्जितः भोगविरोधान प्रतिप्रसक्तोऽति श्रान्तानपः गंधालंकारवस्त्राणि पुष्पमालानुलेपनं उपवासेन दुष्यं
तिर्दन्तधावनवर्जनं गंधः सौरभं सम्भूतलेपनस्य चयनाभिधानात् मोऽस्तु स्मृतिस्तु उपवासेन तत्र चाप्राइनत्वाद् दंतधावने हं
तानां काष्ठसंयोगो दहत्यासप्तमं कुलं अत्र योगीश्वरः काष्ठसंयोगे ज्ञानिषिद्धः पूर्वं तु पत्राहिनादेन धावनानुज्ञानमिति
तद्धपरिहारः देवलः उपवासः प्रणश्येत हि वा स्वप्नात् मैथुने अत्यये वा वृषानेतु नोपवासः प्रणश्यति अत्यये नाशोऽस्
साध्यमान इत्यर्थः एवं चाचमनातिरिक्त जलपानमशास्त्रार्थः मत्स्यपुराणे तस्मात्तनोपवासेनेक्षानमभ्यंगपूर्वकं व
२ र्जनीयं महाभागनवपुनत्वायच [illegible] श्रान्तानपः उपवासेन तुः कन्यान [illegible] भोजने कुर्यात् तेनास्वसंगतसुपवासो
हिनापते [illegible] प्रमीहि [illegible] भविष्यपुराणे [illegible] प्रमीनाम्ना सौयुता [illegible]
मानुरुपावतां एकादश्यां प्रकुर्वीत उपवासमनीषितः [illegible] विशार्थं [illegible] कर्तव्या उपोषणा एवं
[illegible] एकादश्यामित्यादि इत्यादि
[illegible] द्वादशीमिश्रा एकादशी [illegible] एतन्मूलकात्वेव दशम्येकादशीमिश्रा [illegible] तस्याः पु
[illegible] किंच उदयकालेसंकल्पविधानात् [illegible] वकाला
[illegible] उदयकालीना [illegible] किंच
[illegible] इत्यभ्युदिते [illegible] उदयकालीनेति [illegible] पठंति च स्मृति
विहितकाले प्रारब्धकर्मकालान्तरे समाप्यते इत्यभ्युदिते [illegible] तथा [illegible] उदयगामिनीत्यर्थः
विः [illegible] यथा संपूर्णा तिथिः [illegible]
एवं च यद्दशमीविद्धैकादशीदिनान्तरे [illegible] प्रधानकाला [illegible] कालानुगन्हायदशा ४

ऽ यत्र तु पूर्वदिने दशमीविद्धा यदा द्वादशीमिश्रा दिनान्तरे च द्वादशी न वर्द्धते तदापि द्वादशीमिश्रैवोपोष्या।
प्रा।सा मीविद्धैकादशी त्रयोदश्यां [illegible] दिनान्तरे च न वर्द्धते तत्र दिनद्वयेऽपि न तु द्वादश्युपवासः प्रमाणाभावात् वाराहपुराणादौ द्वादश्युप
वासश्रुतिर्द्वादशीव्रतत्वेन [illegible] पवासपरा वा व्रतान्तरपरा वा न त्वेवंविधा द्वे ये एकादशीकार्ये द्वादशीविधौ
तथा श्रवणात् यदि तु एकादशीमुपवासेन द्वादशीमथवा पुनः मिश्रां वापि कुर्वीत न दशम्या युतां क्वचिदिति
प इति गारुडवचने प्रमाणं तदा चैवंविधे द्वे एकादशीकार्ये द्वादशीविधेर्यं त एव द्वादश्युपवासः न चेदं व्रतान्तरमेव
कादशीसंदेशापातात् [illegible] विधेर्यं प्रसक्तौ नास्ति [illegible] युतामिति वाक्यं तु उदयकालीनदशमी
नविषयं वचनान्तरबलादिति प्रपंचितं [illegible] यत्र तु संपूर्णैकादशी दिनान्तरे च वर्द्धते तत्र द्वादशी पूर्णा या
मुख्यप्राप्तिः कालान्तरेऽध्याये [illegible] द्वादशीत्वये तु पूर्वैव द्वादशी पारणानुरोधाय [illegible] संपूर्णैकादशी यत्र
परतोऽपि च वर्द्धते तत्रोत्तरे यतिः कुर्यादुपवासमहीं न चाद्वादश्यां पारणाभावे पूर्वामुपवसेदह्नीति वाक्यद्वया
त्ववस्थामाहुः तत्रापि सत्यां द्वादश्यां पारणमेव पूर्व [illegible] प्रधानकालानुरोधात्पारणाद्वादशी
प बाधः एतन्मूलकमेव गारुडवचनं एकादशी द्वादशीयुक्ता परतोऽपि न वर्द्धते यतिभिर्गृहिभिश्चैव सेवोपोष्या म
हाफलेति द्वादशीव्रतेन तु द्वादश्यां विष्णुपूजा प्रधानमेकादश्यामुपवासोऽङ्गमिति वदन्ति तत्र द्वादशीत्वये सति दश
कौ मीविद्धैकादशी [illegible] क्रमेण [illegible] गारुडवचनकौमेव [illegible] स्यामिति [illegible] पुण्यानि [illegible] नु मूला
नि [illegible] द्वादशीयुक्ता चतुर्दश्यपि च पूर्णिमा प्रतिपदा त्वमावास्या तिथ्योर्युग्मं महाफलं
एतद्व्यस्तं महाघोरं हन्ति पुण्यं पुराकृतं तिथ्योर्युग्मामिति सर्वत्र संबध्यते तेनायमर्थः द्वितीयातृतीययोर्यु
तुर्थीपंचम्योः षष्ठीसप्तम्योः अष्टमीनवम्योः एकादशीद्वादश्योः चतुर्दशीपौर्णमास्योः अमावास्याप्रतिप

नी

त्वं युग्मं साम्यं तेनैतत्कल्पद्यते द्वितीया तृतीया मिश्रा स्वकार्यार्थं तथा तृतीया च द्वितीया मिश्रा एवं युग्मानां रेखापि परस्परस
स॰ पु॰ र हितानि तिथियुग्मानि न तु तिथ्यन्तरविधिः न वा युग्मे त्वेकस्य वर्जितकालविधिः वक्ष्यादिदोषात् एतद्युग्मानि पूर्वोक्तयु
५ ग्मविपरीतेन कार्याणि तेनाप्यसमर्थः द्वितीया [illegible] मिश्रा तृतीया च चतुर्थीमिश्रा हेया एवमन्यत्रापि युग्मे प्रथमतिथिः पू
र्वमनन्तरतिथिमिश्रा हेयेति चतुर्दशी शुक्ला पूर्णिमायोगसामर्थ्यात् वचनात्तत्राव कृष्णत्रयोदशी चतुर्दशीमिश्रैव
न्यान्यकामविशिष्टाहरुपूज्य इति वाक्यात् वक्ष्यमाणवाक्याच्च प्रतिपदपि [illegible] वक्ष्यमाणवाक्यात् द्वितीयादियु
दशीपर्यन्ताः शुक्लाः कृष्णास्तु विशेषानुपादानात् पूर्वयुग्मविधिः [illegible] प्रकाशादिकं मीणि तिथिद्वे
न्तितया धक्ष्यः दैवपूजादौ वपि न द्वयविहितपूर्वाह्णादिगामिनी तिथिलाभे सति यदा त्वेकस्मिन्नेव दिवसे
विहितकाललाभस्तत्रैव कर्म न तु व्यस्तनिदास्वयामत्राविषुग्मादरः मेषं [illegible] द्वयगामिनि विहितकाले सति सम्
न्यादिनिमित्तकर्मस्वकृत्वा न तेषु पूर्वस्मिन् दिवे कृत्वा रस्मिन्निमित्ते त्यागान्नेव युग्मविधिः अपहितविधिबलात् नि
यममात्रेला याबाधाच्च तदा तघ्नलनिदापितत्रैव विधि विशेषवत्याद्य एवं वचनात् रेखुउपवासश्रुतिरूपलक्ष
णं के चित्तु उपवासमात्रे एव युग्मविधिमिच्छन्ति निषेधनतु न कापि युग्मविधिः अष्टम्यादौ मांसनिषेधस्य समस्तका
लव्यापित्वे नापेक्षाविरहात् एवं च निषिद्धकालवर्जनमिति वचनेन्यायमूलकमेव न तदेवं युग्मानां तीन्या
दिवाक्यादृष्टमी त्रयोदशीकृष्णप्रतिपदर्जं सर्वा तिथिर्बुध्या वस्यामित्यत्र तथा वृद्धः [illegible] स्नककोमात्
पदेच्चतुर्दशी एताः परयुताः कार्याः पराः पूर्वेण संयुताः पराः सप्तम्यादयः एवं परायुता इति प्रकृतत्वात् ५
एवं कृष्णचतुर्दशीकृष्णत्रयोदशीसहिताष्टम्यादिसिद्धं एवं गोडीयवचनानिरुपमाणमेतात् तदनुसारेणाव्यवस्था

ˆकृष्णत्रयोदशीकृष्णचतुर्दशीसहिता।

त्वा भूयकालादिमतेतत्प्रतस्यैकादश्योर्वा बनिकी व्यवस्थानिर्णये तु प्रधानकालानुरोधात् पन्याया दुदयकालव्यापित्वा
पादरङ्गत्रिप्रायोगदर्शिने एवं च व्रतोपवासनियमे घटिकैकापि या भवेत् सा तिथिः सकला ज्ञेया पित्र्ये चापराह्णिकीति
काल गौडीयवचनेन्यायमूलमेवाज्ञ ह्रत्रैव पिदेवे सति उदयगामिनः कृत्वादरः। अन्यापतु त्वलावतां नेनुप्र
प्रमीमुपवसेदिति विधिस्तिथिद्वैधेन संभवत्येव प्रहराहोरात्रमोजनस्यपस्यापवास्यस्य सप्तम्यां का
र्तुमशक्तेः तिथ्यंतरसहकारितायो... यपत्तिरिति चेन्नानिरपेक्षा बाधापत्तेः सैवाहोरात्रावच्छेदेने
वसप्तम्या घटनया तदहोरात्रभोजनस्यपर्युपवासेन अहोरात्रानपेक्षः सप्तमीविधिः संभवति किंतु
अहोरात्रावच्छेदकत्वेनैवैतद्वयं यस्मिन्नहोरात्रे सप्तमीयोगस्तत्र नभुंजीतेति सप्तमीमुपवसे
दिति वाक्यार्थः न तु सप्तम्यां सप्तमीयोगाविवक्षाल्लीयः तर्हि तत्दैवेपि सप्तमीमुपवसेदिति विधेर्व्यवस्था व
बोधकवचनादवकाशोस्ति। किंच प्रायशः संवत्सरव्रतस्यैव विधानात् तत्रैकदेशद्वाराप्यवच्छेद
स्यावश्यकत्वादन्यत्रापि तथैव व्यवस्था बोधकवाक्यादेव एकदेशद्वाराप्यवच्छेदः। नचैवं रात्रावपि दे
धे व्यवस्थाएकवचनप्रयासः नेऽयतो रात्रिनिषिद्धदेव पूजादौ व्यवस्था वचनस्यानुरोधाद्दिवा
तेन वेधविषयतैव। लौकिकेपि दिवातनना तिथियोगएव वेधव्यवहारः। रात्रिमात्रकालीनेतु नक्तादौरा
त्रिमात्रयोगोप्यादरणीयः। पठंति च। नक्तादिव्रतयोगेषु रात्रियोगो विशिष्यते इति।। अथ नक्तविधिः।।

तत्रैव विष्णुपुराणे हविष्यभोजनं स्नानं सत्यमाहारलाघवं अग्निकार्यमधःशय्यां नक्तभोजी षडाचरेत्॥ हविष्यं यवाः तदलाभे
व्रीहयः तदलाभे॥ माषकोद्रवचणकवनकोद्रवगोसर्षपमसूरचीनककुलत्थवर्जमन्यद्धान्यं॥ सैंधवं मानकं
मवेलवणं मानससंज्ञं सांभरि जातं प्रसिद्धमित्याहुः॥ गव्यं पयो दधि घृतं च हविष्यमित्यादिना व्रतमात्रध
र्मत्वेन सत्यस्यापि पुनर्नक्ताभिधानमादरातिशयार्थं एवमग्निकार्यस्यापि अग्निहवनपदेन विहितस्य
धर्म॰ बोधव्यं॥ अत्र यवाग्निकार्यमत्र व्याहृतिहोमः न व्याहृतिहोमस्य परं होम इति शेषेण सामान्यतोऽभिधानात्॥
अत्र तु देवपूजाग्निहवनमिति अग्निवर्णनं तत्र तु व्रतदेवतामुद्दिश्य वह्नौ होमः प्रक्रमादिति दर्शितं प्राक्॥ अधःशय्यामिति
षद्वादशाब्दस्वर्यां न तु भूमिशयनार्थमेवाल्पेत्यात्॥ अत्र केचित् नक्तभोजी षडाचरेदित्यभिधानात् नक्तव्र
ते षडेव धर्माः इतरव्रतेषु प्रागुक्तदशधर्माः॥ अत्र तद्वत्सत्यहोमयोः पुनरुपादानं षट्पदार्थमुक्तमित्याहुः॥
नक्तव्रतदशवाक्यानेकेचिद्दिष्टमिति मानवाः॥ मुहूर्तोने दिने केचित्प्रवदंति मनीषिणः। नक्षत्रदर्शनान्नक्तमहम
न्ये तु जना विदुः॥ मुहूर्तोनं पंचदशो भागः॥ अत्र होमं मुहूर्तोनं वि[illegible]तादृश पंचच च स्यादेवेति॥ मत्स्यपुराणात्॥ नर
सिंहपुराणे॥ आलभ्यादिगुणच्छाया यावत्[illegible]संतिष्ठते रविः॥ कौरेनन्तं विज्ञानीयं नक्तं निशि भोजनं॥ अत्र
आदिगुणाद्याया पापामिति पूर्वाविधिनिर्दिष्टा तेमाद्दिवैव भोजनं नक्तमित्याहिनानि तानि बोधान्मुहूर्तोनं दिन
मिति पूर्वोक्तदिनमप्येतत्कालोपलक्षणं॥ अतः प्रातस्तनात्स्वादिगुणच्छाया तस्मा जनशंकोद्देश्या एवं चेत दर्शनात्सारश्च

नक्तव्रतेषु नक्षत्रदर्शनान्नक्तमिति भविष्यपुराणीयं व्यवस्थापनीयमिति सामान्यविशेषन्यायात् सौरव्रतेनु यत्र विशेषविधिस्तत्रैव परे
नक्षत्रदर्शनान्नक्तं अन्येषु भविष्यपुराणोक्तमन्यत्स्वमविधानात् सौरव्रतेपि तत्कथितेन नक्षत्रदर्शनादेव नक्तं इतरत्र सौरव्रतेषु अत्र
हि मुहूर्तोनच्छायायामिति नरसिंहपुराणीयं वाचनीयमित्याहुः. भविष्यपुराणे उपवासान्तरे मे सूर्यमेध्यान्तरमयाचितं अयाचितान्त
रं नक्तं तस्मान्नक्तेन वर्तयेत उपवासान्तरे ... अस्यापि सेनतत्फलकत्वात् नक्तोपवाससामर्थ्यसति अन्यथा विरोधात्
मेध्यान्तरमयाचितमित्यादौ परे परे मुख्यनयाश्रयणमाह तेनायमर्थः आरब्धसंवत्सरव्रतादौ उपवाससामर्थ्ये नक्तं
नक्तं तदसामर्थ्ये अयाचितं तदसामर्थ्ये ... एषामनुल्लेखे शान्तानुल्लंघ्य ... सम्भवादेतन्मध्ये एकमेव एकभक्तेन नक्त
केन तथैवायाचितेन च उपवासेन ... एकादशीकामभिः ... वचने केचित्तु नक्तेन वर्तयेदिति विधिः शे
षमभावादमात्रमुपवासान्तरमित्याहुः तन्न विधायकत्वसम्भवे ... एवं चोक्तविधिविषयमेकभक्त
यदि न संभवति न तदा वाक्यमपि ... अनुवादत्वे ... महान्दोषः अत्र च सर्वत्र माघादिमासोल्लिखितव्रतादौ ... प्रति
पदादिरेवा ... मासः ... इत्यादौ ... मासादि ... सम्प्रकीर्तितः ...
... एव तत्र ... अभिधानेन वराहपुरा योग
णादौ पञ्चशास्त्री ... कालः ... मासी ...
नि ... मास ... मासः एवमासादि ... एवं च विवाहकरणादौ सौर
मासरहः प्रमाणान्तरात् तथा ... कार्त्तिके मासि ... फाल्गुनाद्य ... विशेष ... वर्णन
पि वा पचेत् ... दिने दिने इत्यादौ ... लौकिकमास ...

मु

तदन्यद्विराषाढादिव्यवहारः अधिमासेऽतोऽनुक्तादिविंद्वमासग्रहः॥ तस्य लक्षणं॥ मकरस्थादित्येय
स्यारंभः स माघः एवं कुंभस्थादित्यारंभ इत्यादिना फाल्गुनादि। अत एवाधिमासपातेपि द्विराषाढा
दिव्यवहारः। अधिकमासपातेपि उक्ताषाढादिलक्षणसत्वात्॥ एवं चान्द्रसंवत्सरवृत्तादावधि
मासपातेपि एकस्य मासस्य कृत्यमावर्तते त्रयोदशमासात्मकोप्यसंवत्सरः द्वादशमासात्मकोवे
संवत्सरस्यात्मसिद्धिः केतोत्तत एव श्रुतिः॥ द्वादश मासाः संवत्सरस्त्रयोदशमासा संवत्सर इति।
२ एवं च यत्र संवत्सरव्रते द्वादशमासोक्ते वेन स्नानादिविशेषकथनं तत्र द्वादशत्वमुपलक्षणं॥ अ
षाढादिव्यवहारश्चोभयोर्मासयोरनुकल्पना द्वादशत्वमधिमासपातेपि अधिमासपातेपि पूर्वदिवसावच्छिन्न एव मासश्राद्धं अधिमासे
वैदिककर्मनिषेधात् कथं तत्रानुकरणमिति चेन्न नित्यनैमित्तिके कुर्यात्प्रयतः सन्मलिम्लुचे तीर्थस्नानं गजच्छायां प्रेत
श्राद्धं तथैव चेति बृहस्पतिवचनेन प्रतिप्रसवात् काम्यस्यैव तस्य निषेधात् नामनीवद् इति चेन्न नित्यवत्काम्यावश्यकर्तव्यत्वेन
स्वकाम्यत्वं नस्यारब्धस्येति दर्शितं प्राक् अत्र नैमित्तिकपदेन नैमित्तिकोद्दिष्टमुच्यते प्रत्याब्दपदे वैकल्यादित्युक्तं श्राद्धप्या
यन्तः सपिंडीकरणान्तरं सांवत्सरिकं श्राद्धं मलिम्लुचे न कर्तव्यं तदुक्तं पृथ्वीचन्द्रे द्वादशेमासिकार्यं सांवत्सरिकं द्विजैः। कवि
त्रयोदशेपि स्यात्तदारंभमुक्तान्तवत्सरमिति यत्तु प्रत्याब्दं संवत्सरे द्वादशे एव मासामिति मलमासे दाने नैव श्राद्धं न त्रयोदशे मासेऽस्मदुक्तं वार्षिक
नास्त्यत्र। तदुक्तं पृथ्वीचन्द्रे अनेकैकान्नेपि कर्तव्यमाब्दिकं प्रथमे द्विजैः। न चैव मासिकं पूर्वं सपिंडीकरणं तथा। असंक्रान्ते स्पर्शसंक्रान्ते
मुक्तमप्रतिपदादिचान्द्रमासे इदमेव मलिम्लुचलक्षणं॥ द्वादशमासाधिमासाधिमासत्वप्रवृत्तत्वेव सांवत्सरिकादितिथिको वैमासस्यैव २

ब्योदशः नस्मान्नयोदशो मासे न दृश्यात्रोपत्ति ष्ठ नइति देवलवचनं वेदितव्यं यदि तु द्वादश मासात् त्र्योधिमासः संवत्सराभ्यंतरेन दि
हात्रयोदश मासिकानि भवंति यदा संवत्सराभ्यंतरेधिमासः स्यात्तदा मासिकार्थं दिनमेकं वर्द्धयेत् इति विष्णुवचनात् ननु वर्द्धय
वेदयनका रयिति कुर्यात् स्यात् नममादरणी यं वकृवत्सरिव त्रतस्यपि कालवशाद्यतः ॥ उक्तं संवत्सरम्ब्राद्धकर्तव्यमा
सचिहृतं ॥ मासचिहृतं कर्तव्यं पापघमाघाघमेव हि इति मासचिह्नितं विधिबाधापत्तेः न च मलिम्लुचे श्राद्धाकरणा
न्मासचिह्नितविधेयकंविधिः ॥ तद्यवमासिकमितिप्रत्यहं कृतपंवचे तमलिम्लुचवर्जमिता बाधकवचनदर्पाविरो
धापत्तेः ॥ कृत्वचच कृवद्दित्यादिना सौरमासे निरवकाशस्य पो श्राद्धस्य मासिकत्वे व्यतो बाधनेनबाद्धमासस्यपूर्वाजकाले सा
वत्सरिकश्राद्धदर्शिनि एवं चासंक्रांतेपि चांद्रमासेपा पाटि प्रकृटवक्तव्यं वचनानेयादिमलिम्लुचेमासिसपिंडीकरणं नदाह
गर्भवार्द्धुषिकुलेचमलनानां पिंडकर्मसु सपिंडीकरणे चैवनाधिमासं विदुर्बुधाः गर्भगर्भाधानादिकर्मणि अन्यत्रापि
नियतकालीने कर्मणि पिंडकर्मसु दशाहादिकेषु मृतानां मितिपदात्नवनीनष्ठनादचारापत्तेः नन्वेव दिवि पृवव
र्नन्माहलचिकृनाविधिसहितानित्रयादशमासिकानि तदा प्रेतस्याद्वे सपूदशान्वपत्तिः षोडशत्वबाधादिदोषसमा
सानिर्नेमिनिर्णिकत्वात् सपूदशात्वस्य न तिन्यस्य बाधोदोषः फलवमसेनइवमासस्यपूर्वीकरीत्याकाश्राद्धाउ
त्वादिनोमासस्यैकोनदवद्धशात् श्राद्धदयस्यैकात् षोडशश्राद्धापत्तिरित्यलं प्रसक्तानुप्रसक्त्या विस्तरेण
ग्रत्रव संवत्सरवृता देसकृदेवसेकस्यकरणमावतो घ्माणं श्राद्धाहि राधा च्च एवं च संवत्सरादौ कृतसेकस्य स्य
पुत्नैकादशपुर्वासाधाचरणं एवं च पाव ज्ञी चबुतेपि सुपगणेशाश्वनानि तत्रवराहपुराणे सुपाविषुनेराजन्

रूपयामिष्मृणुष्वततः॥चतुर्थ्यां फाल्गुने मासि गृहीतं मं[redacted]विदं॥नक्ता हारेण राजेन्द्र तिलान्नं पारणं
स्मृतं॥तदेवाग्नौ चहोतव्यं तदेवं ब्राह्मणाय च॥चातुर्मास्यं व्रतं चैवं कृत्वायं चमेत्तथा॥सौवर्णं गजवक्त्रं च
कृत्वा विप्राय दापयेत्॥पायसैः पंचभिः पात्रैरुपेतं सतिलैस्तथा॥एवं कृत्वा व्रतं चैतत्सर्वविघ्नैः प्रमुच्यते॥
तथा॥दिमाय पमृराय गजाननाय लंबोदराय एकरदाय धा यं गणाम जादेह सम्प्रद बाय कुठारहस्ता
त यनमेव राय॥एवं प्रपूज्य स्तुतिभिः पुनर्देवं होमं कुर्यात् घृतनाशस्य हेतोः॥एवं कृते यांति विनाशमाशु
घाश्चक्रमाशिवाचयांति सिद्धिं॥पुत्रफाल्गुनादिमासे चतुर्थी चतुर्ष्वेगणेशस्य दत्त्वायेत्यवेनस्तु
त्वानेन च स्नात्वा तेन तिलानेर्दत्वा ब्राह्मणेभ्यः स्वयं तते स्व न त्तम संप्रीयातः॥फाल्गुने चतुर्थ्यां
य तु सौवर्णं विनायकदानमात्रं॥नैनक्तमिति प्रयोगः॥केचित्तु पुनर्होममिति पुनरर्थस्य हेतोमीत रपुना
स्वरसात् व्रतीत पू विकल्पित तिलान्नं होमाद्भोमात् रविधि सिद्धे तत्र निरूपकतया पूर्ववृत्ती तद्भा
म प्रसभिज्ञानात्॥पुनः शब्दस्वकर्मीतरपुनपाक्रि यांतरापेक्षया पानुवादका गतः[illegible] मत्या पुनः
स्मृतिः॥शंषिविधि व्रतमिदं॥भविष्यपुराणे चतुर्थ्यां तु मसारा च निरा हारो व्रती भूतः॥दत्वा तिला
न् विप्राय स्वयं भुक्त्वा तिलान् स्त्रीवर्षद्वयं समाप्ते दिव्रतस्य तु प्रदाने वेत॥विनायकस्तु तत्र दाति फल स्प
र्न्न विप्राय स्वयंभुक्ता तिलान्स्वा॥ब्रह्म पुराणे॥चतुर्थ्यां न तु म मसा द्भुतातें दिसवार णं॥ब्र
मी दितं॥इति विनायकचतुर्थीव्रतं॥मत्स्यपुराणे॥चतुर्थ्यान्नतो गम्य याद्भुता तेदिसवारणं॥ब्र
संवेनायकं नाम शिवलोकफलप्रदं॥इदं व्रतं[illegible]चतुर्थ्यां विश

मानन्निधा नाशाद्धत्तेष्वावश्यकत्वात् पूर्वत्र फाल्गुनादिमासकृत्याद्यव्याप्तिप्रसंगात्॥ फाल्गुना
द्यवच्छेदेन चतुर्थ्यामित्यकरवस्यानुरोधेनाशक्यत्वाच्च मुख्यचतुर्थीमात्रे व्रतकरणमितिशे
तत्रस्थ॥ षः॥ एवमन्यत्रापि यत्र मासावच्छेदेन तिथ्येकत्वं श्रूयते तत्र तिथिमात्रग्रहणं॥ मुख्यादिमा
सग्रहस्य एवमत्रापि त्वप्रथमपरित्यागे प्रमाणाभावात्॥ किंच॥ मासे प्रतियोगिन्युपात्ते तत्
रूपेणैव चतुर्थीत्वादि प्रतीयते॥ न पक्षापेक्षमिति मुख्यमात्रग्रहणं॥ मासानुपादा ना
ने चैत्रादिकक्रमेण गौणकाहूल्यात्पक्षापेक्षमेव चतुर्थ्यादिग्रहणं॥ प्रकरणप्रत्यंपात इति
संवत्सरव्रतादौ संकल्पे पक्षापेक्षतिथिग्रहणमिति विवेकः॥ अथ संवत्सरव्रतानि॥
तत्र भविष्यपुराणे॥ यस्त्वादित्यदिने मर्त्यामानसंपूज्य यत्नतः॥ न नक्तं करोति पुरुषः
षः स याति परमं ज्ञानं कल्प॥ इदं व्रतं दिनैकसमाप्यमेकानुवृत्तौ प्रमाणाभावात्॥ संवत्सरा
द्यवच्छेदश्रवणात्तदुपाधावृत्तिः यत्र तु सर्वपाकाद्यावच्छेदेन श्रुतस्तत्र यावज्जीवं क

सू० पु०

तंबीजं जीवनेवतत्ट्टीवच्छेदात् भविष्यपुराणे आदित्य उवाच यो दत्तमेकं प्रकुर्वीत नक्तं मम दिने नरः ब्रह्मचारी जितक्रोधो ममार्च
नतत्परः स्वेन सवत्सरं ते भगवान् मम मम क्रोत्रा वै द्विजान पूजयित्वा तेशत्रुघ्या तृप्तीयतां मे दिवाकरः एवं भक्तिसमायुक्तो मम
लोकं प्रपद्यते न च मानुष्यकं लोकं स पुर्व प्राप्नुते नवं तथा उपवासे वेकुर्वीत येत्वादित्यदिने सदा जपेति च महाश्वे
तां ब्रूजंते नैव ये श्रितानां महाश्वेताह्रां ह्रीं सः इति मंत्रः इति सूर्यपूजायां भविष्यपुराणे एवं वक्तव्यं तथा रविसंक्रमणे
वः स्यादुर्वेदी रंगणेपिच सूत्रे या हृदयो नाम आदित्यहृदयप्रियः नक्तं समाश्रित्य देवं संपूज्य यत्नतः गत्वाचायत
नं भानो रादित्याभिमुखस्थितः जपेदादित्यहृदयं संख्यया षट्शतं द्विज अथवा आस्तमनं यावद्भास्करं वीक्ष्य दृष्टि
गृहमेत्य ततो विप्रान्भोजयेच्छक्तितः स्वयं भुक्त्वानुपायसं चैव ततो मौमास्वपेद्भुवि यो त्रसंपूजयेद्भानुं भक्त्यास्तु ह्यासमन्वि
तः सकामात्मभने हि त्यागात् भास्करात् दृष्टयोगस्थितानां नक्तं समाश्रित्य नक्तं चरिष्यामीति संकल्प्यादित्यहृदयं श्रुणुयात्ः
सपूर्व आदित्य ओं मित्रिति मंत्रः अथवैतज्जपेन सह विकल्पः भानूदयनगमने तु उभयपक्षेपि मंत्रमेतत्यागे विधा
नात् ब्राह्मणभोजनेपि तावत्समेव विशेष भक्त्या स्येव प्राधान्यात् भूसौ केवलाश्याः तत्ताया मोक्षित्यात् नरसिंहपुरा
णे हस्तयुक्तेरविदिने सौरनक्तं विधीयते स्नात्वार्कमर्चयेद्विद्वान्नीरुजो जीवनेचिरं सौरनक्तं आत्महितगुणच्छाया
यामनेनैव प्रागुक्तं भविष्यपुराणे पूष्णेभीरायदास्त्वे भवेद् हैमनागदेवतं सत्वारोरोगाताप्रोक्तः सर्वरोगभयापहः
यो त्र संपूजयेद्भानुं अभंगंधविलेपनैः सर्वरोगविनिर्मुक्तो याति संज्ञायने रहं अर्कपत्रपुटे कृत्वा पुष्पाणां पर्क

स्यसुव्रत. देवस्य पुरतो रात्रौ मन्त्रात्संपूजयेद्बुधः पूजयित्वार्कपुष्पैस्तु मर्कं मर्कप्रियं सदा प्राशयित्वार्कपुष्पं तु द
त्वा विप्राय दक्षिणां भुक्त्वा तु पायसं वीर रात्रौ स्वपति भूतले अनेन विधिना यस्तु पूजयेदत्र वै द्विज सर्वमुक्तः सर्वपापै
स्तु गच्छेद्दिनकरालयं तस्माद्दीपवृत्तौ लोकेषु कारस्व हेतिनः। पृच्छेमुः सर्पास्य भगदेवतं उत्त
राफाल्गुनी॥ उत्तरायां भगस्तुष्येत्॥ भविष्यपुराणात्‌ एवं नक्षत्रदेवताभिधानात्‌॥ कस्मैरात्र्ये त
तिः शास्त्रार्थदर्शनात्‌ भगदैवत्यपूर्वाफाल्गुनीति विरुद्धात्‌ पायसभोजनेरात्रावेष्वरा
त्रकालीनयोः पूजाशयनभूमिष्वेत्रिधानात्‌॥ एवं च नक्तास्यमेवेदं व्रतं नक्तापदानुपा
दानेपि संज्ञापतेस्यस्य। स्वकारस्वहेतिनो ब्रह्मनताः। शुक्लपक्षस्य सप्तम्यां सूर्यवारो
मेवृधदि। सप्तमी विजया नाम तत्र दत्तं महाफलं॥ स्नानं दानं तपो होमः उपवासस्तथैव च। १
सर्वं विजयसप्तम्यां महापातकनाशनं॥ पंचम्यामेकभक्तं च षष्ठ्यां प्रकीर्तितं उपवा नक्तं
सस्तु सप्तम्यामष्टम्यां पारणं भवेत्‌॥ उपवासपरः षष्ठ्यां सप्तम्यां पूजयेद्रविं॥ गंधपु
ष्पोपहारैश्च भक्त्या श्रद्धासमन्वितः॥ प्रकल्प्य पूजां भूमौ तु देवस्य पुरतः स्वपेत्‌॥
जपमानस्तु गायत्रीं सौरं सूक्तमथापि वा॥

अङ्गारकमहाख्यैतां चतुर्थीमथापि वा विधिवत्स्वयमप्रमत्तः स्नानं कृत्वा गणाधिप गणेशं पूजयित्वा तु होमं कृत्वा विधानतः ब्राह्मणान्भोज
यच्छ्रद्धया भक्त्या च गणनायकं प्राश्याटनमपूपांश्च खंडवेष्टं स्वशक्तितः सघृतं पायसं दद्यात् तथा विप्रेभ्यः शक्तितः दत्त्वा दद्याद्दक्षिणां
भक्त्यातो विप्रान्विसर्जयेत् इत्येषा कथिता वीर पुण्या विजयसप्तमी यामुपोष्य नरो गच्छेत्पदं वैरोचनपरं कुर्वीत गणाधिरक्तानि कु
कुंमं च विलेपनं विजयधूपं च सप्तम्यां भानोरस्तु एकराशौ वै एषा पुण्या पापहरा महापातकनाशिनी अत्रेदं तु नैवापि ह्रीयतेन गणा
धिप महाफलमधिकं फलं तेनान्यत्र यद्दानफलमुक्तं तद्वाधिकं भवतीत्यर्थः स्नानदानमित्यादिना स्नानादीनां प्रत्येकं फलाधिक्य
याविधिः सर्वत्र फलसंबंधात् पंचम्यामेकभक्तामित्यादिना फलातिरात्रिं नयोपवासविधिः यामुपोष्य नरो गच्छेत्पदं वैरोचनेप्सि
त्वे तमभिधानात् उपवासपरमित्यादिना सप्तम्युपवासमनया षष्ठ्यां पूजामित्युक्ते न षष्ठ्यामुपवासः पूर्वापरविरोधात् भूमौ स्वपे
दित्यन्वयात् गायत्र्यादिमन्त्रेण सूर्यदैवतत्वात् सूरसत्यौ वेदप्रसिद्धः अङ्गारमहाख्येनाभिनिलिंगभेदेपि समाना
धिकरण्ये छांदसत्तुल्यत्वात् षडक्षरं ॐ ह्रां ह्रीं सः सूर्याय इति मंत्रः करवीराणीत्यादिना सप्तमीपूजां गतयाविधिः विजयधू
पोमविष्णुपुराणे एवोक्तः प्रसिद्धः वधता सिंदूकं विल्वं श्रीखंडमगुरं तथा कर्पूरं च तथा मुस्ता शर्करया च वंः द्विजद्वायै
षविजयाधूपं स्वयं देवेन निर्मित इति रथतांकस्तूरिका शुक्लपक्षे तु सप्तम्यां यदा संक्रमते रविः महाजया तदा स्या दैस
प्तमी भास्करप्रिया स्नानं दानं जपो होमः पितृदेवाभिपूजनं सर्वकोटिगुणं प्रोक्तं तपनेन महौजसा यस्तस्यां स्नानकोभ
क्त्या घृतेन स्नापयेद्रविं सोऽश्वमेधफलं प्राप्य ततः सूर्यपदं व्रजेत् पंचामृतैः स्नापयेद्यस्तु भक्तिमान्पुरुषः रविं विमुक्तः स
र्वपापेभ्यो याति सूर्यसलोकतां स्थित्वा तत्र चिरं कालं राजा भवति केजन महाजयेषा कथिता सप्तमी त्रिपुरांतक यामुपो
ष्य नरो भक्त्या भूत्वा च लाभ पूजां लभेत् न नोयाति परं ब्रह्म सायुज्य गत्वा नशोचति अत्रापि स्नानदानमित्यादिना स्नानादी

नोत्साधिकारिणामेव विधिः यामुपोष्येत्यादिनाउपवासस्याधिकारस्य विधिः ननु परस्पराङ्गाङ्गिभावः प्रमाणाभावात् वि
ज्ञानमात्रविरहात् शुक्लपक्षसप्तम्यां यदा हस्तं करं भवेत् करे हस्तः यदा स्यान्महापुण्या सर्वपापप्रणाशिनी तस्यां मी
र्च्य सं पूज्य देवेशं चित्रभानुं विभावसुं सप्तजन्मकृतात्पापान्मुच्यते नात्र संशयः यश्चोपवासं कुरुते तस्यां निय
तमानसः सर्वपापविनिर्मुक्तः सूर्यलोके महीयते दानं यद्दीयते तत्र तत्फलं चाक्षयं भवेत् एकाशनेन व पुरतो नस्या
ग्वेदापरेण तु ऋग्वेदसमं स्मृतं यजुर्वेदसमफलं ध्रुवं सामवेदफलं सामयजुर्वेदफलं यजुः अथर्वणोऽथर्वस्य पञ्च
तेनिहितं फलं यतः पापसंघविनाशाय त्वत्र भास्करः करं सुप्तमीकृत्य तेनोक्ता पापनाशिनी अस्यां समभ्यर्च्य
रविं याति सौमनसं पुरं विमानवरमारुह्य कर्पूरेन्दुवर्णभं कान्त्या त्रयस्त्रिंशकृष्णोऽसौ हरिसमः सदा मोदते न
रस्तु विरंचिदारकमसेह पुनरेत्य भुवं भूयः भवेत् देशाधिपाधिपः सुमनसो देवाः तेषां पुरं सौमनसं कर्पूरेन्दुवर्ण
वर्णितं श्रोत्रेयः आदित्य उवाच सप्तम्यामथवा षष्ठ्यां पक्षयोरुभयोरपि योऽर्चयेदेकभक्तेन नक्तभोजी नियतात्मा जि
तेन्द्रियः यत्पुण्यं परमं प्राप्तं सततं तेन याजिना सत्यवादिषु यत्पुण्यं पुण्यमस्तु गामिनां तत्फलं सकलं प्राप्य
मलोकमुपैति स. मत्स्यपुराणे सप्तम्यां नक्तभुग्दद्यात्समाप्ते गां पयस्विनीं सूर्यलोकमवाप्नोति भानुव्रतमिदं स्मृ
नं समाप्ते वर्षसमाप्तौ यश्चोपवसेत्सप्तम्यां समाप्ते हेमपंकजं गाश्चैव प्राप्तिं नोदशाब्दं सप्तम्यां समाप्ते नियताः एतत्सौ
रव्रतं नाम सूर्यलोकफलप्रदं वाराह उवाच अथापरं महाराज व्रतमारोग्यसंज्ञितं कथयामि परं पुण्यं सर्वपापप्रणाशनं
तेनैवमासमासस्य सप्तम्यां समुपोषितः पूजयेद्भास्करं देवं विधिरूपं सनातनं आदित्यभास्कररविभानुसूर्यदिवाकराः
प्रभाकरेति संपूज्य देवः सर्वेश्वरो रविः षष्ठ्यां चैव कृताहारः सप्तम्यामुपवासकृत् अष्टम्यां तु पञ्चजीत एवं एव विधि

क्रमः ॥ अनेन वत्सरं पूर्णं विधिनायोर्चयेद् हरिं । तस्यारोग्यं धनं धान्यमिह जन्मनि जायते । परत्र च स्वर्गमे स्थानं यत् गत्वा न निवर्तते ।
भविष्यपुराणे आदित्य उवाच । माघमासे तु शुक्लायां सप्तम्यां समुपोषितः । यः पूजयेच्च मां भक्त्या न स्याद् पुत्रतां व्रजेत् एवं चोभ
यसप्तम्यां मासि मासि सुरोत्तम । यस्तु मां पूजयेद् भक्त्या न स्यात् पुत्रतां व्रजेत् यस्तु मां पूजयेद् भक्त्या ऊर्ध्वमेकं समादरात् प्रथ
आमिस्तु तेन सप्तात्मनो रूपा संभवं विज्ञेय प्रासादारोग्यं परमं स्थानमेव च माघमासि तु यो व्रतं ... शुक्लपक्षे जितेन्द्रि
यः उपोष्य विधिवत् षष्ठ्यां श्वेतमाल्यविलेपनैः पूजयित्वा तु मां व्रतं तेन निशि ... पुनरुत्थाय सप्तम्यां
कृत्वा स्नानादिकां क्रियां पूजयित्वा च मां भक्त्या वीरहोमं समाचरेत् प्राणायित्वा हरिं भक्त्या हविषा प्रलोचनं दध्या
दनेन पयसा पायसेन द्विजोत्तमान् तस्यैव कृष्णपक्षस्य षष्ठ्यां समुपोषितः रक्तोत्पलैः ... गंधाद्यैरलं
पुष्पकैः एवं यः पूजयेद् भक्त्या नरो मां विधिवत् कृता उभयोरपि देवेंदु सप्तपुत्रं लभते फलं वीरहोमसमन्वितं हरि
.त मादित्यं स्यमाघस्य तु नवेदमेकमेव संवत्सरसाध्यं विधिश्चीवादाभ्यां प्रतिपादितं अतएवकल्पः स्वमेकमिति श्रवणा
त् एवं प्रथमे माघमात्रकथनमाश्वास्य माघमासि तु यो व्रतमस्मिन्नेव द्विना नस्यैव प्रयोगकथने श्रयेद्वितः
वरत्वात् एवं च सदैति पदं संवत्सरावच्छेदेन उभयोः शुक्लकृष्णसप्तम्योः उपेक्षा तु एकं व्रतमाघस्य शुक्लसप्तमी
मात्रे परपक्षहस्तसप्तम्यां यावज्जीवं सदेति श्रवणात् इति व्रतत्रयमिति केचित्
तत्र भविष्यपूर्वमुक्तस्य विवरणमस्य तत्त्वेन युक्तं एवं वा कोलाचलादा केक वाक्यता प्रतीतो वाक्यभेदकल्प
नेकर्मभेदकल्पनेवायुक्तं प्रमाणाविरोधात् पुत्रारोग्यतुल्यफलश्रुतेः गुरुलघूपायवलेन भूयस्त्वादिकल्पना
यत्रैश्च च पुनः पुनः पुत्रारोग्यफलश्रुतेर्दोषोपार्थत्वात् मत्स्यपुराणे माघमासस्य शुक्लसप्तम्यां स्नानं कृत्वा दीप

त्यमद्भुतं भो तद्विस्ताय यथा राजन्माघस्य स्नानविधिं वसिष्ठौ: सर्वलोकेषु सत्कल्पस्त पवित्रमिदं स्नानं दृष्टमेव केवलमाघस्नाने
व्रमाणं यदीच्छसि पुत्रान्भोगांश्च दृष्टवर्धतां होपमान प्रातःस्नायी भवेन्नित्यं द्वौ मासौ माघफाल्गुनाविति विष्णुः
पुराणवाक्यात् प्रातःस्नायी च भवेत् द्वौ मासौ माघफाल्गुनौ देवाभ्यर्च्य समभ्यर्च्य सर्वपापैः प्रमुच्यते इति य
मवाक्याच्च माघफाल्गुनस्नाने देवाभ्यर्च्य समभ्यर्च्य नित्यस्नानाङ्गदेवतर्पणानुवादः अतो ऊहोमीति वत्स्नाने
त्यस्यानतिदेशकत्वाद्धर्मकत्वे प्रातःस्नानं निमज्जनमात्रमिति हरिहरमतेन युक्तं चैतत् नित्यप्रातःस्नाने तु
यथाहमितप्या प्रातर्नित्यस्नायादनानुपूर्त्यादिवाकरादहः स्नानेश्च मीरूपस्विवाक्षुः सिनाक्षितेमृत्तो स्वाति
मायेमासि युधिष्ठिर नैषां पुनरावृत्तिः कल्पकोटिशतैरपीति मनुनत्प्रातःस्नाने प्रमाणं गवां शतसहस्रस्य सम्यग्द
त्तस्य यत्फलं प्रयागे माघमासे तु त्र्यहं स्नानेन तत्फलमिति मनुक्तं स्नानेपि न प्रमाणं किंचातः केवचनं तद्यथान्तम्. माघ
पगादन्यत्र स्नानस्तिस्तिः तस्मान्माघमासीत्यादिलिखितवाक्यादेवपरे माघमासमात्रप्रातःस्नानं नद्यां च दे
पतिपूजाचरणं पुनः एवचारच्य माघस्य माघस्नानस्याशौचेन त्यागः व्रतरूपत्वादिति प्राक्प्रोचितमस्माभिः
कार्त्तिकं सकलं मासं नित्यस्नायी जितेन्द्रियः हविष्यभुग्जपन्शान्तः सर्वपापैः प्रमुच्यते इति विष्णुविहितकार्त्तिक
स्नानस्यापि यद्व्रतरूपतायां प्रमाणमस्ति न च तस्याप्यारब्धस्य नाशौचेपि त्यागः व्रतत्वपक्षेत्वाग्निः पूज्यः
मास कार्त्तिकोत्ति देवत्यक्तुपक्रमात् नित्यस्नायी प्रातःस्नायी प्रातःस्नाने नित्यस्नानमिति शोको न्या
चारश्च मन्त्रस्नाने प्रधानं हविष्यभोजनादिचांगमिति संप्रदाय फलश्रुतेस्तत्रविधेयत्वात् सर्वकार्येषु एवमेवस्मा
माघस्नानस्याशौचेन त्यागः व्रतरूपत्वादिति सा कृ ६२

धिकारस्तं वृतिमाति श्रवणादिकार्तिकादिपट्‌चोड्मासमनुरव्यमिति प्रागुक्तं तथाप्याचारोयवहंमात्तोर मासमाहः
तुलामकरमेषेषु प्रातःस्नायीभवेन्नरः हविष्यं ब्रह्मचर्यं च महापातकनाशनमिति वाक्यसंपिपठंत्यलमितिवि
चारेण अथ पूजाविधानानि तत्र भविष्यपुराणे विष्णुरुवाच कुसुमाद्यंपोप्रयात्नेन कृत्वा नक्तविधानतः मार्गशिमा
र्गशिरेविपुष्पाकरं देवमर्चयेत् पीत्वाग्रासाच गोमूत्रं मनोहारो निशिविवत अतिरात्रस्य यत्तस्य फलमश्नुते
भवेत् एवं पौषे विपिष्टं पूज्य श्रीमनुनामानमीश्वरं कुसुमाद्यंप्रपूज्य प्राशूपवाजपेयफलं लभेत् माघे मासि हेश्वरं
विष्णुकुसुमाद्यं प्रपूजयेत् निशि पीत्वा तु गोक्षीरं गोमेधफलमाप्नुयात् फाल्गुने च महादेवं प्रपूज्य प्राशयेत्तिलान् राजसू
यस्य यज्ञस्य फलमाप्नोति मानवः चैत्रे तु स्थाणुनामानं कुसुमाद्यं प्रपूजयेत् यवांश्च भक्षितान्प्राश्य सोश्वमेधफलं लभे
त् वैशाखे शिवनामानं पूजयित्वा प्रयत्नतः तत्रोकुशोदकं पीत्वा सर्वमेधफलं लभेत् ज्येष्ठे पशुपतिं पूज्य गवांश्रृंगोद
कं पिबेत् गवां कोटिप्रदानस्य यत्फलं तदवाप्नुयात् आषाढे उग्रनामानमभिपूज्य प्राश्य वै गोमयं वर्षाणां च शतस्यान्ते शि
वलोके महीयते सर्वकश्रावणे मासे पूज्यार्कं प्राशयेन्निशि गोमयं वस्य तु यज्ञस्य फलमाप्नोत्यनुत्तमं त्र्यंबकं वै भाद्र
पदे कुसुमाद्यैः प्रपूजयेत् सं प्राश्य बिल्वपत्राणि वाजपेयफलं लभेत् मासेचाश्वयुजे प्राप्ते प्राशयेत्तंडुलोदकं नाम्ना ई
शाय देवं पुंडरीकफलं लभेत् मासे तु कार्तिके श्रीशानाख्यं प्रपूजयेत् पयो गव्यं समालीत्वा पंचगव्यफलं लभेत
वर्षांते भोजयेद्विप्रान् कपिलं मधुसंयुक्तं घृतेन परिप्लुतं निवेदयेत रुद्राय गोकुसुमं च पय
स्विनो वर्षमेकं ततः कुर्यान्नरः कुसुमाद्यैः फलेश्वरं सर्वपापविनिर्मुक्तः सर्वपा
चैः प्रमुच्यते वपुरेभिस्त्यं नचेहागतिनाकनाकृत्वा नामितिनक्तं व्रतं सकल्पयत्यर्थः नतु नक्तभोजना

कृ॰ १३

नंतरं रात्रावेव पूजोत्तरं वा ऊर्ध्वं च वैपोषपीति नक्तप्राशनानंतरमनाहारं चातिदृश्यते॥ एवं

मासांतरेष्वपि विहितं ह्युक्तं विशेषं निशि प्राशयानाहारः स्यादेतत् यत्रापि कृष्णाष्टमीनक्तप्रा

तानिशाकालस्तु न प्रकृतस्तत्रापि मासेन तद्बोधक्यपूर्वापरपरामर्षात्॥ प्रतिमासंस्तुतप्रा

शनफले चात्र गुणफलेरीत्यासंवत्सरव्रतफले चाधिकारिविशेषणं सितितिस्तवैस्मृते नक्तं॥

मत्स्यपुराणे॥ नक्ताशी त्वष्टमीषु स्याद्वत्सरांते च धेनुदः पौरंदरं पुरं याति सुगतिं व्रतमु

च्यते॥ वराहपुराणे॥ एतद्व्रतं च तु देश्यां कृष्णपक्षे विशेषतः॥ तन्माघमासमारभ्य पूर्णे

संवत्सरे नृप॥ इदं व्रतं नक्तरूपं पापहरं यथाकारं चेति वराहपुराणे च वचनं॥ मत्स्यपुराणे॥

चतुर्दश्यां तु नक्ताशी समांते गोयुगप्रदः शैवं पदमवाप्नोति त्रैयंबकमिदं स्मृतं॥ भवि

ष्यपुराणे॥ कृष्णाष्टमी तु नक्तेन तथा कृष्णचतुर्दशी॥ इह भोगानवाप्नोति परत्र शिव(

मृच्छति॥ तथा॥ चतुर्दश्यां तथाष्टम्यां पक्षयोः शुक्लकृष्णयोः॥ यो दमेकं न भुंजीत शि

वार्चनपरः स्मृतिः सर्वान्महत्वं प्राप्त सततं सक यानि नीतानि मुच्यते सकलेन स्यात् शिवलोकं स गच्छति स्कंद

पुराणे॥ चतुर्दश्यामष्टम्यां च पक्षयोरुभयोरपि ग्रहोपरागे ह्युपवासं संवत्सरमशेषतः स तेन कर्मणा पुंसां स १३

र्वपापविवर्जितः न याति नरकं देवि य एतत् समनुपश्यति ॥ महाभारते ॥ अष्टमीमष्टकैर्नैव पक्षे
पक्षे चतुर्दशीं ॥ उपोष्य व्याधिरहितो नृपवानभिजायते ॥ मत्स्यपुराणे ॥ ॥ अथ भाद्रपदे
तपः सायं हेमधेनुप्रदो दिवं ॥ यामष्टमी चतुर्दश्यो रुद्रव्रतमिदं स्मृतं ॥ अत्र तत्रैव अवर्त्ति
याव दष्टमी चतुर्दशी शुद्धिवा पंचाग्नि व्रतके स्मृतम् ॥ सायं च हेमधेनोः प्रदानमिति
प्रयोगः ॥ अस्या यामपराह्णव्यापिनि पावककाले दयस्यामेव सन्वात ॥ ननु प्रत्यहं तम
ष्टमी चतुर्दश्योः सर्वधेनुप्रदानमाह इति मेतत् प्रधानानवयवाधापत्तेः न कस्मिंद्वारि ला
भतो वा सा हेमकुंडं विनेह मेवकं शिरसि लेख द ह्याहि प्राप्यवा सर्वसीमिविरहोनतो स्मारि
शिवलोके समादते ॥ ॥ वृहद्व्रतमसमहापातक नाशनं ॥ न कैमदास्मृति प्रसहे न का
चरेत् ॥ तिथ्यादि विशेषानुपादानात् ॥ कार्त्तिकां तु वृषोत्सर्गं कृत्वा नक्तं समाचरेत् ॥
शैवं पदमवाप्नोति शिवव्रतमिदं स्मृतं ॥ कार्त्तिकादि तृतीयायां प्राश्य गोमूत्रयाव
कं ॥ नक्तं चरेद् दद्यमेकं मदाने गोप्रदो भवेत् ॥ गौरीलोके वसेत्कल्पं ततो राजा भवेदि
ह ॥ रात्र रुद्रव्रतं नाम सदा कल्याणदायकं ॥ ॥ तृतीयायां तदेव प्रतिमासमन्वयात कार्त्तिक
ततः यायामेकवचना ...

म. व्र. १४

शुक्लतृतीयापापामासस्य प्रतिमासं तृतीयाव्रतमिदं ॥ शुक्लादिमासगणनयास्य पूर्वमुक्तत्वात् ॥ अ
त्रयावृकपदेन तुल्यजाग्निवीस्याग्दिनि वन्नेसप वरणास्य च घृतादे रत्नप्राशो ॥ विस्तरः स्कन्दव्रतवे
नम्रवणोपि तृतीयाव्रतत्वात्तृतीयापिपृजेपातिवदंति ॥ अथ विष्णुव्रतानि ॥ तत्र वराहपुराणे ॥
एकादश्यां निराहारो यो भुङ्क्ते द्वादशीदिने शुक्ले वाथ दिवा कृष्णे तद्व्रतं वैष्णवं महत् ॥ एतद्दिद्वा
स्तुधेशालि हंति पापानि पार्थिव ॥ द्वादशीभोजनं श्रवणात् ॥ द्वादशीपारणापर्यंतं व्रतमिदं ॥ एवं
च द्वादशद्वादशी हंति त्रयोदश्यां तु पारणम् ॥ इति निदानतन्मूलिके चमत्कारे द्वादश्यादरः ॥ नरसिं
हपुराणे ॥ एकादश्यां नरश्रेष्ठ उपवासो विधीयते नरसिंहस्य मन्यन्ते सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ अत्र
कैश्चित् ॥ आराधनाय द्वादश्यां विष्णोरित्यनेन समम् ॥ एकमूलता एव द्वादश्यां विष्णुपूजन
मित्युक्ते तत्र ॥ समभ्यर्च्येति येनानुरूपकियातरेण सहस्रमावर्त्तितेन ताबोधयितुमुचि
तेति समभ्यर्च्योपवासो विधीयत इत्यत्र या द्वादश्यां मेवायि नम्र ॥ अतएवैकादशी व्रतराव
इदं वा क्वचिन्निबंधे तु लिखितेस्म सर्वपापैः प्रमुच्यत इत्यर्थो मुक्तिस्तेनैव ॥ नैव नमुपवासानेतन्मे
वशादीरपातापतिः स्रवस्था विशेषसहकृता पूर्वस्य फलजनकत्वात् ॥ एतेन फलजन

कृताकाले विद्यमाने यदाय परं सर्वपदं प्रयाग तादिति॥ मत्स्यपुराणे॥ एकादश्यां पातु नत्वा
श्रीयपक्षयोः विनिवेदयेत् वैष्णवे समाप्ते सौवर्णं विष्णोः पदमं वसुधा॥ एतद्व्रतं नाम
नरस्याते राज्यलाभं कृत॥ वराहपुराणे॥ एकादश्यां नुयत्नेन नरः कुर्याद्यथाविधिहा
मगोलहसर्वमरवाप्नुयाप्ते नित्यस्मरणाद्स्वं नाम्नाव्रत नामजपात्॥ इति नामद्वादशी
व्रतं॥ अथ व्रत एकादश्यामुपवासः मार्गशीर्षादि द्वादशमुक्ले द्वादशीषु यथाक्रमं केशवा
दि द्वादशनामभिः पूजा उपहोमस्मरणानि केशवादीनामेव कृतातयेद्दक्षिणादानं पूजा
पूर्वदिने पिपूजयेदित्युक्तोऽध्याय संपूर्णेति पुनरभिधानात्॥ इति नामद्वादशीव्रत
मित्युपसंहाराद्वादशीव्रतमिदं॥ अथ तराज्ञो॥ व्रतं च निर्वचोक्तं यथा लिखितमिति विवि
ष्णुः॥ मार्गशीर्षमुक्ले काद्दश्यामुपोष्य द्वादश्यां भगवंतं वासुदेवमभ्यर्च्य यत पुष्पधू
पानुलेपनदीपनैवेद्यैर्विविधैर्ब्राह्मणतर्पणैश्चैव व्रतमेतत्संवत्सरं कृत्वा पापेभ्यः पूतो
भवति॥ यावज्जीवं कृत्वा स्वर्गतदीय मवाप्नोति॥ उभयपक्षद्वादशीषु संवत्सरेणैव

पा॰ श्री वे कृ ता

गौ लोकमाप्नोति विष्णुलोकमवाप्नोति॥ एवं पंचदशी बुधैर्ब्रह्मन् कृत म माकस्यां योलि
स॰ श॰ १५ मास्यां तथैव च॥ यो गमूलं तपरिचरेन् केशवं तु महदानुपात्त तथा॥ योलि मासी शुक्लात
स्यां स्नानोपवासाधनं दायं समुद्दाहृतो॥ तथैव द्वादशी शुक्लायां यस्यां ते श्रवणं संयु
ता॥ भगवते वासुदेवं भिति श्रवणे तां॥ भगवते वासुदेवायेति पूजाहेम यो नि हेन:
तेन पूजा द्वादशी हरेण हेमः स्वाहं तेन वह्निश्चाल एतपै रिति बहुवचनो देवाः
स्माहुतयः श्राद्धेषु पि वहुवणव भो ज्या उभयत्रैव बहुत्वान् व्रतमेतदेकादश्यु न
पवासपूर्वकं विष्णुपूजारूपं संवत्सरातं गौ तशुक्लद्वादशीषु याकुर्य विमारंभात्त्र
मतिथ्यावश्यकत्वाद्वारंभेण वच्छेदस्य सएवास्यां व्रते॥ यदैव व्रताधिकारिणः सादा
रम्भैव व्रतमिदं कर्तव्यं॥ येन तदानारभ्य तेन न कर्तव्यमित्याहुः॥ तत्राष्टलौकिकत्वात्॥
श्रुतही पौर्वाह्णिको पभोज्यः स्वर्गविशेषा महाभारते नारायणीयोपाख्याने प्रपं
चित उभयद्वादशीद्वयमित्यादिना॥ प्रतिमासं व्रतकथनास्पूर्वं व्रतद्वयं शुक्ल

द्वादशीमात्रे इष्टमविच्छिन्नवत्तनुष्ठेयं काम्यमेव । रात्रिसत्रवत्फलश्रुतेरधिकारविशेषणार्थत्वात् यावज्जीवश्रुतेरधिकारविशेषणार्थ-
त्वात् यावज्जीवश्रुतेर्व्रतहृदयं नित्यमिति हरिहरः । तेन [illegible] हवचीत् यावज्जीवपदस्य कालपरत्वात् । किंच यावज्जीवफल-
श्रुतेरन्यतरस्वरसानुरोधेन फलश्रुतिस्वरसो न रोध्यः । कामाधिकारानुगुण्यात् अन्यथा वनीयते पुत्र इत्यस्यापि फ-
लांशश्रुतिवादवलात् कामाधिकारत्वापातात् । अन्यथा नष्टस्य मतापत्तेरिति [illegible] कामाधिकारात्वे-
नित्ययावज्जीवाधिकारत्वाभावः । एवं च [illegible] व्रतं नष्टं [illegible] सकलैकादश्याधिकरणत्वमित्यर्थः ।
तेन [illegible] चतुर्दश्यां [illegible] ब्रह्म [illegible] पंचदशी व्रतहानौ तत्रैवा-
मावास्यायामपि [illegible] व्रतमनुष्ठेयं [illegible] सर्वत्र [illegible] श्रवणद्वादश्यां
[illegible] उपवासस्य द्वादशीव्रतपूजादिकारी [illegible] फलार्थी एकादश्यां वा [illegible] व्रतकथन प्र-
त उवाच श्रवणद्वादशी नाम [illegible] तत्र नारदलोके [illegible] इत्येवमर्थे [illegible]
पुरस्सरं प्रातिवृ [illegible] कृतोपवासः श्रुचिस्नानं एकादश्यां [illegible] । ततः संगमतोयेन वा
रिधानेन [illegible] संयुता [illegible] दिने दिने तत्र [illegible]
श्रवणद्वादश्यामित्यर्थः । कृतोपवास एकादश्यामित्यन्वयः । ततः संगमतोये [illegible] द्वादश्यां स्नानानन्तरं संगमतोये
न पूर्णामित्यर्थः । इत्यवतीनद्रुलासंगमस्नानं [illegible] । किंतु संगममात्रे पूर्वं तु तस्याभिधानं कथाक्रमानुरोधेन
[illegible] द्वादश्यां [illegible] देवीपुराणे मन्त्रवाक्या-
धानेन [illegible] एवं वदन्ति सात्त्विकफलश्रुतिः [illegible] द्वादशीव्रते

[illegible] द्वादशी [illegible]

वि

गे

केचित्तु द्वादशाङ्गुलविस्तारं कुर्वन्ति। ताम्रपात्रं द्वादशपलं। ६ पल
मेलाप्येन जेया जेन च संप्रति।। पतिः दानवराजस्य व्रतारोधनमायधं।। पुष्यर्क्षे द्वादसी युक्ता सर्वैनि पाप
स॰ वर्द्धिनी।। कृता च सा तेन तिथिर्घृतपात्रप्रदायिना तदा प्रत्यक्षतस्तस्य देवदेवो जनार्द्दनः।। मद्दर्श
भ॰ यत्नेन शुभां पीतवाससम्।। अनुभक्तः व्रतनृपमाराधनेन नरर्द्दमपि व्रतमेकादश्युपवासश्च विष्णुपू
१६ जनस्त्वं घृतपूर्णपात्रेण नैवेद्यं पात्रपरिमाणं।। षड्विंशत्पलं पात्रमुत्तमं परिकीर्त्तितं।। मध्यमं तु
त्रिभागेन।। इति पुष्यद्वादशीव्रतं।। मत्स्यपुराणे।। आषाढादि चतुर्मासं प्रातःस्नायी भवेन्नरः।। वि
प्रेभ्यो भोजनं दत्त्वा कार्त्तिक्यां गोप्रदो भवेत्।। सर्वेषामेव पारंपर्याद्धि विष्णुव्रतमिदं स्मृतं।। आषाढादीति स्र
तद्गुलसंविकर्णा नावदुर्वीहि सेन श्रावणे कृष्णप्रतिपदमारभ्य कार्त्तिके पर्यन्ते चातुर्मास्यव्रतमिदं।। अ
शून्यशयनद्वितीया।। भविष्यपुराणे।। सुमन्तुरुवाच।। अशून्यशयने नाम द्वितीया श्रावणे भारत।। यामु
पोष्य न वैधव्यं स्त्री प्रयाति कदाचन। पत्नीवियुक्तो मनुजो न कदाचित्प्रजायते।। कृष्णपक्षे द्वितीयायां
श्रावणे मासि भारत।। इदमुच्चारयेत्स्नातः पूजयित्वा जगत्पतिं।। श्रीवत्सधारिन् श्रीकान्त श्रीनिवास श्री
श्रीपतेऽव्यय गार्हस्थ्यं मा प्रणाशं प्रयातु मे धर्मार्थकामद।। शुचयो मा प्रणश्यन्तु मा प्रणश्यन्तु निर्जराः पि
तरो मा प्रणश्यन्तु मत्तो दाम्पत्यभेदतः।। लक्ष्म्या वियुज्यते देवो न कदाचिद्यथा भवान्।। तथा कलत्रसंबं
धो देव मा मे वियुज्यतां।। लक्ष्म्या न शून्यं वरद यथा ते शयनं सदा। शय्या ममाप्यशून्यास्तु तथात्र मधु
सूदन।। एवं प्रसाद्य पूजां तु कृत्वा लक्ष्म्या समं हरेः।। फलानि दद्यात्शय्यायां यामनभीष्टानि तु गम्यते।।

नक्तं प्राग्भाग्यायने हरिं संपूज्य तत्काग्यतः ब्राह्मणाय द्वितीये ह्नि सर्वं तद्दद्यात्ततस्तु द्विजाय यानि तत्र महावाहो काले संति फलानि वै मधु
राणि च तीक्ष्णानि कषायकटुकानि च दातव्यानि नृपश्रेष्ठ प्रातः पारणे नृप मधुराणि च दत्वा तु मनोवांछितं व्रतेन तस्मा
त् तिक्तकटुकतिक्तानि स्त्रीलिंगानि वर्जयेत् खर्जूरमातुलिंगानि स्थितेन शिरसा सह फलानि शयने राजन् यत्र भाग हरस्य च एता
न्येव तु विप्रस्य गांगेय सहितानि च द्वितीये ह्नि प्रदेयानि भक्त्या श्रद्धा च भारत वासोयुग्मं तथान्यं च फलदान समन्वितं एवं क
रोति यः सम्यङ्नरो मासत्रयं तु पूर्णं तस्य जन्मत्रये वीर गृहभंगो न जायते अशून्यशयनं चास्य दुर्भिक्षामार्ग साधकं भवत्यव्याहतैश्व
र्यैः पुरुषो नात्र संशयं नारी च राजन् धर्मज्ञा व्रतमेतद्यथाविधि यः करोति न धूमाच्यासौ वै ध्रुवगेह जायते वैधव्यं दुर्भगत्वं च भर्तृत्या
गं तथैव च नाप्नोति जन्मत्रितयमेतत्कृत्वा महाव्रतं इत्येषा कथिता राजन् द्वितीया तिथिरुत्तमा यामुपोष्य नरो राजन् सिद्धिं वृद्धिं श्रि
यो व्रजेत् उपोष्येत्यहरहर्भोजनमात्रेणकव्रतत्वात् अशून्या नयः निर्जरा देवाः यामाः पितरः शय्यायां जगत्पतेरिति संबंधः
पूजा पिशाच्यायामेव सलक्ष्मीकस्य हरेः नक्तं भुंजीते त्यन्वयः मत्स्यपुराणे तथा दर्शीनात् यानीत्यादि पूर्वीतसमीपफलकथनं
न तु द्वितीयेऽह्नि शय्यायां फलदाने अतएवाग्रिमे द्वितीयेऽह्नि इति पुनरभिधानं सार्थकं प्रथमादिनकृत्यानामितित्वात् खर्जूरमा
तुलिंगानीति विशेषप्रदर्शीने मधुराणीति पूर्वमविशेषाभिधानात् स्थितेनालतेन शिरसावनतेन शिरसा नालिकेराणि गोऽजाः २
तत्र तत्मान्स्थितेने नैवेद्य यत्र भाग हरस्य विष्णोः एतान्येवेत्यादि नाशय्याद्यन्नानैकदातानां ब्राह्मणप्रतिपत्तिर्बोधव्या गांगेयस्
वर्गमेवेत्यादिना श्रावणस्य द्वितीयाकृत्यं माह पद्मादि द्वितीयापामतिदिष्ट्वपते तेनमास चतुष्टय व्रतमिदं अशून्यशयन
द्वितीयाव्रतं मत्स्यपुराणे ब्रह्मोवाच भगवन्पुरुषस्येह स्त्रियाश्च विरहादिकं शोकव्याधिभयं दुःखं न नवेद्येनतद्वद श्रीभगवानुवा
च श्रावणस्य द्वितीयायां कृष्णायां मधुसूदनः क्षीराब्धौ वसपत्नीकः सदा भवति केशवः तस्यां संपूज्य गोविंदं सर्वान्कामान्समश्नु
ते गोमहिरण्यदानानि सप्तकल्पशतानि तु अशून्यशयनं नाम द्वितीयां संप्रकीर्तिता तस्यां संपूजयेद्विष्णुमेभिर्मंत्रैर्विधा

भ॰
प्र॰
१२५

ततः श्रीवत्सधारिन् श्रीकांत श्रीनिवास श्रियः पते गाढं स्थमा प्रणसमायातु धर्मार्थकामदः॥ स्वग्नयाम्म
प्रणस्य तु देवताः पुरुषोत्तमपि तरो मा प्रणस्यं तु मन्त्रो दांपत्यभेदतः॥ लक्ष्म्या वियुज्यते देवो न कदाचिद्यथा
हरिः॥ तथा कलत्रसंबंधो देव मा मे विपद्यतां॥ लक्ष्म्या न शून्यं वरद यथा ते शयनं सदा॥ शय्या ममाप्यशून्यास्तु त
थैव मधुसूदन॥ गीतवादित्रनिर्घोषैर्देवदेवस्य कारयेत्॥ चेटामेवदशनस्यस वेवा ग्रमर्यीयतः॥ एवं संपूज्य गो
विंदं सम्यक् यातैलवर्जितं॥ नक्तमश्नीयादक्षारलवणं यावत्तत्स्याच्चतुष्टयं॥ ततः प्रभाते संजाते लक्ष्मीपतिसमन्वितां॥ दीपा
न्नभाजनैर्युक्तां शय्यां दद्याद्विचक्षणः॥ पादुकोपानहच्छत्रचामरासनसंयुतां॥ सप्तधीशोपकरणैर्युक्तां रत्नोपकरणवद्भा
तां॥ सोपधानकविश्रामां फलैर्नानाविधैर्युतां॥ तथा भरणधान्यैश्च यथाशक्त्या समन्वितां॥ सप्तथा च विप्राय वै
सेवा यक्तुं दीवनां॥ सतल्या वेदविदुषे न च कुष्ठिताय कस्यचित्॥ तत्रोपविश्य दांपत्यमलंकृत्य विधानतः॥ पत्न्यास्तु भाज
नं दद्यादक्षतोदसमन्वितं॥ ब्राह्मणस्यापि सौवर्णसोपस्कारसमन्वितां॥ प्रतिमां देवदेवस्य सोदकुंभां निवेदयेत्॥
एवं यस्तु पुमान्कुर्यादशून्यशयनं हरेः॥ वित्तशाठ्येन रहितो नारायणपरायणः॥ न तस्य पत्न्या विरहः कदाचि
दपि जायते॥ नारी वा विधवा ब्रह्मन् पापघ्नं द्वादशी तारकं॥ न वियुज्यते न शोकार्त्ता दांपत्यं जायते क्वचित॥ नवपुत्रप
शुरत्नानि द्वयं पिता मह॥ सप्तकल्पसहस्राणि सप्तकल्पशतानि च॥ कुर्वन्नशून्यशयनं विष्णुलोके महीयते॥
विष्णुसलक्ष्मीकोपूर्वं सलक्ष्मीकस्य कीर्तनात्॥ संततिगात्रामवियागवराः कीर्तनात्॥ स्त्रियाश्रियमात्
वेतकलत्रपदस्थाने पतिपदोहतो पाठ इति केचित् तदयुक्तं॥ पुरुषस्य स्त्रिया स्त्रीत्वं प्रसंगमाद्युगपद्विधानत

मत्र

विकल्पो मासानुक्रमात्। तः एवं बहुपत्नीकपक्षमानप्रयोगोपि पत्नीसंनिध्येति मंत्रः एकवचनांतत्
वेत्युक्तं॥ भविष्यपुराणे॥ अतः स्त्रियाः पृथक्कालत्रयपदं वानं वसवेत्रमंत्रः प्रयोज्यः। यावत्तत् स्त्रांत्र चतुष्टयमि
ति कृष्णद्वितीयाचतुष्टये यावदित्यर्थः॥ ततः प्रभातइत्यादिना चतुर्थीद्वितीयानंतरितदिवसे शय्यादा
नमित्युक्तं॥ भविष्यपुराणे॥ शय्यादानेनानेन व्रतदाहेणच मासचतुष्टये पुनेतितेन तत्स्योनरं कलापकोथो
क्तालक्ष्मीपतिना समन्विता॥ लक्ष्मीसहिता विष्णुप्रतिमा यत्राधिवासिता तामित्यर्थः॥ न तु प्रतिमायुक्तावा
एव प्रथमे दाने प्रतिमादानस्याविधानात्॥ अभीष्टोपस्करैर्युक्तामिति उपस्करपदं शय्योपकरण
परं॥ उपस्करसमन्वितामिति॥ उपस्करपदं पूजोपकरणपरं। कुडंडपादिविधोवाक्त्र न प्रमाणं इति प्र
कारांतरेण॥ कृष्णशयनद्वितीयाव्रतं॥ अथ पलान् देवव्रतानि तत्र मत्स्यपुराणे॥ ब्रह्मणे कांचनं कृत्वा ति
लराशिसमन्वितं॥ त्र्यहं तिलव्रती भूत्वा वह्निं संपूज्य च द्विजान्॥ संपूज्य द्विजान्दो पवत्समाप्यवस्त्रविभूषणैः॥
शक्तितस्त्रिपलादूर्ध्वं विप्रात्मा प्रीयतामिति॥ पुण्यकृद्दशात्परं ब्रह्मलोके यात्यपुनर्भवं॥ एतद्ब्रह्मव्रते
नाम निर्वाणफलदं नृणां॥ तिलव्रतं स्त्रीला दारः वह्निं संतर्प्य मासादिचतुर्थीदिनेषु अथात्र पुण्यतमपिततस्यैवि
का नुसंधेय दृष्टा द्वादशे मास्यर्थः त्रिपलादूर्ध्वं भिर्यापि ब्रह्मलोके विशेषणं विप्रदापस्यायवत्तद्दानं प्रकृ
तत्वात्॥ इति ब्रह्मव्रतं॥ यश्चेधनानि विप्राय वर्षादिचतुरोस्तूनां घृतधेनुं प्रदातेत्र सपरं ब्रह्मलोकमाप्नोति
वैश्वानरं व्रतं नाम सर्वपापप्रणाशनं॥ इंधनानि ददातीति शेषः॥ इति वैश्वानरव्रतं॥ प्रतिपद्येकम

सौ॰
पु॰
९८

कौशिकं सोत्तरकपिलाप्रदः॥ वैश्वानरं पदं याति शिखिव्रतमिदं स्मृतं॥ शिखिप्रपिः इति शिखिव्रतं॥
हैमं पलद्वयादूर्ध्वं रथमश्वयुगान्वितं॥ दद्यात्कृतोपवासः सन्दिवि कल्पशतं वसेत्॥ कल्पान्ते राजराजः स्या-
दग्निव्रतमिदं स्मृतं॥ इत्यग्निव्रतं॥ आकाशशायी वर्षास्तु दद्याद्धेनुं ते पयस्विनीं॥ शक्रलोके वसेत्कल्पमिंद्र-
व्रतमिदं स्मृतं॥ आकाशोहिदोलादिस्वना व्रतदेशो वा इति इंद्रव्रतं निशिकृत्वा जले वासं प्रभाते गोप्रदो भ-
वेत् वारुणं लोकमाप्नोति वारुणं व्रतमुच्यते॥ इति वारुणं व्रतं॥ चांद्रायणं तु यः कुर्याद्धैमं चंद्रं निवेदयेत्
चंद्रव्रतमिदं प्रोक्तं चंद्रलोकफलप्रदं॥ इति चंद्रव्रतं त्रिसंध्यं पूज्य देवं पलमुपवासी विभूषितः॥ दद-
न्ससमवाप्नोति सोहमिद्रव्रतादिदं॥ इति त्रिसंध्यव्रतं॥ दत्वा सितद्वितीयायामिंद्रोर्लवणभाजनं॥ स-
माप्ते गोप्रदो याति विप्राय शिवमंदिरं कल्पांते राजराजः स्यात्सोमव्रतमिदं स्मृतं॥ अत्र योगीश्वरः
नक्तभोजनं चैंद्राद्दये दानं भारते तांम्रलवणसंयुतं कार्त्तिकात्तृतीयायामारंभ विशेषमासाहृमवि-
ष्णुपुराणे॥ सुमंतुरुवाच॥ सोमव्रतं तथान्यान्यत्कष्टंकरं प्रीतये ण्डभ्यः॥ तास्मुपात्रं पयः पूर्णं कृत्वात-
स्य च शंकरं॥ ब्रह्मघोषपरिवेष्टितं गंधपुष्पार्चितं महत् शिवमंत्रोदितेद्द्याद्ब्रह्मत्विग्भ्यो विधानतः॥ प्रा-
च्यां समुदिते सोमे पूर्णिमायां चरन्वेगान्वैशाखि मास्यां तु वैशाख्यां गरुडपात्रे शिवाय मन्त्रतः॥ प्रीयतां मे महा-
देवः सोममूर्तिर्जगत्पतिः तस्मै द्विजाय तत्पात्रमर्पयेद्भक्तितः शनैः एतत्सोमव्रतं नाम कृत्वा सोमाति-
केव्रते च॥ रुद्रलोकात्सरिन्मत्योभवे याति स्नानेन नरः पूर्वाभ्यासेन तेनैव ततः शिवपुरं व्रजेत्॥ सह त्वा

अपाञ्चमित्यनन्तरं पञ्चमीति पुरस्कारान्नरेण सोमव्रतं ॥ मत्स्यपुराणे ॥ पुष्यादौ तु चैत्रान्ते दश्यैषा
कृत्वा नक्तं मधीपुनः अशोकेकं चवदेषाद्दिद्यु पुत्रं दशांगतं ॥ विप्राय वस्त्रसंयुक्तं
प्रद्युम्नः प्रीयतामिति कल्पं विष्णुपुरे स्थित्वा विशोकः स्यात्पुनर्नृपः एतत्कामव्रतं
नाम सदाशोकविनाशनं ॥ पुष्यादौ पौषादारभ्य मघौ चैत्रे एवं मासचतुष्टये
शुक्लत्रयोदश्यां व्रतमिदं ॥ इदं कामव्रतं ॥ वराहपुराणे ॥ त्रयोदश्यां तु नक्तेन ध
र्मव्रतमिहोच्यते ॥ शुक्लपक्षे फाल्गुनस्य तत्वारम्भं विचक्षणैः ॥ इदं संवत्सरस्य व्र
तं पापघ्नं फलं ॥ अथ नागव्रतानि ॥ तत्र भविष्यपुराणे ॥ श्रावणे मासि पं
चम्यां शुक्लपक्षे नराधिप ॥ द्वारस्योभयतो लेख्या गोमयेन विषोल्बणाः ॥ पूज
येद्विधिवद्वीर दध्यक्षतकुशैः गन्धपुष्पोपहारैश्च ब्राह्मणानां च त
र्पणैः ये तस्यां पूजयन्तीह नागान् भक्तिपुरःसरं ॥ न तेषां सर्पतो वीर भयं भवति

स॰ कुत्रचित्॥ इति सप्तमीनयपंचमी॥ सुमंतुरुवाच॥ तथा भाद्रपदे मासि पंचम्यां श्रद्धयान्वितः॥ यस्त्वा
प्र लिख्य नरो नागान् कृष्णवर्णादिवर्णकैः॥ पूजयेद्गंधपुष्पैश्च सर्पिःपायसगुग्गुलैः॥ तस्य तुष्टिं समा
।५८॥ यांति पन्नगास्तक्षकादयः॥ आसप्तमात्कुलात्तस्य न भयं नागतो भवेत्॥ इत्यलेख्यपंचमी॥ श्रावणस्य तु
मासे॥ पंचमीसंतिथिं व्यास वैपापहरा शुभा॥ एतस्यां सर्वतोयस्तु कट्वम्लं परिवर्जयेत्॥ क्षीरेण
स्नापयेन्नागान् तेनुयास्यंति मित्रताम्॥ इति नागमित्रपंचमी॥ अनंतवासुकितक्षककर्कोटकप
द्ममहापद्मशंखपालकुलिकाश्चाष्टौ नागाः॥ वाराहपुराणे॥ भविष्यपुराणे॥ वासुकिस्तक्षकश्चैव का
लियो मणिभद्रकः॥ ऐरावतो धृतराष्ट्रः कर्कोटकधनंजयौ॥ एते भयं प्रयच्छंति प्राणिनां प्राणजीविनां॥
पंचम्यां स्नापयंतीह नागान् क्षीरेण ये नराः॥ तेषां कुले प्रयच्छंति अभयं प्राणदक्षिणामित्यष्टौ नागाः
कथिताः॥ अथ देवीव्रतानि॥ वाराहपुराणे॥ आगस्त्य उवाच॥ अतः परं प्रवक्ष्यामि सौभाग्यव्रतमुत्त
मं॥ येन भीरोरुपि समहर्षिणी भवति तल्लक्षणम्॥ मासि वा फाल्गुने शुद्धानवमीसमुपोषिता॥ सुप्रस्नां
कृतसंकल्पः स्थिताह्यस्यां निदनः॥ नवम्यां प्राशयेत्सिद्धं प्रथमे भक्तितो नृप॥ ब्राह्मणं भोजयेद्भक्त्या दे
वीं तु प्रतिपूजयेत्॥ दुर्गादेवीं महाभागां महामायां महाप्रभाम्॥ एवं संवत्सरं यावद्दुर्गां चानुवि॥

घानतः॥ व्रतंतेते मे जयेद्धि प्रान्य यथाशक्त्या कुमारकाः॥ हेमवस्त्रादिभिस्ताभ्यस्तुन्नृपवीप
तास्वशक्तितः॥ पश्चात् क्षमापयेत्तास्तु देवी मे प्रीयतामिति॥ एवं कृते नृप श्रीराम्न्येल
मे द्वाभ्यां न संशयः॥ अविधाल मनेविधि भीरुः शौर्य च विंदति॥ सुहृत्सुहृत्कानेन सुहृत्कान वमीमात्रे संवत्सरव्रतानि
द्वं निरोदन्नः निराहारः पूर्वापरयोरुपवासविधानात निरोदनेन निराहारः इतियावत् दोदनपदाहारयस्त्व
स्यार्थविध्यदर्शनात् नवमीसमुपोषितेतिनवमी व्रत नत्वस्यापनार्थ अन्यथापि एप्राशन विधिविनुरोधात्
एवमन्यत्रापि एकादश्युपवास पूर्वकं द्वादशीकालीन विष्णुपूजात्मकं द्वादशी समुपोषितेति बहुशो विधा
ने॥ वराहपुराणे॥ अष्टम्यां तु समुपोषिता समुपासितेति बहुशः यतितन्मते निरोदनपदा नि॥ दनयति
रिक्तास्य नक्तं॥ इति सिद्धं व्रतं॥ नवम्यां नववर्षाणि राजन् पिष्टाशनो भवेत्॥ तस्य तुष्टा भवेद्देवी
सर्वकामप्रदा शुभा॥ अग्निपक्वमभुंजानो यावज्जीवं व्रती भवेत्॥ इह त्वामुत्र वरदा तस्यानंतफलं
भवेत्॥ अग्निपक्वमभुंजानो यावज्जीवं नवम्यामेव प्रक्रमात् वरदा देवीति संबंधः इदं व्रतद्वयं पक्षद्वये
पि विशेषानभिधानात्॥ अष्टम्यां च नवम्यां च पक्षयोरुभयोरपि॥ योऽद्य मे केन भुंजीत स्त्रंडिकाराध(
वं नेरतः॥ स याति परमं स्थानं यत्र सा चंडिका स्थिता॥ मत्स्यपुराणे॥ नवम्यामेकभक्तेन तु कृत्वा कन्याप्र

शङ्कितः॥ सोऽप्युपवासमात्रादेवादेन्मकेतुकवाससी हेमसिंहेन च विप्राय दत्वा शिवपुरं व्रजेत्॥ इक्ष्वाकुसु ८
नृपं स्याद्धरानुमितिश्चापराजितः॥ एतद्धरव्रतं नाम नारीणां च सुखप्रदं। सम्मावर्धते देहे हैमं केतुकं वा
सह कन्यायाः एवं वदेयुर्हेमसिंहमात्रे विप्राय देवीपुरं लोके स्त्रीणां वाचा देवीं कालीं सुमां दुर्गां वा दद्यात् कौ
तीसरस्वतीमंगलावैष्णवीलक्ष्मीशिवानारायणीं क्रमात्॥ मार्गादितती यामारभ्य पूर्णयन्नगीमागम
वेत॥ मद्धे नारीश्वरं रुद्रमथवापि वशंकरं॥ पूजयेद्विधिवन्नारी न वियोगमवाप्नुयात्॥ अथवापि
ग्नुनृपेण पूजयेच्छंकरं सदा॥ शंकरं वामभागस्थं सर्वान्कामानवाप्नुयात्॥ अथवा विष्णुनृपेण वा
दिनाहरिहरमूर्त्तिपूजाकथनस्त्र तत्प्रथममेतिमेच व्रतं सर्वाधिकारिकं मध्यमेतु व्रतद्वय
मर्द्धनारीश्वरमित्यादिनाकल्पितं स्त्रीमात्राधिकारकमेव व्रतं वनुष्ठेयं चैतत् प्रत्युक्तं तती
यामेव उपवासनक्तादीनां चात्र न प्रमाणं किंतु पूजा न पापवेतानि व्रतानि तथामा
घनासेतु संप्राप्य चतुर्थी कृंदसंज्ञितां सा उपोष्या स्त्रमेण तताराज्यं नवियाति
सर्वोपहारसंपन्नः सर्वोपस्करमाहरेत् कंदं पत्रं फलं शाकं लवणं गुडशर्करां खंड

ज्ञीरकवृंताबुद्रमाणि विविधानि च ॥ दातआनि स्त्रस्त्रेरुकन्यकानां तु नक्षितः स्व
यपात्रं तप्यानां ऽ मृण्मयपानि विशेषतः उशिरमदापयेद्देमः प्रीयतां मे सदा इति अनेन १पो३
नविधिना शंकरस्सानां गंधपत्रसंततिः वर्द्धतेनात्र संदेहो नान्यथा मम भाषितं ॥
उपहारस्तु देवीनां पूजोपकरणाद्रमाणि ॥ तेन देवीपूजाकरणानंतरं दानं ॥ उपस्क
रः कंदादिरेव कुसुबुधान्याके ॥ अत्र च उपवासे राज्यंफलमग्निमकर्मणि ॥ चंसौ
नागपादीनि मवस्यं श्रवणादिति वाधयं ॥ इतिकुंदचतुर्थी व्रतं ॥ मत्स्यपुराणे ॥
धिकी वक्ष्यं पितामधौ पस्त्व ... सुकानंदघा दद्यात्सस्त्ना शिरसपात्रे धुनानि
घतेर च संपूज्य विप्रमिथुनं गौरी मे प्रीयतामिति ॥ एवं गौरी व्रतं नाम भवानी लोकदं
रसपात्रैर्दध्यादिपात्रैर्मिथुनं दांपत्यं ॥ इति गौरी व्रतं ॥ फाल्गुनादि ततीयायां
लवणं परित्यजेत् ॥ समाप्ते शयनं दद्यात् ... स्कराच्वितं ॥ संपूज्य वि

प्रमियुतेन वानीप्रीयतामिति॥ गौरीलोके वसेत्कालं सौभाग्यव्रत [illegible] मुच्यते॥ शुक्लतृतीयामात्रे व्रतम्
स॰प्र॰॥ द्वाग्निरीन्ना देवता॥ अत्र व्रते तृतीयाव्रतोत्तरधर्मातिदेशात् न क्रादित्वा मह इति योगीश्वरस्तद्
॥२०॥ युक्तेः॥ वहूनां तृतीयाव्रतानां सधर्मकत्वात्॥ दृश्यते हि समवदनातिदेशात्॥ एवमन्यत्राप्यनतिदेशऊह्यः॥
इति सौभाग्यव्रतं॥ लक्ष्मीमभ्यर्च्य पंचम्यामुपवासी भवेन्नरः॥ समाते हेमकमलं दद्याद्धेनुसमन्वितं॥
नन स वैष्णवं पदं याति लक्ष्मीः स्याज्जन्मजन्मनि॥ एतल्लक्ष्मीव्रतं नाम सदा पापविनाशनं॥ पंचसाधीसमं तेनु दद्या
द्विप्राय गोयुतं॥ लक्ष्मीलोके वसेत्कालमसमेतल्लक्ष्मीव्रतं स्मृतम्॥ इति लक्ष्मीव्रतं॥ संध्यामौनेन नरः कृत्वास
मातेघृतकुंभं च वस्त्रयुग्मं तिलप्रस्थं वा हिरण्यं निवेदयेत्॥ सारस्वतं पदं याति पुनरावृत्तिदुर्लभं॥ ए
तत्सारस्वतं नाम रूपविद्याप्रदायकं॥ संध्याप्रातरहोदितादित्यात्प्राक्॥ उदयात्॥ सायं चास्तमितादूर्ध्वं
लोकास्तु सायं संध्यामात्रे मौनमाचरेत्॥ नक्षत्रदर्शनानंतरं वा च विसर्जितिः॥ इति संध्यामौनं॥
व्रतं॥ अथ सामान्यव्रतानि॥ तत्र नरसिंहपुराणे॥ कौमुदी मास्यामसमा वास्यामेकान्नं समाचरेत्॥ तत्र
व्रतं॥ स्कंदपुराणे॥ कार्तिके चापि यो मासमेकान्नेन तिष्ठति॥ सो
कामान्नं कुर्वीत पुण्यां गतिमवाप्नुयात्॥ तत्राग्निदेवतामासः कार्तिकोग्निदेवत इति विष्णुवचनात्॥
प्रसेध कालप्राप्य वह्निलोके महीपते॥ तत्राग्निदेवतामासः कार्तिकोग्निदेवत इति विष्णुवचनात्॥
वह्निलोके महीयते इत्यर्थवादस्वरसाद्वति वदंति॥ इति कार्तिकैकान्नव्रतं॥ तथा॥ माघमासेतु
कुर्वीत त्रियं प्राप्नोति विप्रश्रियां कुर्यात् एकभक्तं॥ इति माघैकान्नव्रतं॥ वैशाखं यः त्रिपक्षमासमेकान्नं

क्रममानवः स याति श्रेष्ठतां लोके द्विजेन्द्रो धनवानपि ॥ इति वैशाखैकभक्तम् महाभारते ॥ कार्त्तिकं तु नरः सार्धं यः कुर्यादे-
कभोजनं ॥ शूरश्च बहुभोगश्च कीर्तिमांश्चैव जायते ॥ इति कार्त्तिके स्नानादृष्टमेकभक्तव्रतं ॥ माघं तु नि-
यतो मासमेकभक्तेन यः क्षिपेत् ॥ श्रीमत्कुले ज्ञातिमध्ये स महत्त्वं प्रपद्यते ॥ विवस्वते कभक्तेन वैशाखे यो-
जितेन्द्रियः ॥ नरो वा यदि वा नारी ज्ञातीनां श्रेष्ठतां व्रजेत् ॥ तथा ॥ यस्तु संवत्सरं पूर्णमेकाहारो भवेन्नरः ॥
अतिरात्रस्य यज्ञस्य फलं स समुपाश्नुते ॥ दशवर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते ॥ ततस्तु यदि च्युत्वा
गत्य मानुष्यं प्रतिपद्यते ॥ मत्स्यपुराणे ॥ वत्सरं त्वेकभक्ताशी संभवेत् जलकुम्भदः ॥ शिवलोके वसेत् क-
ल्पमुपोष्य तद्व्रतमिदं स्मृतं ॥ स्कन्दपुराणे ॥ सो वत्सरं तु यः पूर्णमेकभक्तेन तिष्ठति ॥ स पार्थिवसमो भूत्वा
महीं याति नरेश्वर ॥ इति पूर्णसंवत्सरैकभक्तव्रतं ॥ यः क्षिपेदेकभक्तेन यावज्जीवं नरेश्वर ॥ विमाने-
नार्कवर्णेन स गच्छेत् त्रिदिवालोकतां ॥ इति यावज्जीवैकभक्तव्रतं ॥ अहोरात्रं तु यो देव्याः कुर्यादेकं नरेश्व-
रमः ॥ दशानां स्वसुवर्णानां फलं प्राप्नोति शोभनं ॥ कुर्याद्द्विपञ्चसादिति ॥ सुवर्णानां दक्षिणां ॥ मासि
मासि हुतं यः करोति नरो नृपः ॥ स तेन कर्मणा पुण्येन विद्वान् लभते ध्रुवं सिद्धिकः ॥ मासि मासि यावज्जी-
वं संवत्सरोपवासादन्नात् ॥ अत्र च व्रतदेवतादि विशेषानादरणीयः प्रमाणाभावात् ॥ ०

स· सिमासितु यः कुर्यात्त्रिरात्रं तु पारणं नरः कौवेरं लोकमासाद्य विंदते परमं पदं तथा अर्द्धमासं क्षिपेद्यस्तु नित्यमेव जि
प्र· तेंद्रियः देवराजेन तुल्यो सौ भूत्वा स्वर्गे च तिष्ठति यस्तु मासं क्षिपेद्धीरो जितक्रोधो जितेंद्रियः विमानेन सहस्रेण
२२ नत्यप्सरोभिः समन्वितः सर्वलोकेषु वसते वहून्यब्दशतानि च ततो ब्रह्मासनं प्राप्य ब्रह्मणा चानुमोदितः ब्र
ह्मलोके सवसते यावद्देवो नरोत्तमः मत्स्यपुराणे पक्षोपवासी योदद्यात् द्विजाय कपिलाद्वयं ब्रह्मलोकमवाप्नो
ति देवासुरसुपूजितः कल्पांतरे राजराजः स्यात्प्रभाव्रतमिदं स्मृतं मासोपवासी योदद्याद्धेनुं विप्राय शोभनं सवै
ष्णवं पदं याति ब्रह्मव्रतमिदं स्मृतं विष्णुपदं प्राकृ तथा विष्णुरेव देवता मासोपवासव्रतस्येत्याहुः इति पक्षोप
वास मासोपवासव्रते यस्तु नीलोत्पलं हेम शर्करापात्र संयुतं एकांतरितनक्ताशी समांते वृषभप्रदः सवैष्ण
वं पदं याति नीलव्रतमिदं स्मृतं नीलोत्पलं दद्यादिति शेषः नक्तैव समांते इति कालविधिः एवं चैतद्व्रतं सांव
त्सरिकमर्थात् महाभारते मासि मासि त्रिरात्रेण कृत्वा वर्षाणि द्वादश गणाधिपत्यं प्राप्नोति निःसपत्नमवारितं
यस्तु संवत्सरं पूर्णं चतुर्थं भक्तमश्नुते अहिंसानिरतो नित्यं सत्यवागिनयतेंद्रियः वाजपेयस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नो
ति वै नरः त्रिंशद्वर्षसहस्राणि स्वर्गलोके महीयते चतुर्थभक्तमश्नुते उपोष्य परहिनेन क्रमेणैव स्वर्पाः षष्ठेका
लं तु कौन्तेय नरः संवत्सरं तु यः अग्निष्टोमस्य यज्ञस्य फलं प्राप्नोति मानवः चक्रवाकप्रयुक्तेन विमानेन सुगच्छति
चत्वारिंशत्सहस्राणि वर्षाणि दिवि मोदते षष्ठेकालेऽश्नातीति शेषः तथा मासोपवासी वर्षं स्तुदशाभिः सवप्नु २२

त्वसं॥ महोभिर्वा समासार्धमासं शरीरं गालितं भवेत्॥ मुनिर्दांतो जितक्रोधो जितशिश्नोदरस्तथा॥ तुरुल
स्यो नियमतः संध्योपासनसेविता॥ वर्षे स्मिन्नियमैरेवं मासेना प्राप्ति यो नरः॥ प्राप्य वकाशं शीलम्य
तस्य वासो न रुध्यते॥ दिवं गत्वा शरीरेण स्वेन राजन् यथामराः॥ स्वर्गं प्राप्य यथाकाममुपभुंक्तेय
थाविधि॥ उपवासान्निमान् कृत्वा गच्छेत्परमां गतिं॥ तथोपवासैस्तथा तुल्यं तपः कर्म न विद्यते॥
उक्तोत्थविधिर्वेदैर्वा स्त्रियादिभिः प्रतिपदिरा॥ ...यपक्षपरोक्षिद्भिः मुपवासैरवाप्नुवन्॥ मासार्धं दिनसंख्या
धनोपवासो विधीयते॥ वैश्यः शूद्राश्च ये मोहादुपवासं प्रकुर्वते॥ त्रिरात्रं पंचरात्रं वा तयोः पुष्टि
र्न विद्यते॥ चतुर्थं भक्तोदयं वैश्यशूद्रे विधीयते॥ त्रिरात्रं न तु धर्मज्ञैर्विहितं ब्रह्मवादिभिः॥ पुष्टिः
फलं॥ फलमूलाशिनो राजन् स्वर्गः प्राणजयिनां भवेत्॥ पयोमत्स्यादि वंत्यांति स्थानेन द्रविलधिकाः (
गंधाद्याः शाकदीक्षाभिः स्वर्गमाप्नुस्तत्र शिनां॥ स्थानेनोद्धृतया शाकदीक्षाभिः शाकव्रते स्त्रिया
वृत्॥ द्विजरूढ स्नानादृचः पीत्वा क्रतुलं भवेत्॥ प्रातः स्नायी भवेद्दांतः संध्ये तु द्वे जपन्॥ द्विजः क्र
तुं क्रतुफलं जपन् गायत्रीं मेत्रे साधयेत्॥ राजन् नाकपृष्ठमनाशके स्थंडले न्वशयानानां गूढलि
शयनानि च चीरवल्कलवासोभिर्वासो स्यान्मरणं निच चीरवल्कलवासोभिर्धृतैरिति शेषः॥
रसानां प्रतिसंहारे सौभाग्यमिह विंदति रसानां मधुघृततैलवल्लभो क्षीरगुडतिलतैलानां॥ स

२३)) धात्रीखंडं संकीर्त्य ता तानरसाग्नि तिवराहपुराणादावभिधानात्। संहारे परित्यागेऽग्निप्रतिसंहारे प्रज्ञास्याप्
मतो भेषतप्रज्ञा संततिः एवं चामिषत्यागसंकल्पपूर्वको व्रतनृपत्वात् देवपूजादिचयथा चारवलानां गमा
त्रमभूत्।। एवं वसत्व वचनादावपि तथा मासिमास्यश्वमेधेन यो यजेत शतं समाः नखादतिच यो मांसमस
मेतत्युधिष्ठिरत यो निषन्नायेच मत्स्येभ्य पूर्णमासेभ्य एव वचनिवृत्ताप्येव वदन्नेभ्यो दुर्गाण्यतितरतीति इ
दमेव केवलमत्स्यत्यागे प्रमाणं केचित्तु मांसेभ्य इति पठंति तन्मते मत्स्यमात्रपरित्यागो माहात् मत्स्यादः
सर्वमांसाद इति निंदापरोक्त पाठीनादिभिरित्यत्र मत्स्यमात्रोपसंहारात् तपणमांसं पशोः ब्रह्म
पुराणे पशुपण्यमांसनिषेधादिनत्रयमांसत्यागोऽपि स्वर्गाय।। मांसात्तु विरतो मर्त्यः स्वर्गं याति दिन
त्रयमित्यभिधानात्।। दिनैकमांसत्यागोऽपि परमं श्रेयसे। पद्मे।। यस्तु संप्यक्तु धर्मस्यागुरु
योऽरतः।। गच्छेल्लोकं स भगत्यादिम देवनिर्दिवितं।। तमेव दिवसं मांसाद्विरतोऽल्पोकमा प्राप्नुयात्।। तल्लोकान् सत्वपः।।
मत्स्यपुराणे।। वर्जयित्वा पुमान्मांसमब्दं ते गोप्रदो भवेत्।। तद्रुद्रमन्नं गंदधात्वोऽश्वमेधफलं लभेत्।। सुदि
सोऽव्रतमित्युक्तं कन्यां ते नृपतिर्न भवेत्। कार्तिकमात्रपरित्यागोऽसव तत्सरफलप्रदः।। योऽन्नरः कार्त्तिकं मास
मांसं तु परिवर्जयेत्।। संवत्सरस्य लभते पुण्यं मांसस्य वर्जनात्।। इति वचनात् तन्मत्र त्रापि मांसेषु
मांसत्यागः फलप्रदः।। पद्मे।। यो मांसं वर्जयेन्मासं पुरुषः भुक्तमानसः।। सपाति स्वर्गमतुलं
दिव्यभोगसमृद्धिमान्।। महाभारते।। २२

उदवासं वसेयस्तु सगणाधिपतिर्भवेत्॥ उदवासं वसेद्यस्तु दकं वसेद्दित्यर्थः॥ एवं तु न भवेज्जीवं किं तु भा
वबन्धकम्॥ वैशाखे न व्रतमपि फलमूलाशनादिकम्॥ वैक्रमसत्यवचनादिकं च इन्द्रियाणां च यावज्जीवे॥
समवादी नरः प्रयोगदेवते सहमोदते॥ ज्येष्ठमासे त्वनिर्वृत्या च कीर्तिर्निवर्तितपुष्पफलम्॥ केशश्मश्रुधा
रयतां न च वीतसन्ततिः॥ इति श्रीमहाभारते मार्कण्डेयाध्याये श्रीकृष्णरक्ते संपूर्वदीपप्रपन
परिच्छेदः॥ चैत्रशुक्लपक्षे तपस्यम्॥ ब्रह्मपुराणे॥ शुक्लपक्षे पञ्चम्यां चैत्रे मासि समभ्यर्च्य
नाः॥ श्रीवृक्षतले कामं तस्य सर्वपापविनाशनम्॥ तस्मान्नारायणं जपेत्र्यपसोत्तलक्ष्मी नित्यं चरति॥ एवा
मीपञ्चमी कार्या विष्णुलोके गतं पुरा॥ चैत्रशुक्लायामप्युनर्दशपुरूपम्॥ वामनशोककरोत्रानी एव
मधुमासमध्ये तु॥ पितामि शोकसन्तप्तामामशोकं सदा कुरु॥ इति मन्त्रेण ये कलिका एवं शोकपत्रीनार
कामाः पिबन्ति॥ तेन वै पुरयन्ते शोकाः एव्मी प्रसिद्धा शोकनामे॥ मधुमासे तु संप्राप्ते शुक्लपक्षे चतुर्दशी॥
रव्यातां दमनं यज्ञेतिसिद्धिदा सुमहोत्सवा॥ तत्र यः पूजयेद्विष्णुं मधुसूदनम्॥ निवेदयति गौरि
त्रेसुक्तेश शेतं सप्तावितत्त्विवन फलं॥ देवीपुराणे॥ ... नमैवाधिकृत्य॥ चतुर्दश्यां तु कर्पूरकुंकुमा
गुरुचन्दनैः॥ वस्त्रादि माल्यपूजां च कृत्वा पूजनं ददाति शिवे॥ विनायकं यजेच्च तु बवंदयंकामस्तु जागरः॥ नरस्तु प्रयमा
वाप्नोति अश्वमेधशताधिकं॥ विष्णुः॥ चैत्री चित्रा पूर्णा चेत्स्यात्तस्यां चित्रवस्त्रप्रदानाद्देवं वधिकाम्॥

स· दानेन सौभाग्यमवाप्नोति ॥ देवीपुराणे ॥ चैत्र्यां चित्रर्क्षे गंगास्नानं कृत्वा त्वाष्ट्रं पश्यति नरो ॥ ... देवमाधिकारात् ॥ ब
प्र· ह्मपुराणे ॥ मन्वादौ केतुरोहणे पितॄन् तर्पयित्वा चैत्रिकी ॥ तत्र मासमेव शुक्लपुण्यं स्नात्वा ... नरः दानमक्षय
२४ तां याति पितरो ... पिनष्टि ... देशान्तरे ... नराधिपे ... आवदते ॥ विष्णुः ॥ वैशाखशुक्लतृ
तीयायामुपोषितोऽक्षतैर्भगवन्तं वासुदेवमभ्यर्च्य तान्येव हुत्वा पापेभ्यः पूतो जानन्ति य
वा च्चतस्मिन्नहनि प्रयच्छति तदक्षय्यमाप्नोति ॥ अत्र स्यन्नतृतीयायां नियम्यः तेनोपवासो
द्वितीयायामपि ॥ अक्षतैः ... हि मा वासुदेवमुद्दिश्येत ॥ ब्रह्मपुराणे ॥ वैशाखे मासि शु
क्लायां तृतीयायां जनार्दनः यवानुत्पादयामास युगं चारब्धवान्कृते ॥ ब्रह्मलोकात्त्रिप
थगां पृथ्व्यामवतारयत् तस्यां कार्यो यवैर्होमो यवैर्विष्णुं समर्चयेत् यवान्दद्याद्द्विजातिभ्यः प्रयतः प्राशयेद्यवान् पूज
येच्छंकरं गंगां कैलासं तु हिमाचलं भगीरथं नृपतिं सागराणां सुखावहं स्नानं दानं तथा श्राद्धं जपहोमादिकं
च यत् श्रद्धया क्रियते दानं तद्दानन्त्यायकल्पते सिंधोस्तीरे विशेषेण सर्वमक्षय्यमुच्यते ॥ अत्रापि वासुदेव देवता
को होमः उपक्रमे कीर्त्तनात् यवप्राशनं तु ... कारहारा सान्निध्यात् स्नानहेतुत्वात् ... सिंधौ न
द्यः देवीपुराणे तृतीयायां तु वैशाखे रोहिण्यर्क्षे प्रपूज्य च उदकुम्भप्रदानेन ब्रह्मलोके महीयते प्रपूज्य देवी शुक्ल
वल्लीतृतीयाप्रसंगेन भविष्यपुराणे ... तिथिरित्येव तृतीया लोकपूजिता सर्वापि ... वैशाखे मासिया २४

यँ

भवेत् तथा वारिदानं प्रोक्तं संति भेदकानां च भारते वैशाखे मासि राजेन्द्र तृतीयां चंदनस्य च वारणानुच्यते देवी मोदकैर्न
वएवहि दानानुचंदनस्य हकं जनो नात्र संशयः तृतीयं तृतीयां कं जनो ब्रह्मा या त्वेषा कुरुश्रा ई लवैशाखे मासि सितानिषिः
तृतीयासा तथा लोके गौरीलोकोरि हकव्यते स्यात् ददाति करकान् वारि धान्य समन्वितान् सयाति पुरुषो वीरलोकं वैहे
ममासितिनः करकान्कमेडुलनं वारिपूर्णान उपरिनिहित धान्यपूर्णभाजनान् च यर्चः हेम मालिनः सूर्यस्य
वपुराणे वैशाखे शुक्ल पक्षस्या ज्ञाहुवीजहुना पुरा कोधान्यीता पुनस्त्यक्ता कर्णरंध्रा तु दक्षिणात् तान
वपूजये देवी गंगां गमनमेललं वैशाख्यां पौर्णमास्यां तु सप्ताक मलयोनिना तिलाः कृष्णाश्च गोराश्च तत्प्रयेत
वं कृष्णाका प्रतितलैः स्नानं न त्रा गत्नो नु हुयात्तिलान् निवेदयेच्च विधिवत्तिलपात्रं च विप्रवे तिलतैलेन दीपांश्च देद देयाः
वैशाखवच मोदकैश्च तिलैः साकं कर्मव पितृनर्पणा तिलैः समधुमिश्रितैः श्रासिताभ्यांश्च भोजनं दानवाद
द्विजाग्र्यांश्च तिलैमधुयुतैः मह मेत्रेजपेच्चयोराणपारपर्यक्रमागते तिलाश्च सोमदैवत्याः सुरैः सृष्टाश्च
गोसवे स्वर्गं प्रहांखतेनाञ्च नेमंघ दानेन नित्यशः इ यादनेन मंत्रेण तिलपात्राणि च च सुप्रसन्नस्य पं
चमो वा हालेन्यस्तु कीर्त्यते प्रीयतां धर्मराजस्तु देवश्चान्यत यापरः एवं कृतेन सः मुक्तः स्यात् स्यापैर्जे
नाशतार्जितैः प्रीयतां धर्मराजश्च ति कीर्तयेद्दितित्तेवंधः देवाश्चान्ये इति वा सुदेव प्रीयतामित्याकारेण
कीर्तयेदित्यर्थः विष्णुः वैशाख्यां पौर्णमास्यां तु श्रासलाभं च सम्यग्वा क्षौद्रयुक्तैस्तिलैः सतर्पयेद्धर्म

राज्ञा नेपाये न्यः कृतो नरनि।।यनः वैशाखां पौर्णमास्यां तु ब्राह्मणान् सप्त पंच वा।।क्षौद्रयुक्तैस्तिलैः कृष्णैः प्राचयेच्च दिवं तरेत्।।प्रीयतां धर्मराजेति यद्वा मनसि रोचते।।यावज्जीवकृतं तथा पं तत्क्षणादेव नश्यति।।तिलैः संतर्प्य पितॄन् दिशि शोध।।तथा यद्वा मनसि रोचते तद्वाचयेदिग्धि तु पावे शाखामेवं विधिवद्दानं ज्येष्ठ ब्राह्मणान् दश।।त्रिरात्रमुषितः स्नात्वा कृशरं प्रपन्नः शुचिः गौरान् वा यदि वा कृष्णान् तिलान् दत्वा द्विजान् संपूजयेत्।।दश वा दश सुविप्रेभ्यो ज्ञानेन स्वस्ति वाचयेत्।।प्रीयतां धर्मराजेति यत् न देवो प्रजनं प्रपेत्।।यावज्जीवकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति।।अन्यपुत्रं च संततिं ततः स्वर्गलोके न संशयः।।नामैवं तु नयशेषं तु नवशायने लिप्यते।।बाराशि।।प्रजानां समुद्र कुंभं च दद्याद्धि प्रायभक्तितः।।निर्दिश्य धर्मराजाय गोदानफलमाप्नुयात्।।सुवर्णतिलयुक्तैश्च ब्राह्मणान् सप्त पंच वा।।तर्पयेदुदपात्रैस्तु ब्रह्महत्यां व्यपोहति।।निर्दिश्य निबंध।।महाभारते।।वैशाख्यां पौर्णमास्यां तु तिलान् दद्याद्द्विजा

तिथु॥ तिलान्नन्तर्पयित्वा श्राद्धसदाक्वालनन्नवर्त्तैः॥ कार्य्यसन्ततमिच्छद्भिः श्रेयः सर्वात्मना गृहे॥ देवीपुराणे॥ इंद्राग्निदैवते बाहे
वैशाखमास्यान्तत्पैस्व॥ कृत्वा कृत्वा वै दुग्धन्नविगताघो नरोत्तमः॥ इंद्राग्निदैवतं विशाखा वाह्णेजाटेभ्यः॥ वराहपुराणे॥ वराह
उवाच ये ऽयं गिरिवरा देहे माघवैशाखासिप्रासितः॥ सुरूतत्रिणिगरूाम्भिमा धरेयत्रयोजिनः॥ दत्वा तिलकसहस्रशिपत्फलंच
वसुंधरे॥ मामेवमाघवैशाख्यां फलंप्राप्नोति मानवः॥ दत्वा तु गोसहस्राणि यत्फलं च वसुंधरे॥ दत्वा एकांतु कृदद्याः सोपितमफ
लमश्नुते॥ शिशिमांनियमक शाल्वातुतत्फलमितिपा॥ वः एकां गां तु दद्याः यस्या रूप्यो चित्तश्रनुपंगे प्रमाणाभ्भावात्॥
ख वामपुराणे॥ दासीदासमलंकारं मन्दुसंपुतं॥ पुरुषार्थमस्यतस्य पप्रदेयस्य विकर्मकं॥ यत्किंचिद्दीयते किंचिद्दात्राप्यस्ति
गृहेशुचि॥ तत्त्वद्दिद्व्यं पशीत्यर्थं देवदेवस्य चक्रिणः॥ इदानं ब्राह्मणसंप्रदानमेव विष्णुप्रीतिमुद्दिश्य॥ एवंच सर्वदाने विष्णु
प्रीतिः पश्यति सामान्यवचनात् विष्णुप्रीतिर्देवताधिकरणा॥ विरोध इतिचेन्न स्वर्गवद्दृधिकारि विशेषणत्वेन सर्वपुरु चेतनत
साधनत्वात्॥ अपवानमफलं परमेश्वरविष्णुप्रीतिपरं॥ स्वर्गापुष्टी अपि सामान्यतः सर्वदानफलं नानाविधानि द्रव्या
प णि धनानि विविधानि च॥ आयुःकामनद्देयानि स्वर्गामनूनमिच्छतेति॥ सर्वत्र वचनात्॥ द्रव्याणि नसज्जान्यासीनिध
नानि विविधानि चहिरण्यादीनि ततद्दाकवातुनत्वाद्विशेषफलान्यपि वेदाध्यानीत्यत्नमनन्प्रासंगिकविस्तरेण
अत्र मेघस्यादित्यैनिवपत्रद्रव्यापितमस्तरमेवंसर्पानपमिकंनः पिवेति॥ ब्रह्मपुराणे॥ ज्येष्ठेशुक्लचतुर्थ्यान्तु
ज्ञातान्हविनुमासजीतस्मात्सात्नत्रसंपूज्या स्त्रीत्तिः सोमाग्यवर्द्धये॥ उपहारैश्च विविधैर्गीतनृत्यप्रवादिभिः

क॰ ३ २६
होमैः पंचामृतैः स्नानैर्गंधैः पुष्पैः सुगंधिभिः । गौडीया तु ज्येष्ठशुक्लस्य दशमी संवत्सरमुखी स्मृता । तस्यां स्नानं च दानं
च महापातकनाशने । ब्रह्मचिन्तयित्वा प्राप्य दशाहं मिलिता दर्के मुच्यते दशभिः पापैर्महापातककल्मषैः । दशभिर्मो
दशवाचिककायिकैर्मनोयुक्तैः । अत्र गंगायामधिकफलं हस्तयोगेन मंगलवारयोगेन चेति मिलिते सेवा दशहरा वा
न मिलितफलकामो धिकारी त्युक्तो मीमांसकैरनुमता । ब्रह्मपुराणे । शास्त्रेषु वेदाः संभूता पुराण्येषु यदा भु
वि नदीनाम् जपेत्तत्र विशेषतः प्रयत्नतः । नवैर्यवैर्वा तिलैः सह देवैः प्रभुस्त्वत । ततो नलिप्तः स्नात्वा च नव
वस्त्रोपशोभितः । ब्रा सुत्तान् जपेत्स्नात्वा दक्षिणत स्वस्थयनानन्यचीन उपवीती प्रागुक्तः प्राङ्मुखः प्राशयेत् यवा
न पितृभिः सह देवैरित्युक्तः पितृदेवानामपि पूजा । आदित्यपुराणे ज्येष्ठमासि सिते पक्षे दशम्यां हस्तमासे विशेषतः
अश्वमेधस्य यत्पुण्यं तत्स्नानेन संशयः विष्णुः ज्येष्ठी ज्येष्ठा पुनाचैत्स्यां तस्यां तु तत्पानहदाने नगाधिप
त्वम वा पृथिवी मन्वन्तरादिश्च ज्येष्ठीति वर्तते व वस्यैरवैसर्पीमयकामाः शिरीषबीजमेकं षिवति तस्य पुराणे
कुमारी पूजाविधानतथा षाड्गम गन्धत्वा विनायकः कृतः पूज्यस्तत्रैव सगणो मोदकोत्करैः सन्तोष्यो धैस्तथा माल्यैः
कुङ्कुमकर्पूरैः । गीतवाद्यैः स्वसमयस्सन्पावृषा तपिता नर्जलैः । कस्मान्मौनी सतिवीसविद्युगं पूजयेद्वृतउल्का
रैः सम स्रुहः कुम्भाषट्षष्टिकं मासयवपिण्डकदन्त्येकं स्नाषाडेश्च उत्कलमसं प्रविवसोत्तमा समास्करः नातः २६

पूर्वं सुतस्नातं ततो यो व्युपते सदा ॥ रूपं च ज्ञात्वा तैरम्ये मंडले सर्वकामदं ॥ भक्ष्यैर्भोज्यैस्तथा पी
वैः पुष्पैर्धूपविलेपनैः ॥ पूर्वास्य फाल्गुनी युग्मे तिपदान्नित्याधिकारः ग्रासाष्टक स्पदानं तं
सुलक्षणे पनात् स्मादि मासो ग्राहि ॥ एवमत्रापि तिथि कल्पेष्व स्मादि मासात् बहुलपुराणेन ॥ प
कादश्यां शुक्लायां मासाष्टके भगवान् हरिः ॥ भुजंगशयने शेते पदानि माधवेस्य ॥ तद्दानत्व प्रतिमा
कार्या सर्वलक्षणसंयुता ॥ सुवर्णा तु शेषपर्यंके शेते लक्ष्मीः सुदर्शनः तां प्रारंभ रजतैस्तां पाचित्र
परे वा ॥ लक्ष्म्याः उत्संग हस्तौ विन्यस्त चरणौ बुधैः ॥ नानाविधोपकरणैः पूज्या च विधिपूर्वकं
उपवासस्तु कर्तव्यो रात्रौ जागरणं तथा ॥ तस्यां रात्रौ आयतीतां याद्दादश्यां पूजयेन्नदा त्रयोदश्यां
नतो नत्यंगीत वाद्यैः निवेदयेत् ॥ विष्णुरंगोपजी विस्याघ नेदद्यात् ब्राह्मणेभ्य ततः ॥ चतुर्दश्यां पा
ष्याप वैस्मिमासस्यां सुजे ऽरिंचित्र पद्मेषु वा कुर्यात् दिक्षि च बलि भिनत पर्यल्लि विवता वेत्यधिः ॥ कराह
पुरतो ॥ भगवानुवाच ॥ अन्यच्च तंत्र वक्ष्यामि कर्मसंसारमोचनम् ॥ रूपे रः कुर्जाम्र वधरिको
हीन कस्यपा ॥ राभिरुम्यर्च नैक पानु विधिदृष्टेन कर्मणा ॥ ततः संस्थापनं कृत्वा मम संवत्स
नस्मतं ॥ देयान्यपि मया संकाशं पागतं सिअमानमहीमिमां ॥ निमुं च नमवानाहिन्नेला

२१ वश्री

कनाथो स्वमयं ध्यनुमेघवंदं ज्ञातापश्येत देवनापमासानिचतामितुपश्यनार्थंश्रा घा
कुमासे द्वादश्यां सर्वशांतिकरं शिवं पस्तनेनेविधानेन नृरिमेकर्मकारयेत् ॥ सपुमान्न
पुगे प्रनश्येत् तसंहारे युगे धनिकः कथित सः संस्थाने धीरपूजा समापने ॥ पमः ॥ द्वारावत्यां शि
वपदे श्रा षाढ्यां निवसेद्धरिः ॥ निद्रांतु जगतिकार्त्तिक्यां तु पासांशजयेत्सदा ॥ ब्रह्मस्तद
स्तास्तमेपा विप्रमेवन्द्र पोषैः ॥ हिंसामैकस्तु किंतस्य यज्ञैः कार्यमहत्मनः प्रस्वापेच
प्रबोधे च पूजितायेन केशवः ॥ आषाढ्यां कार्त्तिके वा द्वादशी मासत्र्यपोष्णमासीपञ्चविंशानि
द्वायहत्यां समपः ॥ अत्र चैकादश्यांश्यनम निधापजदादिनपंचकेनतत्कर्मक
यते ॥ ब्रह्मपुराणे ॥ वाराहपुराणे यद्वादशी कालेन मात्रे ॥ निद्रा ग्रहणे निधानंप
मस्मृतौ पौर्णमास्यां शयनानि धाम ॥ श्रावाहीपदस्यानुयाधे स्तत्रैव वदने ॥ एवं च
ब्रह्मपुराणे ॥ यद्यप्येकादश्यां प्रबोधनमुक्तं तथापि तद्दिनपंचकमेव प्रबोधनसमय
युः ॥ तथाहि ॥ एकादश्यादिदिनपंचकमुपक्रम्य सर्वं जप्य पूर्वेद्रं तस्तु रास्तु
रैः विस्मा प्रबोधसमयेऽपि निंशतयुगक्रमादित्यनिधाना हिनपंचकस्यैव प्रबोध २१५

सर्वकार्येषु ब्रह्मपुराणात् तूर्णीतिः तेन नवाराहपुराणोक्त द्वादश्यां प्रबोधनाभिधानेयं प्रथमैव चकार्त्तिक्यां प्रबोधनाभिधाने समेत्य कल्प
नेनेतु ब्रह्मपुराणोक्त लादेकादश्यां मेवशयने प्रबोधश्च यमसूक्तं स्थिरस्था मा सो का र्त्तिकी यदेन एकादश्यां परं आषाढस्थैव कार्त्तिक
स्वैवमिति मूलनक्षत्र नव पुण्यापर्वाणि: केचिद् एवाद् विष्णुवे पुनः मार्गप्रवृत्ति रिति पुनः भाद्रव दर्का मिति प्रवृत्ति मत्स्ययने मद्गुण
नेनत्या पूर्वपरिवर्त्तने॥ शाकमूलफलाहारी हरिदिशां समभाग्विधि रिति॥ पार्श्वपरिवर्त्तने नाद्द्रं पुलेन्द्रादयं न
र्प प्राकृत्वा हारवदनं कार्त्तिकेनसर्वपाने पानभरते॥ भविष्यपुराणे॥ पौर्णमास्यामाषाढे पार्श्वपदे विक्रम
२ साधुत्वा हारवदनं नागसमाप्ति पर्मागति॥ रामायणोमरनशायनेषु॥ आषाढी कार्त्तिकी माघी तिथि
रः॥ सा पञ्चसोम हरनागसमाप्ति प्रदानवत्तोयानुपस्यायानुमजेगणः॥ विष्णुः॥ आषाढ्या श्चाषाढ पुष्करे स्यान्तस्यामन्व
षः॥ पायसेन नाः॥ प्रदानवत्तोयानुपस्थानु मजेगतेति॥ तु द्रा प्रसो आषाढ्यां तवे विश्वदेवेन दसगोदानेन॥ दशनादर्श जये प्रत्रवि
षाडा प्रदेवाम्न हावल्लोकः॥ आषाढ्यस्यश्व त्रेप्रभा द्वादश्यां ते पौर्णमास्यां विश्वदेवे उत्तरोत्तु दशक्रतु दत्तस्य सत्य का
लकामधूरिलाचनपुष्करवना क्वनमे दाः॥ भवन्तु मदिरा षाढी निवह्यते दया दित्सुप क्रम्य देवीपुराणे॥ आ
षाढ्यो पधेनुं च घृतमाज्य पदेन स्वा॥ मिथुनगते सूर्ये तं दुल वारिणा। सिरी षमूलपाने सर्या नयक्रम
न्तः॥ प्रवृत्तं दुलाब्री हृयश्राद्धियन्ते॥ कूर्मपुराणे॥ पदानुकर्कटकं यागित ष्टाभा श्राद्ध दीधितिः॥ ततः प्रभृति
कालः स्यात् दक्षिणायन संज्ञितः॥ तत्र श्रावणे समं पूज्य फलपुष्पांकुमसाया॥ गोरसः त्रयोदशाय पूर्णः

नव्रा ह्य०॥ [illegible] निवेदयेत्॥ इमं च शर्करां चैव सा [illegible] फलानि च॥ उपानहौ छत्रमाल्यानि जलधेनुं च शास्त्र

वित् द्विजे कर्पूरं॥ सोऽश्नुते॥ सुपूजनादिने [illegible] पंचम्यामभवं नागतो॥ जपेन्मनसा देवी स्तुति विट्ठल संस्थि

कृष्ण तां॥ मनसा देवीं विहाराश्च ते जितान्कर्षाय मधुरा [illegible] मेघा [illegible] मा चरंति॥ भविष्यपुराणे॥ नागप

चमी व्रते तु प्रथम मधुरम स्त्रीयान्॥ द्वितीयं कामन रस्नि [illegible] श्रावणाय तत्पंचम्यां श्रवणयुक्तां श्रावण्यां वा

वाज्ञिस्मैन्दिकाना मुपाकरणानाम कर्म॥ अथापानामुपक्रमि [illegible] श्रावण्यां श्रवणेन वा। हस्तेनौषधि

नावेवा पंच श्रावणस्य तु॥ इति पारजातवल्लभ [illegible]॥ अनयो [illegible] गालाने श्रावण्यामेवोपा

णाके वल्लायामपि तृष्णतरैर्विहितं तथा॥ पंचमीतु [illegible] योगत्वेदा ऽऽदर्शमा॥ अथापा करणस्या

यामपनागत्वा दिवादेपि स्वान्ते [illegible] त्रावस्यावश्यक [illegible] विष्णुः॥ श्रावण्यां श्रवणयुक्तायां

जल धेनुं सा [illegible] वासौ पुण्यकादि [illegible] तारस्व गल्लाकम [illegible] तत्र [illegible] श्रावण्यावक्षते ब्रह्मपुरा

णे॥ अथ नाद्रपदे मासि [illegible] कृष्णाष्टमी कलौ युगे॥ अष्टाविंशतिमे जातः कृष्णोऽसौ देवकीसुतः

॥ नारायणारण्यो [illegible] त्रियांशांतपायद॥ तस्मात्संततं सम्यक्पावशोदा देवकी जप॥ गं

धैर्मा ल्यैस्तथा पापि [illegible] पवर्गा [illegible] भवैः॥ सगर [illegible] फलैर्विविधैरपि॥ रात्रौ प्रजाग

रः कार्यो [illegible] माङ्गल्यैः॥ अरुणोदयवेलायां नवम्यां च नतः [illegible]॥ [illegible] मालावनाः स २७

वीः पुष्पमालैरलंकृताः ॥ नृपतिप्रतिमांश्चैव नानाविधवसंभवं ॥ नदीतीरे तडागे वा नवसंस्कृतः स्त्रियश्च सुमा
ल्यावना सर्वाः पुष्पमालैरलंकृताः ॥ रम्यभरण्यं विविधं वामहत्सरः ॥ तत्र स्नाने प्रवृत्ते तु पर्यन्ति च जलास्ततः ॥ ततः स्त्रा
प्रविश्य च गृहं स्वं स्वं पूजयेच्च ततः पुनः ॥ भक्त्या विधिवत्सम्यक् ध्यात्वा अर्ध्यं दत्वा सह ॥ तत्र नद्यां स्नात्वा पर्यन्ति च जनाः स्व नृतान
यति प्रतिमायां नित्यं पूजनं प्रकुर्यात् ॥ प्रत्ययशोदादेवकीप्रतिमाः पूजनं तत्र विशेषतः ॥ पद्मपुराणे
पनादिकं समस्तं कृतं कृतपापप्रणाशनं ॥ जाया विशेषात्सर्वाधिकारः ॥ इदं व्रतं [illegible] यो
गमनं पद्मे वा पश्चात्कृत्यं मुक्तो नैव धर्मे कुर्यात् ॥ ते पापो ॥ एतत्पापमोचनेशोयोगः स्तिरोहिताणपण्णानां
तत्र कालं प्रतापवासं जागरं विष्णुपूजादिकं सर्वं ततः कुर्यात् ॥ तपस्यन्तरपि श्रुतं तेषां पापं मुक्तो नृपालादि
निवधं पापविनाशनं शिवपूजापरायणं कृत्स्नमुक्तो किं तु न नारदं प्रदोन्नारेवन ॥ तस्या च नित्यं यथा पुरा
नो ॥ राशिः पापं कृतं स्नात्वा एकादश्यां विधिना तम् ॥ जपं तीर्थं मिसा प्राप्तो सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ पञ्चदश्ये
च पञ्चके मासे पौर्णमास्यां वने वा द्विजेभ्यः ॥ सप्तजन्मकृतं पापं स्वल्पं वा बहु वा पादि तत्कालेषु जिम जोशन
स्याम स्यर्क स्नानेन ॥ होमजप्यादिदानानां फलं च शतसम्मितं तत्संप्राप्तिनरं देहे पञ्च सप्त स्नन
सोऽश्नुते ॥ उपवासफलं त्रोक्तं मस्तपोत कनाशनः ॥ भाद्रपदकृष्णपक्षे एव प्रायशः इयरोहिणी
युमे भवति ॥ अन्यत्रापि पदे पलं तेन तदापि पुरैव विशेषज्ञानं नित्यं पोनाम् ॥ अत्र जए वदे शिवपुरा
णे ॥ देवमासः कृष्णपूजायां भाद्रपदे कृत्वा नंतरमुक्तो ॥ अष्टम्यां रोहिण्यां योगे सोपवासस्तु पूजयेत्
विष्णुलोकमवाप्नोति सर्वकामसमृद्धिदमिति ॥ तदेवं भाद्रपदकृष्णपक्षे केवलाष्टम्यां रो

सं॰ नि॰ गणि सहितायामर्धरात्रव्यापित्वं योजयंती नामका यस्यां दिने दिनद्वये तज्जन्मतिथित्वं तत्कर्धरात्रेऽस
प्र॰ त्वनिशीथे मन्दानां गादिकोपि शास्त्रं यथा मृगप्रवासे रात्रेर्मध्ये तत्कमाचरंतेषु शास्त्राः पारिमापि
२५ त्वैषम्यवाः शास्त्रार्थविशिष्टजापवासादिकं समप्रमाणीकुर्वन्ति तत्र एक एव हेतु प्रयुक्तव्य
छंदोगानामुत्सर्गा रमनत्सर्जनमरंति छंदोगा भिन्न जाः कृपि प्रातरौ तर्गकोक्तिपामिति॥
नदंतरं स्नानं कृत्वा तेषामेवोपाकरणं॥ तत्रापि पठंति॥ उपाकर्माऽपराह्णे कामिति तदुत्तमप
फि नोपग्रामार्क्षे प्राग्वामुदीसा वा दिशानाम्यूर्ध्वं जले स्नात्वा कतैव श्रद्धायं ननोगमयीदमाचात्वंतत्र
माथ अत्र कर्मप्रदीपः सर्वेषां सिंच्यमानानामेतत्स्नानं समाश्रितः सर्वविदेहासुरैरेणपदेन्युक्तनेल सत्र दाः विद्याते
त्राह्मणैः कामानुत्रादीन्त्राद्यविधिपूर्वं आमुष्मिकान्यपि सुखानि प्राप्नुयान्नात्र संशयः सिंच्यमानानां तथ्य माणा
क संपिबेत प्रतीक्षेत सर्वन्युक्तजलं छित्वाः तर्पणकर्मकं जलविंदून्ब्राह्मणेभ्यः पलद्वयं पश्चान्नेन पूर्वं सर्वा
धिकारप्रतिपादनात अतएव स्वपितर्पणे नाधिकारिणाप्यत्राधिकारः एतत्कर्मार्थं पीत्वनेन सुतर्पण्यकं आ
मुष्मिकानि पारलौकिकानि भविष्यपुराणोक्तं तीर्थाकृत्य माघेमाद्रपदे वापि स्त्रीणां पुण्याप्रचक्षते तथा द
उपूर्वास्तदानया मासिमाद्रपदे नया तृतीया पापसंवापि वामदेवस्य प्रीयते मन्वंतरादिश्रेयं तृतीयामाहु

श्रवणक्षनुर्थां वे द्वादशीनेनाभ स्यात्॥ द्वादशीं मामगीस्यादिति शब्दा दसहितत्वे द्वादशीनक्षमाकारः भविष्ये पुराणे भाद्र
पदे मासि त्रयोदशी नागपंचमी॥ तौरक्षकनष्टजादितिनो नागश्रीविद्धे नुनहन्नागपंचमीनिसमस्रमा॥
नाचित्तमात्रप्रयुक्तं॥ तथा॥ पंचमीभाद्रपदे मासि यो कृष्णस्याद्भवतर्हिनौ॥ द्रंपवपापापहराशिया शानाना
श्रुत्वात्तथा॥ स्नानदानादिकं किंचित्सर्वंमम त्वपगुरुतेतस्याउतिशेष॥ ब्रह्मपुराणे॥ हद्रेनाद्र
पदे मासि शुक्लपक्षेनुविद्धेन॥ नियुक्तः सर्वसस्यानिवृत्ती हीप्रवरफलानिच॥ ऊँचधीर्वि[illegible]हस्त
प्रनाशयत्यालुयत्यपि॥ तद्ध्या जाग्नि सर्वाभावरूपिपत्यमिवलंजगत्॥ तस्मात्सनत्रसंपूज्यः स
र्वाधिश्रदिने दिने॥ सगणः साधुधश्रैर्वसानुपात्रैः सवास्तनः॥ परञ्चिनृत्तजो देवो राजाप्रपूज्या
विशेषतः॥ नैवैद्यैर्नैः फलैर्मूलैर्नैवेद्यैः स्त्रैःसुरशामनैः॥ तमुद्दिश्यान्वयेष्विप्रजाक्याशेणापजो
विभः॥ स्नानुपात्रः स्नानुचरः॥ परञ्जि त्रिकृतः परञ्जित्तैवावाल्लिफदजः॥ त्ताकात्सुरस्तुदर्वि
निर्मितशवीज्यंतसंदि तन्मिंद्रमनंयमतिदिने दिने त्यजिघानात्॥ शुक्लपक्षेप्रतिपत्सपूजा
॥ अत्र वर्द्धद्वादशंयानाद्रपदमासस्य शुक्लपक्षे विशेषतः शक्रस्यापयेद्राजा विर्मुक्षत्र
णाकमरे द्वादश्यां सपारंसंन्यानिषावन्यचकुत्रचित शक्रोत्थापनोत्सवोराजाने राष्ट्रसेवचेत्यादिः शास्त्रात द्वादश्यां जोति
दिदिनमधुकमासद्रमहाजनानेदिने दिनेरतिवीक्षाप्यरानप्रायेणन्याविरोधः॥ गौडमते श्रवणाघ्याद्वादशीको

त

नत्र

स· स्नानं मध्याह्ने चार्घ्यं पूजनाभिमुक्तं विप्राः प्रोक्तपद्यांतयुक्तायां गोप्रदानेन सर्वपापविनिर्मुक्तो भवति नयुक्तायां
पु· भाद्रपदे न हस्तयुक्तायां मत्स्यपुराणे नारद उवाच कथमर्घ्यप्रदानादिकं कर्त्तव्यं तस्य वै विधानं यद् गस्त्यस्य पूज
३· नेन तद्वद स्वामी ईश्वर उवाच कुम्भोद्भवस्य समये विशांपते स्नात्वा प्रदोषे निशि स्नानं शुक्लतिलैः सुमनसः शुक्लमाल्यां
बरो गृही स्थापयेद् व्रणं कुम्भं माल्यवस्त्रविभूषितं पंचरत्नसमायुक्तं घृतपात्रेण संयुतं नानाभक्ष्यफलै
र्युक्तं ताम्रपात्रसमन्वितं सौवर्णमगस्त्यं पुरुषं तत्रैव सौवर्णं मत्स्य एनवाहुदंडेन तु यत्नेन कुम्भमुखे निधाय
धान्यानि सप्त वरसंयुतानि सत्कांस्यपात्रं दानशक्तियुक्तं मंत्रेणानेन दद्याद् हिरण्मयं वाय अगस्त्यफलैर्गोदरं दीर्घ
बाहुमंतस्यद्देत्याय महादि ... स्थितेः श्वेतांबरस्त्वाय दिशाक्रि... हे सुमना सवत्सां धेनुं नरः
स्त्रीरत्नतीयस्य वर्णां धेन्दोमरत्नां द्विजाय ... दद्याद् विधिवत् ... फलं नरेण यावल्ल
माः सप्तदशाथ वा स्युः वर्षार्द्धं मध्ये च वदंति केचित् काशपुष्पप्रतीकाश वह्निमारुतसंभव मित्रावरुणयोः
पुत्र कुंभयोने नमोस्तु ते अनेन चैकलत्यानामेव कुर्वन् नरोत्तम ... मे कृत्वा नतः पश्चाद् दानं येन मानवः क
ले ह्यनेन विधिनायस्तु पुमान् अर्घं निवेदयेत् इंद्रलोकमवाप्नोति स्वर्गलोकं सनातनं स पूर्वलोका
न्प्राप्नोति सप्तर्षीन्यः प्रयच्छति पंचरत्नानि कनिकं कुलिशं नीलं पद्मरागं च मौक्तिकं एतानि पंच
रत्नानि सर्वत्रकवचो विदुः तिकालिकापुराणोक्तानि कुलिशं हीरकं नीलं कनकं रजतं मुक्ता प्रवा
पद्म इंद्रनीलं ३·

लगज वद्दरूपाणि पंचरत्नानि इति मोक्षः सप्तधान्यानि कथ्यन्ते यवगोधूमचीनिकाः तिलाः प्रियंगवः श्वेताः सर्षपा
माषाः सप्तमाः स्मरनाविति दर्पितान्मि प्रियंगुः कंगुः चीनकस्यानेदेवधान्यानि तेमी वेन सप्तधान्यमिति पूर्वत्रा
नरं दूवधान्यं ज्ञानमल इति प्रसिद्धं यमद्विस्तुरवस्य इति सर्वत्रमेव धः प्रथमां गङ्गा कर्त्तुं धर्मत्वात् श्रुतोदहिता
भिमुखेन सर्वकर्त्तव्यं हेमसमुद्रवीज्ञन्यत्र न याद्दशीनानत्रास सप्तमराज्ञादेरयमर्थः यास्मिन् शाके ऽगस्त्योदयस्त
स्मात्प्रतिसमैव समप्तमो शाकस्ततः प्रागर्घोदानव्यं इति अगस्त्योदयकालस्तु ब्रह्मपुराणोक्तः कन्यां प्राप्ते पश्चिमे
ऽंशः षड्स्य प्राग्भागस्त्वया अंशानां द्वाविंशति प्राव इन्दुनो सूर्यस्तु राशि पुरुषे तिलावद्दग ज्ञानगस्त्याख्यास्त्रि
लोयन्तु कन्यांशोऽप्य इति पूर्वीदिक शब्दात्यात्ते रणे पञ्चमी पश्चिमेऽंशः इति त्वधिकरणं नेनायमर्थः कन्यायाः सर्वमने
ऽंशः सिंहशाके ऽर्कोतिमेऽंशः षड्स्य प्राग्भागस्त्यागस्त्योदय इति वो पश्चात् पूर्वस्य पश्चिमेऽंशे ऽगस्त्यरचानुष्ठानपत्ते पूर्वमेता
यां स्वपिकृतेः पश्चात्पानमिन्युक्तं एवार्थः अत्रैवागमः कन्यामनासने सूर्ये अद्वशीवे सप्तम्यादिनादिति सिंहान्ति
कषष्ठे शोध्यर्घदशाधान्ते ऽस्यातिः प्रात्यत्र सप्तविंशे सिंहासके चोगस्त्योदयस्तदनन्तरान्तः कन्यांशके ष्वर्घदा
ने अस्त्रास सप्तमराज्ञादिति ग्रहणान् अगस्त्येनुकन्यायाः समनुप्राप्ते सूर्ये घः सम्निव त्रैत इति कन्यांशके ष्वर्घानि
षिद्धः सुविदगामेस्त्यातिः प्रातस्तस्यबाधे वकालः सप्राप्ते मास्कर कन्यां सत्रिभागोदिने ह्यगस्त्याययेव सं
तिमहोदय इति ज्ञानुस्यामवनी गत्वाशिरः स्थितताम्रपात्रेणहस्तेन गस्त्य धान्यैः षोडयः नपाष्यत्वद्

फलानामागे विशेषः बीजपूरं नारिकेलं कदलीजातीफलं नरप्या ॥ खर्जूरचूतदाडिम्यः फलान्येतानि वर्जयेत् ॥
स॰ ब्राह्मणपदे मृगस्य घनानेति सवे ॥ निर्दिष्टमीमांगमिकविशेषेन ग्राह्यः काश्यपव्यप्रतीकाशेत्यादि
प्र॰ मंत्रस्याविशेषाच्च सुवर्णपिंगाद्वत्वात् सावर्णपुरुषदाने प्युपमेव विधिः मंत्रान्तरानभिधानात् ॥
३१ गोदानमुग्राहवन दीमंत्रानुपेहुति ॥ मत्स्यपुराणे ॥ अग्निसाक्षिकेन पुरोहितेनान्यपत्रग धार्द्ध केतु
ॐकारादिनमोन्तेन नागस्य पदेन दानमम् ॥ सामान्यविधिप्राप्तत्वात् ॥ अर्घद्रमपरिक्षावित्त्वाद
नैःपुष्प धूप दीप वाकुशेष्वित्तिले सामान्यः सर्वदेवानामर्घाघ्यपरि कीर्तित इति सामान्यविधि
रेवविशेषानभिधानात् ॥ यदि स्तफलमिति पाठस्तदा फलेनार्घदानमपाचारात् ॥ जलचंदन
पुष्पदूर्वादत्तमक्षितैनष्टजा यामपि गंधपुष्पधूपदीपनैवेद्यरूपाः पंचोपचाराः सामान्यविधेः
नचपूजायांप्रमाणाभावात् विधानेन घटस्यस्य पूजनं नहू दस्त मेहस्य पक्षमेकीर्तनात् तत्रलाकायामचनु
एवं पूजां रात्रिजागरं लोपमुद्रापूजां वा चरेति एवंवात्रानुष्ठानक्रमः प्रथमं यथोक्त स्नाननन्तरं कुंभस्थापनं यथो
क्तसौवर्णपुरुषस्थापनं च आगमनान्ते कुंभलग्न चंदनेन स्थापशानकृतवर्मवेष्टितं जटामुकुटकधरं शोभनंकुमं
त्रसौवर्ण पुरुषस्थापनं च मगस्त्यसौवर्णन्यसेदिति शेषः ततोगस्यपूजार्घदानेमन्त्राव्याहृतिभिर्होमः स्वयुमावार्थहारा उप
दर्भाहमास्वगधर मगस्त्यसौवर्णन्यसेदिति ततो पूर्णाहुति दानं संपन्नोपधेनुदानं च कृत्वागस्त्यार्घदानविधि ब्रह्मपुराणे कृत्वोपवासः सं प॰
वा ततः फलत्यागः सवर्णपुरुषदानं संपन्नोपधेनुदानं च ३२

पूजनस्य सहितेनमुक्तिं सर्वकामप्रदं पुण्यं सर्वभोगविवर्द्धनं अर्चितव्यश्च भगवान्सद्भावभक्तिसमन्वितैः पूर्णेन्दुभैः सकु
सुमैः दैवे धीन्यैश्चैव तेनैव जातीयवाल्यैः अनेन चन्दनेनासितेनैव गंगोदकेन सुगन्धैः रत्नैः सागरसंभवैः उपा
नच्छत्रध्वजादर्शचामरव्यजनवस्त्रैः मरिचागरपरमान्नेन फलैः पुष्पैश्च धूपैः सर्वप्रकारैर्नैवेद्यैश्च होमैर्ब्राह्मण
भोजनैः आस्यां च सर्वकामसमृद्धिप्रयत्नेन समाराधनेन यः पूजयेत्प्राप्नुयात्कामं समग्रं मनसेप्सितं लवणस्वादाद्वि
मूर्त्या यस्त्वा पूजयामि इत्युक्त्वा पूजयेत्तस्मादेवं तां श्रुतिस्पष्टमनसा ह्यस्य तासामन्नेन पिबेत् तत्तेजो मुञ्जीत वा
स्यान्: अत्र च पर्वप्रत्यभिधानात् संपातिः छन्नेनं शास्त्रार्थसिद्धिरिति मत्स्यपुराणीयकल्पे तु दर्शनस्यान
गत्वात्कालमात्रस्य संपातिः अविभिन्नत्वात् अविकल एव तत्रापि शास्त्रार्थः न चैकैकस्यैकस्यासंभवात्मासि विवे
पि चतुरस्रैकफलसंभवात् कारणभेदाच्च पूर्वत्र हि श्रुतिदानमेव प्रधानफलसंबन्धादिह पूजैव प्रधानं तत्रैव मनो
गतफलत्वाभिश्रवणात् अर्थस्याकथनात् नचैवमत्स्यपुराणीयकल्पे उपवासोऽनन्यापेक्षितत्वात् अङ्गाद्वी
रवलादेवतत्प्रेपवासस्याङ्गीकारात् इत्यत्र तस्य पूजाविधिः देवीपुराणे सप्तमैव कार्ये देवीपि न सूपामहोद
७ चे कन्यास्थिते वा वत्स पूजनीया पूजाविधिः सोऽत्र गीतिविप्रसाथ यावच्चतुर्दशी संगमे तत्रापि महतीपूजा
कर्तव्यापि लदेवता सहो पिं इपूजनेन तस्य पुत्री विषये तदीति अप्रा हवव्रत विपन्नानां जलाग्निमग्नु पा
तिनां चतुर्दश्यामथवा ... ताद्दकामिवी पि तत्स्वरूप नवमादेवीकीर्तिनादि पूजाप्राइस्तुये

पीन्यादिनावाक्यं [illegible] पलिखनं॥ श्राद्धेनिवं चेत्॥ नैाजंगीतिथ्यिः पंचमीवं [illegible] कृतं गमेमत्र मावास्या
॥ अतएव तत्रापि [illegible] प्रदाननिषेधा [illegible] पकृते [illegible] तरां गयुक्तादिवश्राद्धा [illegible] पूर्व सिद्धिः॥ नित्यश्राद्धवत्॥ अ
पिनदेवत्यनं दंसमवाथि [illegible] रस्यांचतुर्दश्यामावश्यं [illegible] श्राद्धं [illegible] काम्यन्तु [illegible] सपि [illegible] चतुर्दश्यां [illegible]
सं॰ मावास्यान्तु [illegible] निष्कृते [illegible] कृष्णपक्षे [illegible] ॥ वाक्यंतरान्॥ उ
पृ॰ त्तरान [illegible] धिमति [illegible] दिने [illegible] तिथौ [illegible] नापि [illegible] नेहोणामध्य [illegible] ॥ [illegible] तेनरात्रौ॥ स्त्रियाश्च
३२ वर्ष [illegible] नानुनरात्रादिने [illegible] श्राद्धं। [illegible] तरोणां [illegible] कर्त्ता [illegible] निषेधा विशेष [illegible] श्राद्ध [illegible]
क पित्र [illegible] भिधानं [illegible] श्राद्धं [illegible] निषेधापि [illegible] ॥ श्राद्धं [illegible] विधाने [illegible] तरश्राद्धेनिषेधान्॥ आचारा
त्पक्षे श्राद्धं [illegible] निषेधापि [illegible] श्राद्धं [illegible] ॥ [illegible] नेपद [illegible] गत [illegible] ॥ पद
[illegible] पुराणे [illegible] श्राद्धं [illegible] करणसमाचारः॥ [illegible] गतं [illegible] मेव
[redacted] [illegible] गतनमप्रयोजकं॥ [illegible] नागत [illegible] श्राद्धं [illegible] त्रयोदश्यामधुना [illegible] श्राद्धं कर्त्तव्यं
नित्यं [illegible] श्राद्धं [illegible] श्राद्धं [illegible] पुत्रस्य नाधिकारः [illegible] चास्याः [illegible] श्राद्धं [illegible]
नत्रपुत्रवतोप्यधिकारः काम्येतु त्रयोदशीश्राद्धे सपुत्रस्य नाधिकारः [illegible] सकल निबंधो [illegible] वचनमिदं प्रमाणमपिस्यात्
नित्यमिप्रायवेतः [illegible] नेन [illegible] विरोधात् [illegible] श्राद्धं [illegible] विचिकित्सितमित्यवर [illegible] संकेतः वि
द्यामावास्या श्राद्धे [illegible] अन्यथाविरोधात् [illegible] श्राद्धं [illegible] अपर [illegible] श्राद्धं [illegible] नेन [illegible] पदीपावि
[illegible] श्राद्धं [illegible] तस्यानं [illegible] श्राद्धं [illegible] पक्षे [illegible] विधानात् [illegible] ३२
नारान्तन्व्यातां [illegible] दशीभुवि तस्यां [illegible] चेद [illegible] महालय [illegible] मिधानात् [illegible]

न रवापि प्रशस्त कार्यं ... जयेत् सोपवासो निशार्द्धे न मस्ता विम०

लिकाकर्त्तव्यता मासावस्थायामेव स्थिता तथापि पतितं शास्त्रहनस्या इकार्त्तिककृष्णचतुर्दश्यामेवाचरेत् इति यु
क्तं केचित् शास्त्रहतानामेकस्मिन्नेव चतुर्दशी प्राप्तौ इति विष्णुधर्मे श्राद्धपूर्वाह्नकालेन स्यातिपाते गेति
प्रागमने पूर्वमुच्चैः श्रवणानामश्वत्थमन्त्रं मावहेत् तस्मात् त्वाश्विने रेवत्यां प्रज्योत्स्नायां सदा पूजनी
या श्वस्तनी नवमी याऽदेवहि प्रान्ति स्वस्त्ययने कार्यं तदाने पांदिने दिने धान्यं [illegible] मत्वा तके कुम्भं वचा
सिद्धार्थकास्तथा पञ्चरंगेण सूत्रेणाकेष्ठनेषां तु बध्येत् वायव्ये वा रक्षोभिः सोरैः शाकैर्मन्त्रैः सात्विकवैः वै
ष्णवैस्तथा तन्येहोमः कुर्यादिने दिने तुरगारत्नश्च पूजयेत् शास्त्रपाणिभिः न च नाड्याः क्व
चित्तत्र न च वाद्याः कथंचन देवीपुराणे कन्यास्थे पशुघातस्य कर्त्तव्यो गवलाजवधस्तथा बलिदेव
सुरेशानां कृत्वा [illegible] नयेत् ईश्वर्य श्रीनेवा [illegible] न मिषाणां पशुघातः गवलाजव्यतिरिक्तपशोः
गवलामहिषः सुरेशानं इन्द्रादिलोकपालानां श्राश्विनशुक्लाधिकारे ब्रह्मपुराणे तत्राष्टम्यां भद्रका
ली दक्षयज्ञविनाशिनी प्रादुर्भूता महाघोरा योगिनीकोटिभिः सह अतोर्थं पूजनीया सा तस्मिन्नहनि मान
वैः [illegible] दीपैरन्नैस्तथा भक्ष्यैः फलमूलैश्च धान्यकैः [illegible] विवि
धैः [illegible] विल्वपत्रैः श्रीफलैश्च चन्दनेन धूपेन च पशुभिः पापसेहं [illegible]
[illegible] बालश्च [illegible] निचि [illegible] कवचान्यायुधानि
नरत्नेन च दुर्गा [illegible] निमानवैः [illegible]
[illegible] तेः तस्मान्यतिरिक्त न च चतुर्दश्यां करणे भूमः समाचारौ मूलमिति ब्रह्मपुराणे १२

स्. पु. ३३

च रात्रौ च शिलिमिस्तानि स्थाने पूज्यानि सर्वदा नवम्यां तु महास्नानैः सर्वैः पूज्या स्तवाद्युतैः मुक्ताफलैर्तिः
कर्पूरचोगे गोधूलि नामनि यदुक्तं शालितानि पुन्यानि शालिषु मम नव्यं वदेष्य ... समा न
चरेत् द्विजान् चकुंकु [illegible] त्रिसदा सर्वपूजाने [illegible] संध्याधां [illegible] हे नकु हैं ततः निर्दिष्य मानेनोत
त्रनिर्गच्छतौ विमानवृथन् दिशो [illegible] प्रदायो [illegible] तवप्रयन्नतः इन्द्या [illegible] शास्त्राणि राजने
स्त्रतः [illegible] सामिचामिषु जवीर [illegible] देवि त्रिशूलिनी नवम्यां पूजये [illegible] तस्य पुण्यफलं
तः [illegible] मेधसहस्रस्य राजिपेयशतस्य च तत्फलं लभते वीरः दिवि देवगणोर्दतः तथा घृताभिषेकं यः
कुर्यादहोरात्रं नराधिप [illegible] सर्वाङ्गं नम [illegible] सामिचामिषु जवीरनवम्यां [illegible]
यान्वितः गीतनृत्यविनोदैश्च [illegible] वादित्रनिःस्वनैः कुर्याज्जागरणं चैव नानापुष्पोपशोभया स
र्वपापविनिर्मुक्तो दिव्यतेजोमयस्तथा मोदते दुर्गया सार्द्धं दुर्गालोके महीयते तथा नवम्यां स्त्री
समायुक्तो देवैः सर्वैः प्रपूजिता [illegible] देवतादिभिः लब्ध्वाभिषेकं वरदा [illegible]
[illegible] ततः तस्मात् तत्र संपूज्य नवम्यां चण्डिकां बुधैः महत्स्विहयत: [illegible] देवी सरस्वती [illegible]
[illegible] नवमी समदा बुधैः पूजयेन्नाम हा देवी नवम्यां तत्र चण्डिकां महत्व [illegible] राज्ञसा
[illegible] तथाखिवः तस्माद्दिव्यं महापुण्यो नवमी पापनाशिनी उपोष्या सा प्रयत्नेन सततं सर्वपार्थिवैः

सलोत्रैलास्य हेमसंयुक्ता विचित्रवस्त्र विशोभिता धान्यजीवैर्गोलवहैः सपोवनैः ग्रामाणि राष्ट्रियैर्वै
पैः सुभिक्षाः सुभिक्षकैः नवद्वारानालिङ्गयानि साधवासनैरेव गोसहस्राणि नैद्व वस्त्राणि विविधा
नि च॥ स्वर्णसरोधिरैर्दीर्घिकानुद्यानैर्वनैः [illegible] रैणात्पानपसमेनवं द्वरूनजनरतिच
त्रिकालं धिरणानुमर्षयन्नुग्धिनानाविधैव जनैः [illegible] जनस्पर्शपार्व [illegible] रुधिरलासुनर्यिनामा [illegible] रत
नानुवर्तिचर्चिका॥ सहसंवरपिपासानि स्वदेहरुधिरेणानु॥ नाधिनाविधिवदुर्गाभिचिन्तावा [illegible]
हाके नागौरा सर्वैः पूज्यते सर्वैः सुविः [illegible] नैर्विविधैः समेकं सवत्सर मन्वं [illegible]
स्वपुरणे श्राद्ध युञ्ज्यापाहिमा स्यानिकुचा अस्तुकाणिवान्॥ [illegible] नवासाई [illegible] नस्मा
न्नत्रनरैर्मातिः स्वगेहस्य समीपगाः॥ [illegible] नचूषितनमाम्रमं [illegible] नैः॥ [illegible] फलम्सा [illegible]
सर्वपत्रकरैस्तत्या विरना [illegible] चितमाग्निनाना [illegible] विशेषतः॥ [illegible] नरैर्मांसस [illegible] कैः॥
सिवानत्र॥ नैचा [illegible] समनु [illegible] विवेकि [illegible]॥ [illegible] नेः [illegible] रैः॥ [illegible]
पैत्रस्पार्हारार्द्ध [illegible] नितप॥ हारांपातेप्रदी [illegible] संपूज्याहम्[illegible]॥ [illegible] नैतं [illegible]
नीचिनः॥ संपूजनम [illegible] यपसापापरेमवा॥ [illegible] संस्कृतपानेदीप्तेरामन्निः॥ [illegible]
सुरनीपूज्याघागवद्धि [illegible] नाशनः॥ [illegible] रर्चैवद्धिर्वैक [illegible] गजवद्धि [illegible] पकेः॥ पूज्यः सा [illegible] वैनोय

स. पु. ३४

पवित्रं च विलसन्तैः ॥ तत्र ब्रह्मयेपाग्निं कुंजस्तु सामि मैवेस्मिन्नलंकुलैः ॥ स्तु गंधि घि जि घितापनैः कुमारा दीपश्रनूरि
पाः ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वा तु भोजनांमांसवर्जितं ॥ पौरुषमाघ रवोऽस्मि भैरव स्यगीनैः सा ॥१०॥
वह्निपार्श्वे नैवेद्यारपणं कृत्वा ॥ दधि मधुघृतैः ततः प्रभातसमये तुलसीपत्रैः स्वलंकृतैः ॥ मार्गशीर्ष
कार्तिके निःसा ... जनेन यथा ॥ नोकर्णे ... सार्धं क्रीडितं सुरथ्यां सु ॥ मोऽनिवं घे बुल लक्ष्मीन्न
... जागरणं ... विष्णुः ॥ ... नीराजनं ... नस्य वर्णायुते ... प्राय
[illegible] तथा ... मासं ब्राह्मणेभ्यः प्रत्यहं घृतं घृतं प्रदद्यात् ... पीतं ... विना
रूपभाग्भवति ... मासि प्रत्यहं गोरसैः ... ब्राह्मणाय भवति ब्रह्मपुराणे तुलाप्र
... तथा ब्राह्मणेभ्यः ... यानि ... वानि वै देवीपुराणे तुलास्थे दीपदाने
नपूजा ... महाफला दीपवृक्षः प्रकर्तव्यः ... दीपवृक्षं यथाविधि ... यथाशक्ति ... वनेदर्श्यां कुरु
... दीपमालिका महाफलं सर्वमेव प्रकर्तव्यं बलिपूजा महोत्सवं भविष्यपुराणे
... कार्तिके मासि ... मालिकां ... न च ... समाचारा ... विष्णु ... ततः
यावद्दीपस्य संख्या वै ... तावद्युगसहस्राणि ... लोके महीयते ब्रह्मपुराणे
... कार्तिके मासि केशवान् ... लक्ष्मी

ईत्यभयान्मृकास्वृवेंस्वप्रांवृजोदूरे चनुर्थेगमहस्तोलेव्रतान्मृपूस्थवांस्कजे प्रतोर्थ विधिवत्कार्यस्मनुष्यैः स्व
सृप्तिका दिवानक्तमभोक्तव्यमनेवालान्नुरक्तेनात प्रदोषसमयेन तस्मीपूजनयिना यथाक्रम दीपवहलस्थ
कर्तव्याः [illegible] हे वापि चतुष्पथ श्मशाने वृनदीपर्वतवेश्मस्व वृक्षमूले षुगोष्ठे षुचत्वरे षु गृहे षु च
वस्त्रैः पुष्पैः [illegible] नद्याः कूपविकृपश्च मयः दीपमालापरिहितप्रदेशनदनेनर [illegible] नथित्वा
हेविमक्तश्च [illegible] पात महालक्ष्मीनेनमोक्तव्येनुवस्त्रीपशोभिना [illegible] मेरुपर्विदप्रे [illegible] स्थवांपवैर्निम
तैः सह [illegible] कार्तिकेमासि [illegible] प्रथमेहनिसत्यवत [illegible]
येलेनेचपा [illegible] नोत्थं [illegible] रवी गौरी [illegible] बिना तस्मात् [illegible] समयेनरैः तस्मिन्नु
नेनपोष [illegible] नापाकरोमवेत [illegible] नवा [illegible] लिपि: स्व
लंकृतैः विप्रान [illegible] तस्याज्ञ [illegible] ने गधैः पूष्पैस्ना
का [illegible] दीपमाला [illegible] नयाधूपेनधूपिने दक्षिणा [illegible] सानत [illegible]
नवैवे [illegible] कार्तिके मासि [illegible] तस्यां दीपप्रदायन [illegible]
[illegible] प्रतिपदि [illegible] प्रदीपकैः वा [illegible] हनैः पूज्यरा [illegible]
ला: पदं [illegible] नस्यां प्रतिपदायां [illegible] पदं महापुण्यतिथिरियं

[illegible]

बलिराज्यप्रवर्त्तिनी बुभुक्षणः सप्रियाभिस्संवालोपभोगिकी र्द्विता ब्राह्मणान्भोजयेद्योस्यामात्मानं स पुरोधतः
स प्राप्नोति पुण्यं रूपस्यानेविष्णोः रमितजनेजसः तथा गोमहिष्यादिकं किंचित् सर्वं वृषयेत्रय वस्त्रा
दिभिः सर्वे सोरणाः घृततेनानयेत् ब्राह्मणानां तथा भोज्यं कुर्यात् रजुलोद्भव वामनपुराणे स्नान
दानं च गुणां वर्त्ति कृपाशिपिनृप वलिप्रतिष्ठि विक्रमं तु काच ब्राह्मणे दासं पुण्यं कोशं कृमेहास
दै वीरप्रतिपदानाम तत्र भावि मे स्तास्तव तत्रतां नरशार्दूल दैवत्यं कृतं कनाः अक्षयं दीपप्रयत्नेन तत्र पु ७०
दैवि विद्यां तिथितः नवोस्तवे मुरान्तमा भवि ष्यति दिवानिशं यथैव राज्ये भवता तु संप्रति तथैव सा
भाम तिकौ मुदीति च गोऽजं ग्रं येषु ... दि नीपायां भगिनी हस्तेन पत्नतो भाजने सुवर्णालंकारादि
ना भगिनी पूजा चैव कृति तस्मात्तं मतं स मृते वचनानुपलं भात् नेविष्णुपुराणे मासैश्चतुर्भि
र्यतु यं विधिना सेपूज्य वैडिकां तस्मिल्लं लभते वीरनवम्यां कार्त्तिकस्य च युगादि श्रेयं नवमी
ब्रह्मपुराणे एकादश्यां तु शुक्लायां कार्त्तिके मासि केशवं प्रसुप्तं बोधयेद्रात्रौ नानाविभवविस्तरैः
नृत्यगीतैस्तपावाद्यैः ऋग्यजुः साममंगलैः वीणापणवशब्दैश्च पुराणश्रवणेन च वासुदेवकथाभि
श्चवेश्मवैः सुभाषितैर्विद्रजालैश्चन्दिरगोभाभिरेव च पुष्पैर्धूपैश्च नैवेद्यैर्दीपर्द्धैश्च शोभनैः हो
मैर्भक्ष्यैर रूपैश्च फलैः शाकैश्च पायसैः रञ्जैर्विकारैर्मधुना द्राक्षाहृद्यैश्च दाडिमैः कुडेरक

३५

मेअर्थी मालत्या लवंगेन च हाभ्यां चम्पकैर्नरः काभ्यां वेदनाभ्यां च सर्वदा कुंकुमारक्तकाभ्यां च रक्तसतैः सकुंकमैः तथा
नानाविधैः पुष्पैर्दिव्यैर्वीरः कथ्याऽर्चितः कुठेरकेन तुलसी वर्द्धरीतिके चित वीरः क्षयः यांचाभ्यन्नक्षयं विष्णुपूजाम
हाफलन्नमत्र प्राप्नोवदर्शिनं कार्त्तिकेपुराणे कामुकस्य तु मासस्य यासिता हादशीभिर्वेलक्ष्मचंद्ये हस्तमांनत्र तस्य पुण्ये
फलं स्मृतम् यावज्जीवकान्तिर्विद्यावनेन यावज्जैव समाधवे सहजकोटिजायते तावदन्नमक्षेनजायते कृत्वा वै समकर्मी तिहाद
श्यां मन्ये ते नरः समैव वे धन्यार्थाय स्कंदमेन भूमृतारयेन ओं वृत्स्वैं दूरं दूरं भ्रियीयमानेन तेन कान्तिर्विवर्द्धितेवंदनीयः प्रा
प्तनवेद्यं किल कौमुदीरव्याजामस्य जारहश्चलोके नाथ महाभागना निर्मलपूर्णचंद्रः शारदप्रभासि मनोहरा
सि स्वहंटृानी निवधर्महेतोर्जागरश्च जागरश्चलोकनाथ अभिप्रेतोत्रिप्रयोगविंदन्य जनिद्रां जगन्मये तथा चोक्ते
यमानेहि हृष्टितं भुवनत्रय एवं कर्म...... कुर्वंति हादशपायेमनसि लि समय कानरश्रेष्ठा तेयांति परमां गतिं
मन्वेन राहि श्रेयं द्वादशी भविष्यपुराणे यहि वै व दूषवे समुच्चे विधिना पूजया रवणा तु कार्त्तिकं मं भवे मृत्यु समाना
ख्यातिर्वा करं पुण्यमेवं च फालगुन्यां माषाढयां मेव मेव च वानुमा स्याचतेन तेन महापुण्यफलप्रदं तथा
कार्त्तिके पौर्णिमास्यां यः सोपवासो वैवेदुमं सोऽग्निष्टोम फलं विंदेत् सूर्यलोकं स गच्छति देवीपुराणे कार्त्ति
क्यां कार्त्तिकस्य जांयागंटे वीप्रियं सदा ब्रह्मविष्णुशिवादीनां नत्र पूजा महाफला नारी नरो वा : प्रकर्तव्यो नील वा
वृषमुत्सर्जनेन सर्वं पनपले ब्रह्महत्यापापाद्विचारयन् दानप्राप्तस्य मत्यंत्र प्राप्नोति विष्णुः कार्त्तिकी

ऽग्नौ गोपे कृत्तिका पदापास्य भवेद्दत्तं तस्यामिवृत्तियो ब्रूयाच्चिन्तितं साधि महापुण्यो मुनिभिः परिकीर्तिता

त्तिकापुष्का वेस्यां तस्यां सिन मूर्त्ता मेक वर्णं वाशपा कोदये सर्वसस्य रत्नगंधोपेतं दीपमध्ये ब्राह्मणाय दद्यात्

स० कृ० ६६ कांतास्पृष्टेन प्रपाति ब्रह्मपुराणे आग्नेयं तु यदा ऋक्षं तस्यामेव तिथौ क्वचित् तिथिः सापि महापुण्या मुनिभिः

परिकीर्तिता याम्यमारण्ये प्राजापत्यं यदा ऋक्षं तिथौ तस्यां नराधिप सा महाकार्त्तिकी प्रोक्ता देवानामपि दु

र्लभा प्राजापत्यं रोहिणी तथा पुण्या महाकार्त्तिकी स्यां जीवेन्दू: कृत्तिकास्थयो: तथा विशाखायां पद्म

भानु: कृत्तिकास्तु चन्द्रमा: सयोग: पद्मकोनाम पुष्करे च ति दुर्लभ: विस्नु: मास: कार्त्तिकान्ति देवस्यातीव

श्रेष्ठो देवानामुत्तम तस्मात्कार्त्तिके मासि वह्नि: स्नायी मायद्यो जपाति रत: सकृदेव स्नात स्नात्वा शीघ्रन्तर कृतान्या

पात्स्नातो भवति वहिर्ग्रामाद्धृत सुप्रत्र स्नाने प्रात:काले नित्यं प्रात: स्नानं तत्र प्राग वदर्शितं भविष्यपुराणे दिने

दिने च पवित्रा मनभास्कर स्यमहीपते दद्यान्ति कार्त्तिके यस्तु सर्वपापनदीपकं नाति स्मर न्वप्रत्नां व पुर्का पुण्य सर्वव

लघु स्वर्ग्याहर्तुं दिनं वसं प्राप्नोति न संशय: पंचस्य गृहे रस धेनु समदान्त्वा कार्त्तिके मासि यादवि सर्वेन्का

मान वाप्नोति नित्यमुनति भाग भवेत् महाभारते कौमुदे शुक्लपक्षे तु यो व्रतानेकारोन्तुन सस्ममरनिहू

तानि प्रेत्य चानन्त्य मश्नुते तथा कौमुदे न विशेषण शुक्ल पक्षे न राधिप वर्जयेत्तु सर्वमांसानि धर्मात्मा त्रवि

धीयते तथा नाभाग सुतेर्वरी खादीन प्रसन्नस्य एते स्त्रान्य स्त्रा राजेन्द्र: पुरामांसेन न भक्षिते शारदे कौमुद

मांसं तत स्वर्गमवाप्नुवन् ब्रह्मलोके वति कृतिन्वलमा नाभिवषाकृता; उपास्यमाना गंधर्वै: स्त्री स

हस्रसमन्विता ब्रह्मपुराणे एकादश्यादि दिनपंच कं प्रकृत्य: दद्याव सर्वन्तु नैमयान नरे रम पदहिणा स्व

स्मृ
८

भयद्धिंसात्वं हिंसा अत एव मांसत्यागाचारो विशेषमांसभक्षणस्य हिंसाधर्मत्वेनाभिधानात् गौडनिबंधेषु चकेरश्च
मांसत्यागाद्द्वादशकमिति समारभ्य यत्तानीवात्र मांसाशनं नैच्छितं समस्तमासमांसत्यागफलं प्राप्नोति विष्णुः मार्ग
शीर्षे शुक्लपक्षे चम्पायां मृगशिरोयुक्तायां चूर्णितलवणस्य सुवर्णनाभं प्रस्थमेकं चन्द्रोदये ब्राह्मणाय प्रतिपादयेत्
अनेन कर्मणा रूपसौभाग्यवानभिजायते सुवर्णनाभं सुवर्णगर्भं प्रस्थं षोडशपलानि हाटकशास्त्रमतिभिः सेति
कातच्छ्वतप्ये प्रस्थमिति चतान्तरं विशिष्टः आवणमासमहाविशेषा रूपकात्मचपितमासोदयान् ... कासां ह
चर्येत् आवणमासमहाविशेषो रूपकार्षकत्वमाह ब्रह्मपुराणे वाराह उवाच ये जपंति वराराहे मासि मार्गशिरे द्विजाः तो
न्सर्वाननुगृह्णामि ह... ब्रह्मपुराणे पौषे कृष्णाष्टम्यां कार्यं तु शाकैः आदस्य शोभने शाकापूपैः सदाका
र्तिके त्यस्य वह... शाकापूपयोर्विकृत्यः मत्र... दोगवा ज्ञसनैष्ठिनोः स्वास्थ्यानुसारात् पूपः कठानानुशाकमिति वसा
स्तत्र्यादौ विशेषवानन्तोतु सवद्धिकस्यादिति ... भविष्यपुराणे महादेव उवाच यो वै मासि यदा देवि शुक्लायाम
वृथो भवेत् नदा चस्य महापुण्यं महानन्दे तिकीर्तिता तस्यां स्नानं जपो होम सर्वदां विप्रभोजनं मत्कृतं चैव तदेवि शु
न सामहस्त्रिकं भवेत् तस्मात्तस्यां महादेवि पूज्यो हैविधवद्बुधैः ... पहारे स्नानासानां चतन्त्रैलैः ये चैवा
त्रिमासिमधिकृत्य ब्रह्मपुराणे पुष्ययोगे नक्षत्रेयं यात्रा स्नानं च सर्वदा विष्णुः पेषी चेत्पुष्ययुक्ता स्यात्तस्यां गौर
सर्षपकल्केनोत्सादितस्य शिरोगव्यघृतपूर्णकुंभेनाभिषिक्तः सर्वौषधीभिः सर्वगन्धैः सर्वबीजैः स्नानेन

ग. भगवन्तं वासुदेवं स्नापयित्वा पुष्पगंधधूपनैवेद्यादिभिः सम्यगभ्यर्च्य वैष्णवैः सूक्तैः पौरुषसूक्तैः श्रीसूक्तैः मन्त्रैः पावकं हुत्वा सुवर्णेन ह
पु. तेन च गङ्गायां स्वस्तिवाचनेन वासोयुगं च कर्तव्यं दद्यात् अनेन कर्मणा पापेभ्यो मुच्यते उत्साहितप्रशरीरः उद्धार्तिनप्रशरीरः
३० ब्रह्मपुराणे कार्त्तिक्यां तु माघस्य मासस्य हि महाफले पितृभ्यः प्रार्थितं पूर्वं तस्मात्तत्र तु कारयेत् इदं च सर्वशास्त्रविस्ता
भारते भविष्यपुराणे माघमासे तृतीयायां गुडस्य लवणस्य च दानं श्रेयस्करं राजन् स्त्रीणां पुरुषस्य च गुडेन तुष्यते देवी
लवणेन स्वयं प्रभुः स्त्रीणां धन्येयं प्रागुक्तं ब्रह्मपुराणे उमाचतुर्थ्यां माघे तु पूज्या ह्युमा योगिनीगणैः प्रागभवापितास्य
ह्लाचमृत्य स्नातां गाङ्गेयैः शक्तितामसजैः यस्मात्तस्मात् तु कासु मासती तस्मात्तत्र सा सम्पूज्या नरैः। स्त्रीभिर्विशेषतः कुं
टपुष्पैः प्रयत्नेन उपचारैः समाहितैः कुङ्कुमालक्तकाभ्यां चरकैः सर्वैः सकर्कणैः स्वर्णैः पुष्पैस्तथा धूपैर्दीपैर्बलिभिरेव च
गुडार्द्रकलावणपयसा तथा लवणेन च वस्त्रकैः पूज्याः स्त्रियश्च विविधास्तथा विप्रास्तु भोजनैः सौभाग्यवृद्धये यस्मात् ज्ञानिन
कार्यं पुंभिः सह कुन्दचतुर्थी प्रतं प्रागेव दर्शितं गौडं गन्धं च माघ तिल चतुर्थ्यां तु वरमाराध्य च स्त्रियः कुर्यात् कुर्वं कुसु
मैः पूजा कार्या सम्यक् अधो वक्तविनायकः लोकपितरश्च तु चतुर्थ्यां पंचमीति च प्रसिद्धा सौऽसत्यं वदन्ति ब्रह्मपुराणे शुक्ला
गीमाघसप्तम्यां पुष्पानाम महारविः अदित्यां कश्यपाज्जातः सहस्रकिरणोज्ज्वलः तस्मात् पूजयेत् तत्र सा च सर्वैसात्तिलैर्हु
यः सर्वैः पुष्पैस्तथा दीपैः धूपैर्नैवेद्यैर्मनोहरैः नृत्यगीतैस्तथा वाद्यैर्हीमेघ्रदानमहोत्सवैः अन्नमसापवमुनस्या वेद्यैः पूज्या
सधूपनपुनैः अत्यानि तानि देवानि भक्तितत्त्वानि तानि च स्थानिमन्त्रानीति यदेदेवस्य सम्पूर्णं भगवत्पदम् मन्वन्तरादि
रिंशसप्तमी सोऽडस्मरतिः सर्वं यत् महतामतुल्यास्ति शुक्ला माघस्य सप्तमी तस्यां स्नानं च दानं च महापातकनाशनं अरु
णोदयवेलायां तस्यां स्नानं महाफलं अर्कपत्रं सप्तकं बदरपत्रसप्तकं च शिरसि निधाय जोघघ्रस्नानमेव तेन च

मघाजन्म सुसप्रभ तां नमो नमः वेशाकं च माधवी हे हव सप्तमी इति मंत्रेण स्नाति । ॐ जननी सर्वलोकानां सप्तमी सप्तसप्तिके
मे सप्तव्याहृते देवि नमस्ते सूर्यमंडले इति मंत्रेण ऋग्वेद स्मृतिः । रोकं छिद्रं रोगनिमित्तं पाकांतरे ग्रहणं भावे वा
दिन प्रथमं निर्दिष्टं भी [illegible] जलदानं ततः दैव विधिना वैशाखे पूर्वमात्रा प्रसंक्रांति प्रवरा पद्मपुराणे जलदानं दद्यात्
नमस्ते श्रीकृष्ण माधव इति मंत्रेण नमस्कारं कुर्यात् एतत्सर्वं गौडस्मृति राजा रोग प्रापके प्रमाणमिति तद्गुल्ले
सर्व हि विषये नया [illegible] जलदाननिषेधस्य प्रकरणाद्गुणादि विषयः वृद्धपुराणे पौर्णमास्यां मघायोगे वा
पसाः पंच जज्ञिरे [illegible] धर्मात् पापनिर्णये श्राद्धं पितृभ्यः कर्तव्यं तिलैः स्यास्तव्यापादिजाः सेंद्रवा
रुणवायवो मायायामनेस्य नारत [illegible] मजेन गर्के न भोजनं [illegible] मधुना
तं ब्राह्मणान्भोजयित्वा नुभुंजे स्वबंधुभिः सह तथा मघास्वपि त्रयोदश्यां [illegible] तासां मासि वीतकीर्तिता दे
वीपुराणे माघमासे जायते नमादेवी [illegible] गतो [illegible] दानमत्र प्राप्नुयात् युगादि [illegible] माघी विष्णुः
मघायुक्ता वे माघी स्यात् संयाति तिलैः श्राद्धं कृतं तेन भवति नित्यश्राद्धकाले [illegible] माघी विसनौ
पवित्रा देवीपुराणे [illegible] माघ्यां [illegible] सर्वकामानवाप्नोति [illegible]
ति [illegible] यमः [illegible] प्रजाभिर्णा पुत्रः स्वः [illegible] माघमासे विशेषेण तस्मिन्

नुविशेषणः माद्ये मासेति लाल्यस्तु ब्राह्मणेभ्यः प्रयच्छति सर्वतत्त्वसमाकीर्णं नरकं स न पश्यति माघे मासस्यग्निं प्रत्य
हं तिलैर्दत्वा घृतं कृत्वा माषं ब्राह्मणान् भोजयित्वा दीप्ताग्निर्भवति माघ्यनेन नरमष्टकाख्या छंदोगवाजसनेयिनोः
शाकैः श्राद्धकठानामपूपैः इतरेषां विकल्पः नदेवमागनहायण्यूर्द्धं तिस्रोष्टकाः प्रोक्ताः अपरपक्षीयाश्च प्रागे
वप्रोक्ताः इति च तत्सोष्टकाः नास्तु चावश्यकं श्राद्धं पितरः तिथिकालेषु पर्वकालेषु देवताः सर्वे गृहस्थमा
यांति निपानमिव धेनवः यस्मै न प्रतिगच्छेयु रष्टकास्वप्रपूजिताः माघा स्तस्य भवत्याशाः परत्रेह च दोहिन इति
श्रवणात् अष्टकोत्तरदिनरूपास्वन्वष्टकास्वपि च नत्र वुनित्याधिकारः अन्वष्टकापितृणां तु नित्यमेवाविधीय
नेद्रत्यभिधानात् अत्रान्वष्टकायां च देवश्राद्धं मातृपितामही प्रपितामही श्राद्धं सपितृत्रेति विशेषणः तत्र पूर्व
माभ्युदयिके तथादर्शनात् पाश्चात्यास्तु पुरुषत्रयः श्राद्धोत्तरस्त्रीश्राद्धमाचरंति तत्र मातामहश्राद्धस्यापि
त्रादिश्राद्धानंतर्यं वाधापत्तेः अष्टकाश्राद्धे सागरे वाधिकार इति निर्णीतमस्माभिः श्राद्धकल्पे अत्र शाकादी
नामेव प्राधान्यं अतु गाहक तथानुमतत्राध्यनुप्रवेशः अन्यथान्वयायोगादित्याहुः अत्र च मते शाकेनैवागन्नाक
रणं पिंडदानं च तस्यैव हविष्ट्वात् वृत्तंत्वत्त शाकं व्यंजनमन्नाहार्यमिति गोभिलानुसारात् अन्ये प्वावाधान
वस्मादष्टकाश्राद्धे अन्नमेव प्रधानं अत एव न्वाहार्यकेनवान्वेच गृह प्रच्छादनेन तथा पितरः स्युः हयत्यन्नमष्ट

ङ्गासमघासु चैतत्त्रस्य हाकीर्तितं न चैवमस्यानेकव्यत इति भ्रमस्त्या व्यपदेशात् शाकादीनामेवात्र परिग्रह इ
ति सांप्रतं योगरूढत्वेऽवलंबनात् योगस्य चसामान्याख्यानप्रकारमात्रत्वपर्यवसानेनान्यथासिद्धत्वात्
अन्यथा गजच्छायातिथौ रितियोगबलात् हर्दिमादीनामपि योगत्वापत्तेरित्यलमर्थान्तरतया ब्रह्मपुराणे अथवैतच्च
तुर्दश्यां फाल्गुने शंकरः ब्रह्मविष्णू मोहयित्वा ज्वालालिंगेन मायया जगल्लिंगम् सह सैन्य स्तत्पूजयामास नन्दिगण
तु ततःप्रवृत्ति रूढ्या च लिंगपूजा कपर्दिनः रूढा जाता गौरमत्विकया लिंगं तस्मात्तत्र सुशोभनं कुर्वीत मार्गणे
युक्तं त्रयोदश्यामुपोषितः देवोस्नानविधानोक्तैः ईशस्तत्र प्रपूजयेत् देवोस्नानविधानोक्तैः पुष्पधूपदीपनै
वेद्यैश्चारार्तिकादिभिर्व्यक्तीरक्तिया हनैरित्यनेन ग्रन्थेन ब्रह्मपुराणोक्तैः अर्घैःसुगंधैर्माल्यैश्चरत्नैर्वस्त्रानु
लेपनैः नैवेद्यैर्विविधाकारैर्हैमैश्चाभरणैर्नवैः मुक्ताराज्ञानतः कार्यैर्नृत्यगीतैःप्रजागरः श्रोतव्याः
शिवधर्माश्च दुर्गायाश्च शंकरः आहिंसा लक्षणं धर्ममसमाश्रित्याथ शंकरः मत्स्यैः पिष्टमयैः पूज्यः पश्च
भिश्च सुलक्षणैः अमावास्यायां तु पूज्यास्ते दक्षाग्निर्वर्णस्तया लोके नागमकृत्स्नेन शिवरात्रिव्रतं
प्रति त्रयोदश्यामेकाहार अनुर्दश्यामुपवासः रात्रिप्रहरचतुष्टये शिवपूजा प्रजागरश्च शिवालये
अन्यत्र वा शिवलिंगमुपस्थाप्य पुत्रमिष्टं कर्त्तव्यं यथाशक्ति घृतादिना शिवलिंगस्नानं शिवायेति पूजा चेति
कृतिंधी ईश्वर फाल्गुनकृष्णचतुर्दशी प्रकृत्या लिंगपुराणे दुर्वासा ईश्वर जानीमेकां ब्रह्महत्यां व्यपोहति विष्णु

स. प्र. ३८

पुराणे माघासिते पक्षे पंचदशी कदाचिद्भवेत् योगं यदि वारुणेन नक्षत्रेण कालः स परः पितॄणां न ह्यल्पपुण्यैर्न
परलभ्यते सा काले धनिष्ठा यदि नाम तस्मिन् भवति भूपाल तदा पितृभ्यः दत्तं जलान्नं प्रददाति तृप्तिं वर्षायुतं तत्कु
लजैर्मनुष्यैः तत्रैव चेद्भाद्रपदा स्तु पूर्वा काले तदा यत् क्रियते मनुष्यैः श्राद्धं न दा परां तृप्तिमवाप्यते न युगं सहस्रं
स्वपंति अत्र माघस्नानेन रथसप्तम्यादिमासरीत्यादिमाघासितत्वमुक्तं ब्रह्मपुराणे फाल्गुन्यां मघा
मावास्या दिनोक्ता यदपि अत्र श्राध्यनुरूपा सा ततः पूर्वमयं प्राप्तो सौ तत्र पूज्यो विधिवत् प्राप्ते चेद्दाद
येसति वत्सरो ... प्रजागरः विष्णुं फाल्गुनी फाल्गुनी युक्ता ... ब्राह्मणायस
... विस्तीर्णं शयनं निवेदयं भार्या मनोज्ञा ... इह लोकं तीर्थं प्रीतिं नार्पयिष्यसि ... तृतीया
तो ब्रह्मपुराणे चैत्रेमासि महाबाहो पुण्या प्रतिपदावरा तस्यां यः श्वपचं स्पृष्ट्वा स्नानं कुर्यान्नरोत्तम. नत
स्य दुरितं किंचिन्नाधयो व्याधयो नृप भवति कुरुशार्दूल तस्मात्स्नानं समाचरेत् दिव्यं नीराजितं तत्र सर्वरो
गविनाशनं ब्रह्मपुराणे अथ चैत्रस्य कृष्णायां प्रतिपदि सर्वदा ... चतुर्दश्यां ... महत्
प्रतिवत्सरं समारभ्य चैत्रमासीयामदेवाहि ... कामकतया ... नस्यान्नस्य वर्षा ... यमोत्सवं
देवं चयावते ... संकर जातिविशेषो तथा सर्वैः स्वजन्म दिवसे स्नानं मंगलपाणिभिः गुरुदेवा
ग्निविप्राश्च पूजनीया विशेषतः स्वनक्षत्रं चापि ... ते प्रजापतिः प्रतिसंवत्सरं ... महो २८

स्वयं ... दिनकृत्यं

स्नाव: जन्मदिवसे जन्ममासं तिथौ स्नानं सर्वौषधैराचारात् मंगलैः कनकदूर्वादिसर्वैरिति स्वरसात् प्रतिसंव
त्सरमिति [illegible] महोत्सवः जन्मर्क्षं तिलोद्वर्ती तिलस्नायी श्राचर्नित्यं तिलोदकी दाता होता च भोक्ताच
षट्तिली नावसीदति लिखित माल्यवचनं नित्यपदमुहूर्त्तं यो जन्मदिवसे यो जयंति श्रुत्वा स्नामावलिख्या
सहनुमद्विभीषणाकृपपरशुराममार्कंडेयान्संपूज्य मार्कंडेयं प्रार्थयति मार्कंडेय महाभाग सप्तक:
ल्पान्तजीवन चिरंजीवी यथा त्वं भो भविष्यामि तथा मुने इति मधुरमस्यैति श्राद्धं वर्नीयं त्वा ब्रह्मचर्यं वाच
रति इति श्रीश्रीदत्तककौ समयप्रदीपे संवत्सरकृत्यपरिच्छेदो द्वितीय: अथ संक्रांतिविचार: सूर्यात प:
संक्रांतौ यानि दत्तानि हव्यकव्यानि दातृभि: तानि नित्यं ददात्यर्क: पुनर्जन्मनि जन्मनि अयनादौ च षाडे
षं ड्ढ्यामि [illegible] रहे सुगत षडशीतिमुखे चैव विमोहे चंद्रसूर्ययो: अयने सूर्यस्य मकरगमने उत्तरं कर्कट
गमने दक्षिणं आद्रिपदेन विषुवं सिंहवृश्चिक तुलागमने मेषगमने विषुवं विष्णुपदी स्वरूप
षडशीति स्वरूपं चान्यत्रात: धनुर्मिथुनकन्यामीनेषु षडशीतय: वृषवृश्चिककुंभेषु सिंहे विष्णु
पदी स्मृता इति संक्रांति: शास्त्रं रविसंक्रमे पुण्ये न स्नायाद्यस्तु मानव: सप्तजन्मान्तरे रोगी दरिद्र
श्चैव जायते संक्रान्तपरस्तु देवीपुराणे एकधापि कृतेनस्मिन् कोटिकोटिगुणं भवेत् धर्मादिवर्द्ध

सं. प्र.
४.

तेनायं ऽन्यपुत्रस्त्वानिव अयमीनन्याधिशाकादि विषुवायन स्वन्त्रियौ विषुवे षुच पञ्चाशं हमेमवतिचा
त्वयं नवौवत्सु पटैचै वषडशीतिमुखेतथा तथा षडशीतिमुखे ऽतीते च तेच विषुव ढ्ये भविष्यन्त्यय ने
पुण्यमतीतेचोत्तरायणे अयने दक्षिणे पादि शोध्यान् एवंचमाविशांक्कला मुक्तास्तपुण्यं तत्तरायणे नि
रंशे भास्करे पूर्वे दिनांते दक्षिणायने इत्यत्र विंशति दंड पुण्यत्व संक्रान्त्यनन्तरं दिनांते दिने विंशन्याऽऽ
स्तटेतेन स्मार्यतां मितियावत् एतत्र संक्रान्तेः पूर्वं पुण्यं निरंशे भास्करे पुण्ये इति वत् तत्तरायणमात्र संवं
धि शालान्तपः अर्वाक् षोडशाविज्ञेया नाड्यः पश्चाच्च षोडश कालं पुण्यं कसंक्रान्ते विहिताः यदि
कीर्तितदिति इदं विष्णुपदीमात्रे तदेवं दिवा तन्नीषु हादशांस्वपि संक्रान्तिषु अवस्था प्रसिद्धा रात्रिसंक्रा
तिषु दर्शपुराणे मानाई भास्करे पुण्यमपूर्वाधिशेषादले संपूर्णौ नू भवाद्र यमतिरेके परेऽहनि मान्याई
दिनार्द्धं भास्करे निरंशे निशीथः दैर्ध्याज्यैद्लेष्वर्द्धे अतिरेके अर्द्धरात्रोपरितेनायमर्थः अर्द्धरात्राप्र
नारे संक्रान्तौ पूर्वदिनोत्तरार्द्धं अर्द्धरात्रोत्तरं संक्रान्तावुत्तरदिनपूर्वार्द्धमेव पुण्यं संपूर्णार्द्धरात्रसं
क्रमणे पूर्वदिनोत्तरार्द्धमेव पुण्यं नपूर्वार्द्धं च पुण्यं तिथ्यमेदेऽपि यदि दिनपूर्वदिने संक्रांतिकाले चेकैव
तिथिर्भवति तदा अर्द्धरात्रसंक्रान्तौ पूर्वदिनार्द्धमेव पुण्यं अन्यदा पुण्यविज्ञानीयाद्यद्य भिन्नातिथिर्भ

वेदित्वमिधानात् नन्वेवं रात्रिसंक्रमणेपि दिवैव पुण्याभिधानात् राहुदर्शनसंक्रान्तिविवाहादयश्च दिवैषु
स्नानदानादिकं कुर्यात् त्रिंशिकास्यान्नेपुत्रेति रात्रौ संक्रान्त्यन्तस्य कथनं हेवलवलनं निर्विषयमापद्येत्
मैवं रात्रिसंनिहितदिवासंक्रान्तौ षोडशनाड्यादिना विहितकालेन रात्रेः पृथिष्याप्यनात् तद्विषयत्वयो
पपद्यतइति अत्र च निष्कृतिपदं उपराह्णादिभिन्नकालसहितं निशापरेते न दिनपरं च भोगमक
साधार्हमि प्रकृतकृत्यं सिद्ध्यति अन्यथा तद्वासीनामस्नानवेलाग्रहिता सर्वकर्मसु तन्निशायां तु निषेधात् त्र
विवाहादिकं धर्मानुष्ठानं कृत्यस्य प्रधानेन ग्रहणस्य विचारः कालिः संक्रान्तेः पुण्यकालस्तु षोडशांशभोग
यतः कलाः संक्रान्तेः पूर्वतोपरतश्चैव दर्शनगोचरः यावद्दितिपदेन संक्रान्तिवन्न पूर्वापरकालयोः
पुण्यत्वं किं तु ग्रहणावच्छिन्नस्य तिरोदर्शितानें अत्र हरिहरः मेघादिच्छन्नस्यापि निमित्तत्वमाह ग्रा
सावच्छिन्नकालस्य गणितप्रमितत्वात् दर्शनपदस्य तदुपलक्षकत्वात् न च दर्शनविधानमेव प्र
योजकं कर्मकालेन तदभावात् किं अथपदं दर्शनपदं गुरुदर्शनादौ तथादर्शनात् न चैवं दिवा चन्द्र
ग्रहे रात्रौ रविग्रहे च पुण्यकालत्वापत्तिः तयो रात्रौ न वेदनीयत्वेनन्ज्योतिःशास्त्राभिधानादिति
ब तन्न दर्शनपदस्य निरुपाधेस्त्यक्तुमशक्यत्वात् तद्विषयत्वयोग्यतावस्थापरंगाचरं पदं न च मेघा
दिछन्ने ग्रहण एव दिवा तत्तन्न वे ग्रहणरात्रिकालीनसूर्यग्रहणयोर्निरन्तरतिः न च ज्योतिःशास्त्राल्लो

लिता।

स॰ त्वेन समानत्वपरत्वेन स्वधर्म्यत्वोक्तकर्मबाधात्वमन्यात् अतएव स्नाने दानेन तपः आदुः मननेन तदाङ्गदर्शने इत्या
प्र॰नं दौ राहुदर्शने विवहितं लोकस्यापि दर्शनमेवाङ्गीकृते न चैवं दर्शनमात्रमेव एव नैवाधिकारनिरूपणापत्तिः कदाचिद्दर्श
५१ नेऽपि दर्शनयोग्यविषयस्य निमित्तस्य विधानात् सर्वदा च स्नानस्य दर्शनायोग्यतानानस्यापत्तिः अयोग्यताद्
निरूपितेति चेन्न प्रयत्नाधानेन प्रतिबंधकयोगित्वमयोग्यतानदृश्यावयोग्यता सा च मेघादिरूपैव विषयेन
न गुल्मादिव्यवहिते किं च दर्शनयोग्यत्वं च दृष्टिकोपि प्रयत्नेन दातुमायाति यद्धि तु पर्वताद्व्यवधानान्न कोटिप
र्यवसितं समानत्वन्यकालत्वं कल्पनीयं तु निमित्तवर्त्वदेव स्नानमात्रस्यादर्शनवद्योपादानवलात् ग्रहण
दर्शनविषयत्वं प्रयोजकमित्युक्तं स्मृतिः नाद्यात्सूर्यग्रहात्पूर्वमह्नि सायं शशिग्रहात् ग्रहकाले च नाद्
श्रीयात्स्नात्वाश्रीयाच्च मुक्तयोः मुक्तेऽशश्विनि भुञ्जीत यदि न स्यान्महानिशा स्नात्वा दृष्ट्वा परेऽह्नि याद्ग्रस्तास्त
मितयोस्तयोः महानिशा तु सा ज्ञेया दृष्टा नन्तरं मुहूर्तं चतुष्टयमिति कल्पतरुकारः शातातपः अहोरात्रं न भुञ्जीत
चंद्रसूर्यग्रहो यदा मुक्तं दृष्ट्वा तु भुञ्जीत स्नात्वा तु त्वा विधानतः सूर्ये चंद्रमसो लौकानन्तयान्यापि माधवः
धौतपापा विष्णुहारामा मोहनेन तथैव च मुक्तदर्शनानन्तरविधानात् अहोरात्राभोजनमदर्शनपदे सूर्ये
चंद्रमसोर्निराहिनाफलनिर्देशात् काम्यं तु कामनाविरहे तु नाद्यात्सूर्यग्रहात्पूर्वमह्नीत्यादिवाक्याद्वेव व्यवस्था
एवं च मुक्तयोः सूर्यचंद्रमसोरस्तमयेऽप्यदर्शनपदेऽपि भोजनमदोषं स्नात्वाश्नीयाच्च मुक्तयोरित्युक्तेः मुक्त

भोजन

दर्शनामात्रेण कलुषापार्थिनाशनं भोक्तुं दृष्टे निशामानामपवर्वनात् पठंतिचात्र श्लोकं ईश त्रैलोक्यनीतिनुयदा चेद्रदर्शनहो
भवेत् स्नायंनरनरमेजीननतुशातभोजने ब्रह्मपुराणे नित्यंदृयोरनयोसतथाविषवतोर्द्वयो· चंद्रार्कयोर्ग्र
हणेयोकौतीयानेवपर्वसु व्रतेयोरो श्रोषितःस्नानेस्मा इंद्रानेनथाजपं यःकरोतिनृसन्नाल्मानसुस्यादद्वयं ४
नदृति देवीपुराणे येसूर्यसेंहिकेयेनरास्नेरेवाजलेजनाः स्पृशंतिचावगाहंतिनतेप्रकृतिमानुषाः स्नात्वा क्ष
नुशानंपुण्यं रुक्मगोदानजंफलं स्पृष्टाणोमेधतुल्यंतुपीत्वासौत्रामणिंलभेत् स्नात्वावाजिमखंपुण्यं प्रा
नुयाद्दिवाकरेः रविचंद्रोपरागेतुस्नानेवोपवारेतथा एवं गंगादिके पुण्येनदेवसरस्वती तथा अंबराद
रण्येहेनेक्षेपुण्यं यत्समुदाहृतं नदङ्क्कालमाहात्म्यादुपरागाधिकंभवेत् अंबराद्यः पुण्येदेशा प्रभेदाः
कर्मप्रदीप स्वर्धुन्यंभःसमाःसिस्युःसर्वाण्यंभांसिभूतले कूपस्थान्यपिसोमार्कग्रहणे [illegible] नात्रसंशयः
स्वर्धुनीगंगा अत्रचराहुदर्शननिमित्तके स्नाने रात्रावपिनद्यादिके प्रविष्य कर्तव्य कूपोदूर्ध्वस्नानप्रदं
गद्दणकालएवजलोद्धरणमितुक्तमस्माभिराह्निके तथाविष्णुः सूर्येन सहितोयस्मा द्विविचंद्रवह
स्पतीपौर्णमासीतुमहतीतेयासंवत्सरेनुसा तस्यांदानोपवासाद्यमक्षयंपरिकीर्तितं सहितोमा.
सर्वतामिभिनेनतद्वजगतौ महाकार्तिका दानथादर्शनात् स्मरतेच मासिसंज्ञेयदास्तदेचंद्रःस
वर्णमंडलः गुरुलाघ्यातिसंयोगाचातिथिर्महतीस्मृतेति संपूर्णमंडलत्ववलात्पौर्णमासीलाभः

स॰ मत्स्यपुराणे अश्वयुक्शुक्लनवमी द्वादशी कार्त्तिके तथा तृतीया चैत्रमासस्य तथा भाद्रपदस्य च फाल्गुनस्य
प्र त्वमावास्या पौषस्यैकादशी तथा आषाढस्यापि दशमी माघमासस्य सप्तमी श्रावणस्याष्टमी कृष्णा तथा
८८ षाढी च पौर्णिमा कार्त्तिकी फाल्गुनी चैत्री ज्यैष्ठी पञ्चदशी तथा मन्वन्तरादयश्चैताः दत्तस्याक्षयका
म रिकाः । अमावास्याष्टमी च विहिता यस्यार्धाश्व शुक्ला. अत्र कामधेनौ तु द्वितीया चैत्रमासस्येति लिखितं तत्
त्वन्तरोक्ततृतीयेति लिखितं तट्टन्यपाठहेयं ज्योतिःशास्त्रे माघे तृतीयेति चैत्रतृतीयेव । मात्स्या ब्राह्म
पुराणे वैशाखस्य शुक्लपक्षे तु तृतीयायां कृतं युगं कार्त्तिके शुक्लपक्षे तु त्रेता तु नवमेऽहनि अथ भाद्रप
दे कृष्णत्रयोदश्यां तु द्वापरं माघे हि पौर्णमास्यां तु घोरं कलियुगं स्मृतं युगारंभास्तु युगाद्यास्तेन विश्रुता । तिथयो
सूर्यस्य सिंहसंक्रान्त्यां मतः कलियुगस्य तु अयनं वृश्चिकसंक्रान्त्यां मतं त्रेतायुगस्य तु हेयश्च वृषसंक्रान्त्यां
द्वापरं नक्षसंज्ञया तथा च कुंभसंक्रान्त्यां मतः कलियुगस्य तु युगादयः युगादिषु युगाद्यास्ता इत्यसत् पञ्चाले माद्र
पदकृष्णत्रयोदशी श्राद्धपक्षे नैनत्राश्च शुक्लादि मासत्वाद्वाधका विस्मादिभिरत्र स्यादेव श्राद्धकालत्वेना
भिधानात् कोकपरिस्महा चैत्रमस्य मासस्य नभिस्त्वचैत्र त्रयोदशी पञ्चदशी च माघे इति विष्णुपुराणे प
ञ्चदशीपदं पौर्णमासीपरं माघपौर्णमास्या युगादित्वेनाभिधानात् किंच माघाघवकृष्णे दत्तं पञ्चदशी
पौर्णमास्येवोक्तं न च नामिलापक्षानुच्छेनः प्रमाणाभावात् विरोधाच्च एवं च दशी माघमासस्य प्रवृत्तदापु

ंपुगमितिगौतमस्यानिर्णये च हरिहरस्तु पौर्णमास्यामावास्ययोर्युगादिष्विति विकल्पमुक्तवान् केचित्तु
राजाघ्नि लिखितवाक्याबलाद्युगाद्येषु युगादिषु संक्रान्तिषु वर्षिकं न मन्यन्ते विष्णुपुराणे चतुर्दश्यष्टमी
चैव अमावास्या च पूर्णिमा पर्वाण्येतानि राजेन्द्र रविसंक्रान्तिरेव च तैलस्त्रीमांससंभोगी पर्वस्वेतेषु वै पु
मान् विण्मूत्रभोजनं नाम प्रयाति नरकं नृप अशेषपर्वस्वेतेषु तस्मात्संयमिभिर्नरैः भाव्यं सच्छा
स्त्रदेवेज्याध्यानजप्यपरैः सदा ये तीनलिः नपर्वस्तैलं न तु रं न मैथुनं मांसं सक्लिष्टं णेव यातन् नामा न
वास्यायां हरितानि छिंद्यान् उपेत्याद्धपभुञ्जीत केचित्तु अनाकारवाक्यात् अमावास्यायां पुनर्भोजनं न
सायंसंध्ययोर्निवृत्तिमाह बौधायनः पर्वसु नाधीयीत यमः आसप्तमं कुलं हन्ति स्त्रिरात्र्यंगे चतु
र्दशी मांसाशने पंचदशी कामधर्मे तथाष्टमी वृद्धशातातपः दन्तकाष्ठममावास्यामैथुनं चतु
र्दशी हन्ति सप्तकुलं तस्य तैलाभ्यङ्गे त्वष्टमी चतुष्टमी पंचदशी उक्तमेव पर्वसु चतुर्दशी अत्र स्त्रि
नं चापं तैलं मांसं क्षुरकर्मणो स्नाने तैले मनायुष्यमष्टम्यां पिशितं तथा क्षुरकर्म च चतुर्दश्यां तथा प
र्वणि मैथुनं पर्वणि पंचदश्यां वाराहपुराणे चाण्डालशापयेषु अष्टम्यष्टम्यमावास्या मेपदे

ले

स:
मु:
७१

चतुर्दश्यां स्नात्वा नानागतिं यास्यंति यच्छ्रंहंसनामेपुनः भविष्यपुराणे सप्तम्यां स्त्रपयान्ते लोमि शुभार्कविन
श्यति वामनपुराणे नेहा सुनास्यंगमुपावरेन दौरं दि क्रोसनसम्मांसं पूर्णासु कौविस्यरिवर्ज
नीयामहद्रास सर्वाणि समाचरेत् प्रतिपद्ममारभ्य नहामहा नयारिक्ता पूर्णा वर्तीयद्य क्रमान्न लवेष
छ्रनादि एकादश्यादिव वाध्यं नान्यं गकार्के नवभक्ष्यमे पुत्रे दौरं वश्रुकेय कुजेत्वमानं बुधे वया
षित्यरिवर्जनीया शौचशुसर्वाणि सदैव कुर्यात् चित्रासु हस्ते श्रवणो च नैले दौरं विष्णुधाना ति
यत्न वर्जनीयं मलेम मनो भाद्रपदा समांसं येषां विनम याकृत्तिकया नरासु वाराहपुराणे वैरुनव
प्रति श्रुमूर्सवचतुर्दश्यां घप्रां च हादशीं तथा अमावास्यायां चतुर्थ्यां तु मे यून योधिगच्छ
ति नि र्धयो नि संस्र गच्छेन्मन लोकं नच्छति अथ दैवीपुराणे विगतादि भवेन्मा [illegible] स्कं
दमेवच तथा दैवयोगा यदा घष्ठी पुष्य दौरविवासरे स्कंदयागस्तदा कार्यः सर्वकामप्रसा
धकः यदावा सूर्यवारेणासप्तमी विजयानुसा नदा भगवनो भानो र्यागः सर्वगुणावहः पुन

स. प्र.
८ ७४

दिनमङ्गोपि रेवाद्वादशी श्रवणेन तथा मार्गशीर्षे च पापोपेतो विष्णुः सर्वार्थसाधकः तथा स्वातौ शनिवार—
ऽमायोगे वरारूढा तिथिवारनक्षत्राणां समुच्चयः विष्णुयोगे नानानक्षत्रविकल्पाः योगपदेन पुण्यानि
दृश्यः ज्योतिष्टोमादिवदादृष्टातिप्रायार्थः तथा पूर्णिमा [illegible] च सर्वा [illegible] अष्टमी द्वादशी [illegible] चतुर्द
शीति तीथौ [illegible] सर्वत्रमेव [illegible] पूर्वा महाफलः तथा श्रीमेधा [illegible]
[illegible] यो गो ज्ञाने यशः कीर्तिर्महादेवादवाप्नुयात् [illegible]
[illegible] ध्रुवं गतिमिष्टां यथाकाममुपैति त्रिविक्रमः विष्णोन्नाथन [illegible]
[illegible] नामकं [illegible] सकलसमयप्रदीप [illegible] समयप्रदीप एवं [illegible]
[illegible] इति श्रीमहामहोपाध्याय श्रीदत्त सकलसमयप्रदीपे प्रकीर्णकः परिच्छे
दस्तृतीयः समाप्तः ॐ नम [illegible] लिखितं [illegible] संवत् १८ ५२

प्र. ग.